

Vakblad voor
museummedewerkers in
Vlaanderen en Nederland

museum peil

nummer 35

voorjaar 2011

Immaterieel erfgoed

De UNESCO-conventie,
en wat gebeurde
er daarna?

Re-enactment en
reminiscentie

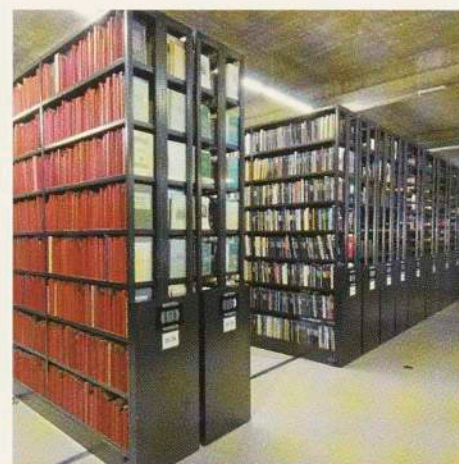
Dialecten proeven
in taalkamers

Musea en migranten

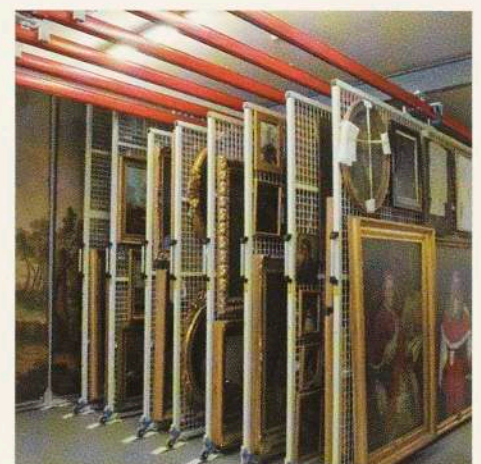
Bruynzeel museum



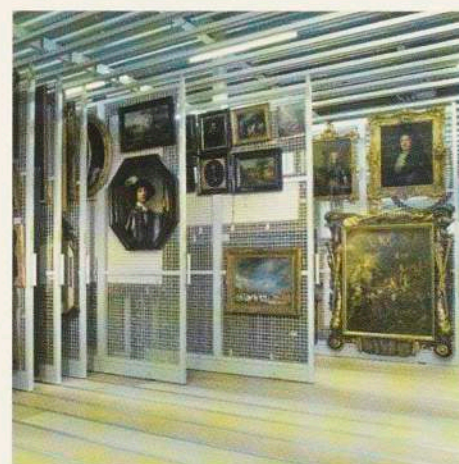
Tropenmuseum Amsterdam.



Boijmans van Beuningen, Rotterdam



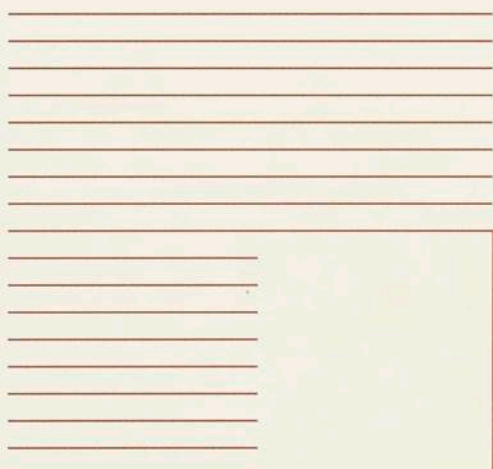
The Bowes Museum, Engeland



Rijksmuseum Amsterdam



Musée Valence, Frankrijk



bruynzeel filing and storage

FOCUS ON CUSTOMER SATISFACTION

Voorwoord

In het voorwoord van de vorige editie beloofden we u op de hoogte te houden: Museumpeil blijft als tijdschrift voorlopig bestaan. Voorlopig, want we blijven liever voorzichtiger. Uit een bevraging van de musea bleek dat u een vakblad voor museummedewerkers wel graag wil behouden, en liefst op papier. Een sectorspecifiek blad is in deze erfgoedbrede tijden eveneens een vaak welkome uitzondering op de regel. Gerichtheid op de museumpraktijk is bovendien een absoluut pluspunt, zo blijkt. Ten slotte is de Nederlands-Vlaamse aanpak voor u kennelijk inspirerend. Over de grens kijken is van elkaar leren. Dat betekent dus dat we Museumpeil graag willen blijven publiceren en hopelijk zelfs in een nog kwaliteitsvollere uitgave. We denken dus na over de beste vorm om Museumpeil te behouden en over inspirerende inhoudelijke thema's.

Intussen ligt nummer 35 voor u, nog in zijn vertrouwde vorm. Het thema 'immaterieel erfgoed' wordt er in aangesneden. De UNESCO-conventie maakt dat immaterieel erfgoed in het veld breed geïntroduceerd wordt en dat het debat geleidelijk aan wordt gevoerd.

Maar het thema bijt ook. Wat is nu precies immaterieel erfgoed? Verzanden we soms niet in vooroordelen rond het thema? Wat betekent immaterieel erfgoed nu echt voor een hedendaagse erfgoedbeleving? Hoe verhoudt het zich tot de erfgoedgemeenschappen die wel betrokken zijn, maar geen 'erfgoedlabel' wensen? Wat hebben de musea met immaterieel erfgoed en hoe gaan ze er (al of niet) mee om? Kunnen we immaterieel erfgoed wel 'musealiseren' of ontdoen we het dan van de 'echtheid' ervan? Dit nummer van Museumpeil wil de vraagstelling helder krijgen en het debat aangaan. We hopen alvast een veldtekening te brengen van initiatieven waarvan we denken dat ze vandaag rond dit thema actueel zijn. We wensen u alvast veel leesgenot.

Anne Milkers en Elly Pouwels

Inhoud

- | | | |
|---|--|--|
| 3 Voorwoord | 22 Een Buurtbank voor Brabant
<i>Caecilia Thoen</i> | 36 Erfgoed brengt levensvreugde
<i>Marlene Martins</i> |
| 4 Het immateriële tastbaar maken
Immaterieel erfgoed en musea
<i>Albert van der Zeijden</i> | 23 Zeeuwse musea tonen
immateriële getuigenissen van
de mens en zijn omgeving
<i>Leo Adriaanse</i> | 38 Immaterieel erfgoed in Kazerne
Dossin Mechelen
<i>Marjan Verplancke</i> |
| 7 Immaterieel erfgoed:
een definitie | 26 Re-enactment in het
Geniemuseum
Acteurs verlevendigen het
museumweekend
<i>Hans Sonnemans</i> | 40 Een boeiende zoektocht naar
Turks familiaal erfgoed
<i>Kathleen De Blauwe</i> |
| 8 'MICE', ofwel: perspectieven
voor Musea en Immaterieel
Cultureel Erfgoed
<i>Jorijn Neyrinck</i> | 28 Immaterieel erfgoed
en de helaasheid
der dingen
<i>Jan Sparreboom</i> | 41 Nieuws uit Nederland
en Vlaanderen |
| 11 Het gevoel van de taart
Immaterieel erfgoed in
Nederlandse musea
<i>Dineke Stam</i> | 30 Zij kwamen op blote voeten...
Mondelinge getuigenissen
geïntegreerd in de vaste
presentatie
<i>Christa Engelbosch</i> | 42 Adressen |
| 15 De Taalkamer in het Huis van
Alijn
De eerste multimediale
tentoonstelling
over dialecten in Vlaanderen
<i>Veronique de Tier</i> | 31 Migratie en immaterieel erfgoed
in Red Star Line People on the
Move museum
<i>Mandy Nauwelaerts</i> | |
| 18 Musea en streektaal:
initiatieven in Nederland
<i>Girbe Buist</i> | 34 Herbeleef de geschiedenis met
een museumverteller
<i>Sofie De Schampheleire</i>
<i>en Koen Venken</i> | |
| 20 Interactieve kaart en quiz over
dialecten in het Limburgs
Museum in Venlo
<i>Barbara Kruijsen</i> | | |

Colofon

Museumpeil nummer 35 voorjaar 2011

Museumpeil informeert museummedewerkers in Nederland en Vlaanderen over landelijke en provinciale ontwikkelingen in de museumsector vanuit een praktijkgericht perspectief. Museumpeil is een uitgave van de Stichting Landelijk Contact van Museumconsulenten in samenwerking met de bureaus van de provinciale museumconsulenten en FARO. Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed vzw. Museumpeil verschijnt tweemaal per jaar en wordt gratis verspreid onder de relaties van museumconsulenten en FARO.

Redactie

Anne Milkers
Carmen Henckens
Elly Pouwels
Leon Smets
Jan Sparreboom
Girbe Buist
Josephine Woldring (eindredacteur)

Inhoudelijke redactie

Anne Milkers
Elly Pouwels

Redactieadres

Bureau Landelijk Contact van
Museumconsulenten,
Parade 18, 's-Hertogenbosch
Postbus 1325,
5200 BJ 's-Hertogenbosch
T (+31) 073 615 62 62

Abonnementen

Een jaarabonnement kost € 12,-.

Opgave voor Nederland bij het redactieadres. Voor België bij FARO. Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed vzw. Priemstraat 51, 1000 Brussel. Abonnementen lopen per kalenderjaar en dienen voor het einde van het jaar te worden opgezegd.

Losse nummers

Losse nummers kosten € 7,- (excl. verzendkosten).

Advertenties nr. 35

Reclazorg, Hengelo

Vormgeving en drukwerk

Drukkerij Olijdam, Enschede

Oplage

2600 exemplaren
ISSN 1381-1088

Foto omslag:

Carnavalsoptocht in Prinsenbeek
(foto: Jenny Aarts-van Gils)

© Museumpeil

's-Hertogenbosch 2011

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie. De redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor de schade, van welke aard ook, die het direct of indirect gevolg is van handelingen of beslissingen die gebaseerd zijn op informatie uit dit blad.

Het immateriële tastbaar maken Immaterieel erfgoed en musea

Albert van der
Zeijden,
Consulent
Nederlands
Centrum voor
Volkscultuur

Nederland zal waarschijnlijk nog dit jaar de UNESCO-conventie over het Immaterieel Erfgoed ratificeren. Uit de tekst van het verdrag vloeien diverse verplichtingen voort. Is er ook een taak voor musea weggelegd?

Immaterieel erfgoed ligt niet automatisch op de weg van musea, objectgericht als die zijn. Musea zijn gespecialiseerd in het verzamelen en conserveren van voorwerpen, doen onderzoek naar deze voorwerpen en organiseren er tentoonstellingen over 'for purposes of study, education and enjoyment'. Zo luidt de klassieke ICOM-definitie, die inderdaad erg gericht is op het materiële, namelijk op 'material evidence of people and their environment'. Er is echter beweging in die definiëring ontstaan, zoals blijkt uit het feit dat ICOM in 2005 haar statuten aanpaste en daarbij de term 'material evidence' verving door 'tangible and intangible heritage'. Vanuit die nieuwe visie is er ruimte gemaakt voor immaterieel erfgoed (ICOM legde dat al in het zogenoemde Shanghai Charter uit 2002 vast). Daar ging heel wat discussie aan vooraf. Niet alle musea hebben het immaterieel erfgoed al 'tussen de oren'.

Ook in UNESCO-verband werd er over gediscussieerd. In 2004 organiseerde UNESCO een expert meeting over 'The roles of Museums in Safeguarding Intangible Cultural Heritage'. Als voornaamste risico noemden de UNESCO-experts toen dat het musealiseren van immaterieel erfgoed zou kunnen leiden tot fossilisering (bevriezing) van tradities en rituelen, een proces dat in tegenspraak is met het levende en dynamische karakter van immaterieel erfgoed. De functieaanduiding 'conservator' zegt het al. Conservatoren houden zich bezig met het conserveren

van hun collecties. Op een zelfde wijze zou het immaterieel erfgoed niet te conserveren zijn, omdat het gaat om levende cultuur die, hoezeer ook bepaald door tradities, voortdurend in ontwikkeling is. Levend erfgoed, zoals bijvoorbeeld het carnaval, wordt niet bewaard in een museum, maar vind je op straat, waar mensen er steeds weer opnieuw invulling aan geven.

Toch zag men op deze expertmeeting wel een taak voor musea. Met name voor kleine lokale musea, die binnen de plaatselijke gemeenschap een rol zouden kunnen spelen als intermediair en, via hun tentoonstellingen en anderszins, als 'communicators' naar een breed publiek. Gemeenschappen oftewel 'communities' worden door UNESCO gezien als de dragers van het immaterieel erfgoed en ze spelen dan ook een centrale rol in de conventietekst.

Wat is immaterieel erfgoed?

Kortweg zou je immaterieel erfgoed kunnen omschrijven als tradities en rituelen in het dagelijks leven, waar mensen zich mee identificeren. Het zijn gewoonten en gebruiken die je van huis uit hebt meegekregen en die alles te maken hebben met je culturele, religieuze of etnische achtergrond. Vaak wordt gedacht dat immaterieel erfgoed, omdat het vluchtig is, heel kwetsbaar is. Het is niet een voorwerp of een gebouw dat je kunt conserveren of restaureren. Je kunt het waarnemen maar het vol-



Figuren uit de Oeteldonkse optocht
(Foto:
collectie Oeteldonks
Gemintemuseum (NL))

gende moment is het alweer verdwenen. Toch zijn tradities vaak opmerkelijk taai en kunnen soms bogen op een rijke geschiedenis. Denk maar aan de traditie van de Sinterklaasviering in Nederland, die in zijn huidige vorm als kinderfeest teruggaat tot in de zestiende eeuw. Niet alleen heeft immaterieel erfgoed soms een lange geschiedenis, die geschiedenis speelt ook in de beleving een hoofdrol. Mensen ontlenen er een gevoel van continuïteit aan. Immaterieel erfgoed wordt beleefd als een traditie die van generatie op generatie wordt overgeleverd. De historische dimensie is dan ook altijd zeer belangrijk bij immaterieel erfgoed. Concrete voorbeelden van immaterieel erfgoed zijn te vinden op de UNESCO-lijst. Daar staan zaken op als de Flamenco uit Spanje, de Franse keuken, en, twee Belgische voorbeelden, de Heilig Bloedprocessie in Brugge en het carnaval in Binche.

Wat bedoelt UNESCO met safeguarden?

De UNESCO-conventie is gericht op het safeguarden van immaterieel erfgoed. Vaak wordt deze term vertaald met 'beschermen', maar dat is toch niet geheel juist. Een betere term is 'waarborgen'. Het gaat UNESCO namelijk om het veiligstellen van de levensvatbaarheid ('viability') van levend erfgoed. Met 'safeguarden' wordt dan ook niet bedoeld dat bijvoorbeeld het Nederlandse Sinterklaasfeest in ongewijzigde vorm bewaard moet blijven, als het ware door er een museale stulp overheen te zetten. Waar het UNESCO om gaat, is het creëren van gunstige voorwaarden en het wegnemen van eventuele knelpunten die een overdracht naar volgende generaties in de weg zouden kunnen staan, met als doel het creëren van een omgeving waarin de culturele diversiteit van de mensheid kan gedijen.

UNESCO vraagt aan de aangesloten landen om het eigen immaterieel erfgoed in kaart te brengen door middel van inventarissen of lijsten van immaterieel erfgoed, en het vervolgens te documenteren, te onderzoeken en te promoten, bijvoorbeeld door het ontwikkelen van educatieve programma's. Het gaat daarbij niet alleen om de 'showpieces', UNESCO vraagt nadrukkelijk om het aanleggen van een representatieve lijst van immaterieel erfgoed, die in plaats kwam van de oudere lijst van 'Masterpieces of the intangible cultural heritage'. Bij erfgoed gaat het om een selectie van wat een samenleving belangrijk genoeg vindt om door te geven naar volgende generaties. Zoals erfgoed niet hetzelfde is als geschiedenis, is immaterieel erfgoed niet hetzelfde als volkscultuur. Door het etiket erfgoed erop te plakken, wordt aangegeven dat wij dit belangrijk vinden voor onze culturele identiteit en dus willen bewaren – liever: waarborgen – of doorgeven.

De rol van musea

Het zijn allereerst de 'communities' die verantwoordelijk zijn voor het doorgeven van hun eigen immaterieel erfgoed. UNESCO geeft deze gemeenschappen dan ook een centrale rol in het beheer van het eigen erfgoed. Vanuit die visie is er voor musea slechts een ondersteunende rol, ten dienste van deze gemeenschappen. Musea moeten dan ook altijd te rade gaan bij de gemeenschappen zelf. De musea moeten zich, zoals dat in de 'operational directives' (werkrichtlijnen) genoemd wordt, zich verzekeren van de grootst mogelijke participatie van de gemeenschappen. Het leidt meteen tot de vraag: waarin hebben de gemeenschappen de musea nodig? Het antwoord is: kennis en deskundigheid, waarbij gedacht kan worden

aan kennis en deskundigheid op het terrein van het conserveren van voorwerpen die gebruikt worden in plaatselijke tradities. Maar zeker ook aan het presenteren en zichtbaar maken van immaterieel erfgoed in het kader van promotie en 'raising awareness' (bewustwording), iets dat UNESCO heel belangrijk vindt. Educatieve activiteiten zijn een derde mogelijkheid, bij UNESCO staat immers het doorgeven naar volgende generaties centraal.

Voor de plaatselijke gemeenschappen is de historische dimensie van hun traditie heel belangrijk. Nederland kent bijvoorbeeld een aantal bloedprocessies die teruggaan op een traditie die al in de middeleeuwen is begonnen. Niet alleen willen de organisatoren van deze processies het eigen verleden documenteren, iets waar UNESCO trouwens ook om vraagt. Er is ook de zorg voor de kostbare authentieke historische voorwerpen die in de processies worden megedragen en die men op een zo verantwoord mogelijke wijze wil bewaren en conserveren. Musea kunnen hierin faciliterend optreden. Soms zetten groepen eigen musea op, zoals het carnavalsmuseum in Den Bosch, met een collectie van allerlei soorten maskers, kledij, promotiemateriaal, wapens, schildjes en andere waardevolle en belangrijke voorwerpen uit de rijke historie van carnaval en Oeteldonk. De valkeniers hebben in Valkenswaard een eigen Valkerijmuseum ingericht, dat een overzicht geeft van de geschiedenis van de valkerij tussen 1650 en 1850.

Lokale musea beschikken vaak over heel veel kennis over de plaatselijke geschiedenis. Soms kunnen zij helpen bij het opstellen van een voordracht. Het opstellen van een voordracht voor de immaterieel erfgoedlijst is geen sinecure. Niet alleen moet het belang en de culturele betekenis van het betreffende immaterieel erfgoed gedocumenteerd worden. Ook moet een plan van aanpak worden ingediend over hoe de plaatselijke gemeenschap zelf haar immaterieel erfgoed denkt te kunnen veiligstellen voor de toekomst. Dat de rol van musea soms onmisbaar is, bewijst het voorbeeld van de voordracht van het carnaval van Binche, in Wallonië. Het plaatselijke carnavalsmuseum beschikt over veel kennis over de geschiedenis van het carnaval in Binche, kennis die onderbouwd is door historisch onderzoek en door een reeks van voorwerpen en documenten die in het museum bewaard worden. Men vroeg daarom aan de conservator van het museum om te helpen met het opstellen van de voordracht en deze historisch te onderbouwen. Ook het maken van een film over het carnavalsfeest in Binche was bij het museum in goede handen, musea hebben daar vaak al ervaring mee. UNESCO vraagt om een tien minuten durende film, waarin een goed beeld wordt gegeven van het gebruik.

Documenteren en archiveren

In zijn algemeenheid geldt voor UNESCO dat het doorgeven van 'skills' (vaardigheden) belangrijker is dan de objecten die er mee verbonden zijn. Als het bijvoorbeeld over eetcultuur gaat, dan gaat het niet alleen om het doorgeven van recepten of het bewaren van traditioneel keukengerei, zoals een weckfles of een snijbonenmolen, maar vooral ook om het doorgeven van kennis die nodig is om een gerecht klaar te maken of zo'n apparaat te bedienen. Voor UNESCO is documenteren een opstap om vervolgens te kunnen doorgeven. Je wilt de betreffende traditie immers levend houden. Speciaal gericht op het doorgeven van artistieke vaardigheden heeft UNESCO het Living human treasures programma ontwikkeld. Frankrijk heeft Master of Art (Maître d'art) programma's over

ondermeer dans en muziek, houtbewerking en instrumenten maken. Gespecialiseerde musea zouden hierop kunnen inspelen door bijvoorbeeld ateliers in te richten, waar in de vorm van masterclasses volkskunstenaars hun kennis en vaardigheden kunnen overbrengen aan nieuwe generaties. Er wordt momenteel volop geëxperimenteerd met pilots die overdracht als doel hebben. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, als het landelijk instituut voor het immaterieel erfgoed, heeft een tweetal pilots en organiseerde op 19 maart jl. een studiedag over dit onderwerp. Het centrum heeft ook een aantal expert-meetings in voorbereiding.

Voor het verzamelen en documenteren van immaterieel erfgoed is het zaak om interactieve methoden te bedenken om kennis bij elkaar te halen en te ontsluiten voor de gemeenschap. De kennis ligt immers bij de dragers van het immaterieel erfgoed zelf. De nieuwe sociale media kunnen een werktuig zijn bij het interactief inventariseren van immaterieel erfgoed. Een goed voorbeeld is Napier University, die in opdracht van de Schotse regering bezig is met het in kaart brengen van het Schotse immaterieel erfgoed en die daarvoor Wiki-achtige methoden gebruikt en nieuwe sociale media als Twitter en Facebook. (zie: <http://ichscotland.org>). Ook Nederlandse musea hebben er steeds meer ervaring mee. Het Keramiekmuseum Princessehof in Leeuwarden gebruikte bijvoorbeeld internet om bij particulieren trouwfoto's en huwelijkserviezen los te krijgen ten behoeve van het project Scherven & geluk. Het was het museum vooral te doen om de bijhorende verhalen van deze particulieren, die via een audiotour te beluisteren waren. Het museum documenteerde daarmee immaterieel erfgoed. De tentoonstelling trok meer dan 30.000 bezoekers.

Musea zijn niet in alles even vaardig. En musea kunnen het niet alleen. Het zijn geen onderzoeksinstellingen, zoals bijvoorbeeld het Meertens Instituut, een instelling waar wetenschappelijk onderzoek de *core business* is. Musea hebben ook weinig ervaring met het ondersteunen van plaatselijke gemeenschappen. Een inhaalslag is nodig. Niet alleen zitten musea vaak nog vast aan een objectge-

richte benadering. Waar het de kleine, door vrijwilligers gerunde musea vaak nog aan ontbreekt, is aan de benodigde professionele vaardigheden. Er is dus behoefte aan training en professionalisering. UNESCO heeft het in dit verband over het ontwikkelen van 'research methodologies' en over 'training in the management of the intangible cultural heritage and the transmission of such heritage', aan trainingsprogramma's dus die speciaal gericht zijn op immaterieel erfgoed. Het is een belangrijke taak voor het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, als het landelijk instituut voor het immaterieel erfgoed. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur ontplooit activiteiten op het terrein van inventarisatie, promotie en het activeren en ondersteunen van plaatselijke gemeenschappen. Het Centrum organiseert jaarlijks een congres met informatiemarkt, publiceert inhoudelijke artikelen over immaterieel erfgoed in *Traditie*, nieuws in *Volkscultuur Magazine* en dossiers in *Levend Erfgoed*. Verder ontwikkelt het Nederlands Centrum voor Volkscultuur educatieve tentoonstellingen en lesmateriaal. De jaren 2011-2012 zijn uitgeroepen tot de Jaren van het Immaterieel Erfgoed.

Literatuur

Levend Erfgoed. Vakblad voor public folklore & public history 7 (2010) nr. 1, themanummer over immaterieel erfgoed.
S. Lira & R. Amoëda (eds), *Constructing intangible heritage* (Barcelos, Portugal, 2010), met name de hoofdstukken in deel 5 over 'The museology of intangible heritage'.
Museum International (2004) nr. 221/222, themanummer over Intangible Heritage.
Markus Tauschek, *Wertschöpfung aus Tradition. Der Karneval von Binche und die Konstituierung kulturellen Erbes* (Münster u.a., LIT-Verlag 2010).
Marc Jacobs, 'Moeilijk om te verzamelen? Immaterieel cultureel erfgoed en musea', in: *Museumpeil* 23 (2005) p.29-32
'The roles of museums in safeguarding Intangible Cultural Heritage', position paper for the expert meeting April 5-7, 2004, <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00085-EN.pdf>
Tongyun Yin, 'Museum and the safeguarding of Intangible Cultural Heritage', in: *Museum Studies* (http://museumstudies.si.edu/safeguarding_intangible.pdf)

Websites

www.unesco.org/culture/ich/
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00061&lg=EN>
(over het living human treasures programma van UNESCO)
http://icom.museum/shanghai_charter.html
www.nederlandscentrumvoorvolkscultuur.nl
www.jaarvanhetimmaterieelerfgoed.nl
www.faronet.be



Heilig Bloed-
processie
in Brugge.
De Aanbidding van
de herders, 2008
(foto: Fotografische
Dienst Stad Brugge)

**De definitie van
immaterieel cultureel
erfgoed in de
Conventie luidt als
volgt:**

Voorstellingen, uitdrukkingen, kennis, vaardigheden als de instrumenten, objecten, artefacten en culturele ruimtes die daarmee worden geassocieerd, die gemeenschappen, groepen en, in sommige gevallen, individuen erkennen als deel van hun cultureel erfgoed.

Dit immaterieel cultureel erfgoed, overgedragen van generatie op generatie, wordt altijd herschapen door gemeenschappen en groepen als antwoord op hun omgeving, hun interactie met de natuur en hun geschiedenis, en geeft hen een gevoel van identiteit en continuïteit,

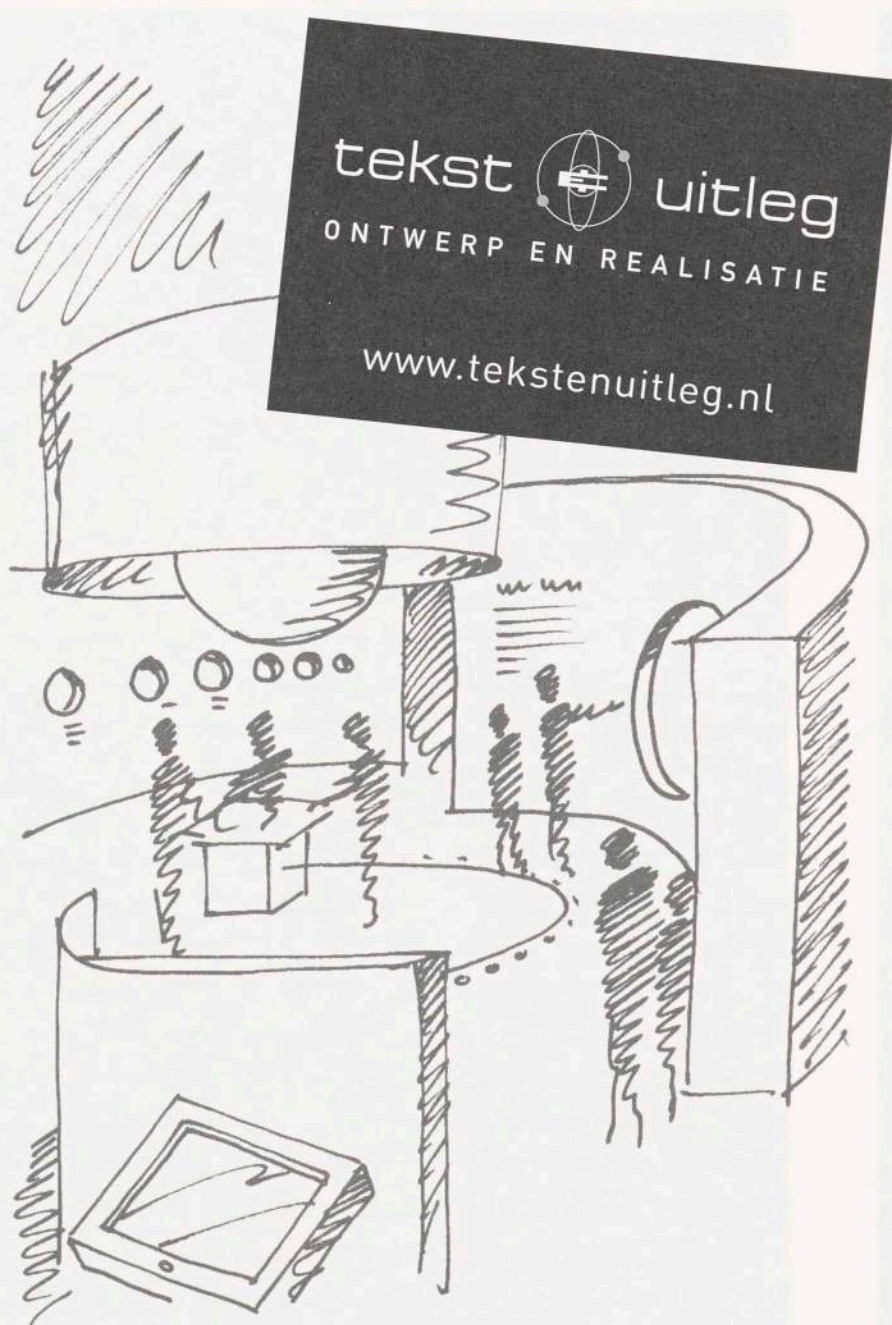
en bevordert dus het respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit. In deze Conventie wordt uitsluitend rekening gehouden met het immaterieel cultureel erfgoed dat zowel compatibel is met bestaande internationale

instrumenten voor mensenrechten als met de vereisten van wederzijds respect tussen de gemeenschappen, groepen en individuen, en met duurzame ontwikkeling.

De conventie onderscheidt vijf domeinen waarin immaterieel erfgoed zich manifesteert:

1. mondelinge tradities en uitdrukkingen, inclusief taal als een vehikel van immaterieel cultureel erfgoed;
2. podiumkunsten;

3. sociale gewoonten, rituelen en feestelijke gebeurtenissen;
4. kennis en praktijken betreffende de natuur en het universum;
5. traditionele ambachtelijke vaardigheden.



Priatnov

consult & training

Voor praktische hulp, advies en training

- Beleidsplannen, collectieplannen
marketingplannen
- Hoe kan mijn museum succesvol zijn
met weinig geld
- Vervanging ad interim
- Coaching
- Kwaliteitszorg
- Personeelbeleid

Met verbeeldingskracht en gedrevenheid

E-mail: basnik@priatnov.nl

Website: www.priatnov.nl

Priatnov is de onderneming van Kees Plaisier

'MICE' ofwel: perspectieven voor musea en immaterieel cultureel erfgoed

Jorijn Neyrinck,
coördinator
tapis plein vzw
Brugge, Landelijk
expertisecentrum
voor actieve
erfgoedparticipatie

Wat betekenen de recente ontwikkelingen en aandacht voor immaterieel cultureel erfgoed voor de museumwereld? Welke plaats en rol heeft immaterieel erfgoed in musea in Vlaanderen? Waar liggen uitdagingen en kansen voor de toekomst? En hoe helpen we hardnekkige vooroordelen en misverstanden rond ICE het museumveld uit? Op deze vragen wil mijn bijdrage een eerste blik werpen.

Zinspelend op de veelgebruikte afkorting ICE voor Immaterieel Cultureel Erfgoed, voegen we in de aanzet van dit artikel graag even de M als Museum-initiaal toe: 'MICE'. Juist, het Engelse vierletterwoord voor 'muizen' dus, die we voor de duur van deze tekst even bombarderen tot dwarse gids naar een reeks vragen en uitdagingen waarmee immaterieel cultureel erfgoed de museumsector confronteert. Want vergelijkbaar met mensen en muizen, lijken musea en immaterieel cultureel erfgoed niet meteen elkaars meest geliefde vrienden. In de feiten zijn ze echter al evenmin los van elkaar te denken.

Om het even in de taal van de dierenwereld te duiden: de huismuis is na de mens de meest verspreide zoogdiersoort ter wereld. Ze leven bijna overal, en waar de mens leeft, vind je muizen. Het zijn zogenaamde 'cultuurvolgers'. Ze zijn kwetsbaar en individueel een korte levensduur beschoren, maar tegelijk lijken ze onuitroeibaar; ze zijn gekend als plaagdieren, die zich in een mum van tijd voortplanten en zich in grote groepen in, onder en rond onze woonplekken en ons huisraad nestelen.

Net zo vergaat het het immaterieel cultureel erfgoed.

Waar de mens ook leeft op deze blauwe planeet, zien we telkens weer culturele uitdrukkingsvormen, die in ruimte doorgegeven worden aan anderen en aan volgende generaties: podiumkunsten, ambachtelijke vaardigheden, sociale gewoontes, feesten en rituelen ... Deze immateriële cultuur is altijd al veranderlijk van aard geweest, maar waar dat in het verleden veelal om een traag en geleidelijk proces ging, zien we dat in deze tijden van toeneemende globalisering, met technologie, toerisme en dergelijke meer, dat immaterieel cultureel erfgoed kwetsbaarder is dan ooit. Al lijkt ICE ook wel onverwoestbaar. Want terwijl her en der lokale tradities veranderen of verdwijnen, zijn alweer nieuwe en intrigerende vormen van crossculturele en globaliserende 'fusion' immateriële cultuur in wording, die zich in een mum van tijd verspreiden en zich vanuit allerlei gemeenschapsvormen (en soms via grote hypes) in onze samenlevingen nestelen. Denk maar aan nieuwe of recent verspreide tradities als Halloween, babyborrels of Facebook.

Niettemin zou het getuigen van een grote kortzichtigheid als we in nauwelijks twee generaties tijd een groot deel van onze langzaam opgebouwde tradities, know-how en inzichten zomaar zouden overleveren aan onze eigentijdse leefwijzen, die gepaard lijken te gaan met contact op grote afstand, tradities die in onbruik of vergetelheid raken, terwijl zij voor onze voorgangers heel gewone (alledaagse) of juist heel bijzondere (uitzonderlijke, rituele of feestelijke) gebruiken waren... Al hou ik zelf niet zo

van een S.O.S.-retoriek, toch vormt de kwetsbare positie van het immaterieel cultureel erfgoed in onze actuele wereld wellicht de belangrijkste motivatie om hierin vanuit ons erfgoedveld actief te investeren.

Opdracht voor musea?

Maar waar raakt dit de opdracht van de musea, die toch in eerste instantie de zorg voor roerend erfgoed dragen? Immaterieel erfgoed verschijnt zelden zonder materiële bronnen of spin-offs, zoals ambachtelijke producten, rituele objecten of beelden, muziekinstrumenten, kostuums ... Ze zijn inherent met elkaar verweven en geven elkaar betekenis. Onze musea zijn de huizen die, in een culturele evolutie waar het tastbare en verifieerbare centraal staan in de dynamiek, zelf ook een vooraanstaande rol spelen als plekken van uniciteit, authenticiteit en wetenschappelijkheid. De paradox schuilt hierin dat erfgoed pas erfgoed kan zijn wanneer en omdat een gemeenschap er waarde aan toekent (qua betekenis, of beleving) en beslist het over te dragen aan volgende generaties. Wanneer het om museale objecten gaat, hebben we echter een traditie opgebouwd van zorg, behoud en beheer, waarbij het object zelf zo onaanraakbaar en onaantastbaar mogelijk is gemaakt. We beschermen het, plaatsen het onder een glazen stolp en herstellen het zo mogelijk in zijn oude (authentieke) glorie. Deze kenmerken lijken tegengesteld aan de beweeglijkheid, belevingswaarde en subjectiviteit van het immateriële erfgoed die met deze objecten onafscheidelijk samengaan.

Spanningsveld tussen statisch en dynamisch

Met de recente aandacht voor immaterieel cultureel erfgoed komt nu ook de vraag naar boven hoe musea een rol kunnen vervullen in het delen en doorgeven van deze dynamische belevingscomponent rond hun roerende collecties, daar waar de focus voorheen lag op het bieden van een eerder statisch toeschouwersperspectief waarbij de objecten zelf zoveel mogelijk 'onaangeroerd' gelaten dienden te worden. Een interessant (en bekend) spanningsveld komt daarmee naar boven. Sommige musea hebben weliswaar relevante ervaring en heel concrete tradities terzake, vanuit de aard van hun opdracht. Denk maar aan volkskundige musea waar niet zelden ook objecten met een band met lokale tradities deel uitmaken van de collectie. Denk bijvoorbeeld aan het Nationaal Visserijmuseum in Oostduinkerke waar ook de zorg voor de objecten en de traditie van de garnaalvisserij behartigd wordt. Of denk aan het Stadsmus in Hasselt waar om de

zeven jaar de reus Langeman uit zijn houten huis gehaald wordt en waar alle zorg besteed wordt aan de conservatie van de reus. Die wordt enkel op de bewuste feestdag de straat op gedragen – met alle risico's voor beschadiging. Toen ik in 2010 de Virga Jessefeesten in Hasselt bijwoonde, werd tot een half uur voor de uittocht van de processie afgewogen of de stoet naar buiten zou gaan in de regen. Niet alleen omwille van de duizenden bezoekers, de vele honderden vrijwilligers die nog vol ongeduld onder hun regenjassen en paraplu's stonden te schuilen en te popelen voor dit gebeuren, maar ook omwille van de reus zelf die uit papier-maché bestaat, een uiterst kwetsbaar materiaal. Het spanningsveld tussen materieel behoud en immateriële zorg en transmissie (of overdracht) vraagt om voortgezet onderzoek naar bestaande internationale visies en praktijken, maar ook naar museumaal en publiek debat hierover in Vlaanderen. Vanuit het nadenken over immaterieel cultureel erfgoed zijn we overigens slechts een stap verwijderd van dat andere recente begrip: erfgoedgemeenschap, dat niet toevallig een kernbegrip in ons huidige referentiekader en werkkader van het cultureel-erfgoeddecreet in Vlaanderen (2008) is. Bij de uitbouw van het cultureel-erfgoedbeleid werd, zoals bekend, ook gekeken naar internationale ontwikkelingen.

Kaderconventie

De belangrijkste ontwikkeling was deze van de Kaderconventie van de Raad van Europa over de bijdrage van cultureel erfgoed aan de samenleving (Faro, no. 27, oktober 2005). Die kaderconventie schoof het begrip 'erfgoedgemeenschap' naar voren als bindend element. Via de introductie van het begrip 'culturele erfgoedgemeenschap' krijgen culturele erfgoedgemeenschappen, groepen van

organisaties of personen die een bijzondere waarde hechten aan cultureel erfgoed, een centrale plaats in het nieuwe decreet. Een cultureel-erfgoedgemeenschap wil dit erfgoed en haar aspecten door publieke actie behouden en doorgeven aan toekomstige generaties. De introductie van dit begrip moest er bovendien toe leiden dat nog meer (groepen van) mensen zich bij het cultureel erfgoed betrokken voelen. Ook in de teksten en operationele richtlijnen rond de UNESCO-conventie voor het waarborgen van immaterieel cultureel erfgoed (2003) worden de betrokken gemeenschappen nadrukkelijk centraal gesteld in het uitbouwen van elke werking omtrent het borgen, doorgeven, en communiceren van het immaterieel erfgoed. Het is, anders gezegd, een gedeelde inzet van deze belangrijke nieuwe kaderteksten om als inherente opdracht in het erfgoedwerk de brug te slaan naar de brede samenleving. Enerzijds kan dit betekenen dat erfgoedobjecten en immateriële cultuur uit de diverse facetten en geledingen van de maatschappij in beeld komen. Anderzijds betekent dit ook dat de verbeelding, de interpretatie, de beleving, de actie rond erfgoed vanuit diverse hoeken en lagen van de samenleving belangrijk is. Het begrip 'erfgoedgemeenschap' brengt zo – net als het begrip ICE – een andere reeks inhouden en betekenissen binnen onze huidige erfgoedpraktijk. Het brengt vragen mee als: 'waar houdt het belang van het erfgoed op om over te gaan in het belang van 'gemeenschap'? – en nog een stap verder: 'waar betekent erfgoed een raakvlak met, of een opstap naar gemeenschapsvorming'? Het verbindt erfgoed expliciet met de actuele samenleving en actuele vormen en praktijken van betekenisgeving.

Reflectie en debat

Dit zijn zonder twijfel grote vraagstukken voor musea om



Foto's uit het traject *Schatten van in Mensen*, een eye-openertraject over immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen (2010-2011). Dit uitgebreide samenwerkings-traject omvatte een reizende tentoonstelling, lezingen en reflectiemomenten in Bokrijk, Aalst, Leuven, Brugge, Dendermonde en Brussel, waarvoor het UNESCO-programma *Levende Menselijke Schatten* een vertrekpunt vormde om een uitwisseling op te zetten met de USA (o.m. foto-graaf-etnograaf Alan Govenar, Documentary Arts).

(Foto links: Alan Govenar. Foto rechts: Alan Govenar, i.s.m. Jean Godecharle)

de komende jaren over te reflecteren en vanuit diverse projecten en initiatieven te trachten om vernieuwde visies en ervaringen te ontwikkelen. Waar het om haast onoplosbare tegenstellingen tussen objectgeoriënteerde en subjectgeoriënteerde zorgen lijkt te gaan, kan samenwerken met diverse perspectieven, met praktijken en inzichten vanuit andere werkdomeinen (sociaal-cultureel werk, onderwijs, amateurkunsten, welzijnswerk, enz.) misschien net andere benaderingen en oplossingen aanreiken die wij als erfgoedzorgers (nog) niet ontdekten. Ook in interculturele en internationale contexten valt heel wat te leren en vallen heel wat ervaringen uit te wisselen over hoe dit geanalyseerd en aangepakt wordt. Dergelijke zoektochten en trajecten van samenwerking en uitwisseling, van kleine proefprojecten tot grote internationale samenwerkingsverbanden en congressen vormen elk op zich ook stappen naar uitwaaiende erfgoedgemeenschappen, diversifiëring en internationalisering van de expertises rond onze werking.

Ten slotte komen vanuit de recente aandacht voor immaterieel cultureel erfgoed heel snel een aantal concrete thema's aan de orde die ons in het kader van de museale opdracht bekend in de oren klinken: denk aan de discussies omtrent objectiviteit, wetenschappelijkheid, authenticiteit of de bedreiging van 'invented traditions'. Zonder deze kwesties hier grondig te behandelen, kunnen we nog wel stellen dat het hier vanuit het perspectief van immaterieel cultureel erfgoed uiteindelijk om relatieve vragen, terzijde-vragen of zelfs non-vragen gaat. Vanuit het perspectief van ICE is het hoe dan ook interessanter dat er een gemeenschap zich betrokken voelt, dan wel de vraag of deze of gene traditie al dan niet authentiek, oud, recent of 'uitgevonden' is. Weliswaar bestaan in een UNESCO-perspectief ook wel gradaties – bepaalde fenomenen zijn uitzonderlijker of historisch sterker ingebed dan andere – maar het is toch bovenal van belang dat fenomenen niet aan elkaar gemeten worden. Dit is ook net het gevreesde risico dat met de omstreken – maar o zo gewenste – UNESCO-lijst: de 'Representatieve Lijst voor Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid' (artikel 16 van de conventie) gepaard gaat. De lijst dreigt namelijk door de staten/gebruikers zeer snel ingezet te worden als een soort topstukkenlijst voor immaterieel

erfgoed uit de wereld, terwijl zij net de bedoeling had om de diversiteit aan fenomenen van immaterieel erfgoed over de hele wereld en in al haar expressievormen in het licht te stellen. In de geest van de UNESCO-conventie is het register met voorbeeldprojecten (artikel 18), dat focust op interessante praktijken voor de ontwikkeling van immaterieel cultureel erfgoed waar anderen ook wat kunnen uit leren en overnemen, veel relevanter... In deze inventaris met voorbeeldpraktijken ligt de klemtoon expliciet op 'safeguarding' (waarborgen / beschermen) en dus op de overdracht van het immaterieel cultureel erfgoed.

Visienota

Ook in de recent bekendgemaakte visienota van minister van cultuur Joke Schauvliege wordt het aspect 'transmissie' als sturende factor ingezet voor de realisatie van een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen²: 'De Vlaamse overheid borgt immaterieel cultureel erfgoed door aan de erfgoedgemeenschappen kansen te geven om het immaterieel cultureel erfgoed door te geven. Zo geeft de overheid aan de erfgoedgemeenschap kansen om immaterieel cultureel erfgoed te koesteren. De focus van het overheidsbeleid ligt daarbij op mensen, de kennis en de vaardigheden die ze bezitten, op gewoontes en gebruiken en op de wijze waarop die kennis, vaardigheden, gewoontes en gebruiken worden doorgegeven. De klemtoon ligt dan niet zozeer op het element immaterieel cultureel erfgoed maar op het volledige systeem; de methodiek van het doorgeven en het proces.'

Misschien ligt in het doordenken van het concept en de praktijk van 'transmissie' ook wel een sleutel voor het museum van de 21ste eeuw. Transmissie als overdracht en als overgang: waar ligt de overgang tussen het voorwerp en zijn gebruiker, tussen geschiedenis en erfgoed, tussen 'beschermen' (op behoud en verleden gericht) en waarborgen (op ontwikkeling en de toekomst gericht)? Experimenteren en reflecteren op de grens van deze schijnbare tegengestelden om ze op nieuwe manieren in verbinding te stellen, is meer dan ooit de uitdaging voor onze musea wil het erfgoedwerk haar maatschappelijke relevantie en representativiteit waarborgen voor de toekomst. Laat het immaterieel cultureel erfgoed dus maar even welig tieren in onze erfgoedhuizen. Misschien brengt ze helemaal geen muizenplaag, maar integendeel een paradigmawissel in erfgoedland, een cruciale wissel voor de toekomst.

Een eigenzinnige blik op immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen van fotograaf Mich Vandenberghe uit het project UN-TOUCHABLE dat tapis plein vzw in 2005-2007 realiseerde om samen met kinderen en jongeren in Vlaanderen na te denken over de UNESCO-conventie en de toekomst van ICE in onze wereld.

(Foto: Mich Vandenberghe)



1 Althans zoals wij de materiële zorg in ons Westers perspectief hebben uitgebouwd. In dit perspectief staat de uniciteit en authenticiteit van het object voorop. Kort gesteld kunnen we zeggen dat hoe uitzonderlijker, ouder, en authentieker een object is, hoe hoger het naar waarde wordt geschat. We kunnen dit perspectief echter spiegelen aan geheel verschillende omgangsvormen hiermee in Azië bijvoorbeeld. Bekend is daar het voorbeeld van de werelderfgoedmonumenten die een harde vorm van restauratie ondergaan en kraaknieuw de bezoekers welkom heten, of Afrikaanse volkeren die de maskers die stuk zijn bij hun rituelen gewoon vervangen door nieuw gemaakte exemplaren. Hier is de rituele functie de eerste betekenisgever. Een object onttrokken aan zijn functie verliest zijn waarde.

2 Faro, tijdschrift over cultureel erfgoed, jaargang 3, nr. 4, 2010, p.13

Het gevoel van de taart

Immaterieel Erfgoed in Nederlandse musea

Erfgoed is niet alleen materieel, maar ook immaterieel en 'mentaal'. Herinneringscultuur is inmiddels al een centraal concept in historisch onderzoek. Maar hoe is het gesteld met het begrip immaterieel erfgoed in Nederland? Heeft het een plek veroverd in de museumwereld, en wat wordt er mee gedaan? In dit artikel een aantal voorbeelden uit musea en archiefinstellingen in Nederland.

Dineke Stam,
zelfstandig
specialist in
interculturele
museum- en
erfgoedprojecten¹

Waardering van immaterieel erfgoed is belangrijk, omdat de nadruk op het materiële een eenzijdig beeld geeft van cultuur en de reikwijdte ervan. De UNESCO Conventie ter Bescherming van het Immaterieel erfgoed trad op 20 april 2006 in werking. Anno 2011 hebben 133 staten deze conventie geratificeerd.² Nederland nog niet. Ter vergelijking: 187 van de 193 staten ratificeerden de Overeenkomst voor het Werelderfgoed uit 1972.

Het doel van de Conventie Immaterieel Erfgoed is, kort samengevat:

- het beschermen van immaterieel cultureel erfgoed;
- het verzekeren van respect voor dat erfgoed van gemeenschappen, groepen en individuen;
- het vergroten van de waardering van dat erfgoed op lokaal, nationaal en internationaal niveau.

UNESCO koppelt twee programma's aan de conventie: de representatieve lijst van immaterieel cultureel erfgoed en de lijst van immaterieel cultureel erfgoed dat dringend beschermd moet worden. Alleen landen die de conventie ratificeren, kunnen erfgoed voordragen voor de lijst. Daarop staan verteltradities, uitingen en taal, podiumkunsten, sociale praktijken, rituelen en feestelijke gebeurtenissen, kennis en praktijken rond de natuur en het universum en traditionele ambachten. De criteria voor erkenning als meesterwerk van mondeling overgedragen en immaterieel erfgoed zijn ruim en mogen per land verschillen. Pas als een land een nationale inventaris heeft gemaakt, kan het een element voordragen voor de wereldlijst. Dat hoeft geenszins 'nationaal erfgoed' te zijn. Belangrijk is dat een groep mensen het erfgoed als gemeenschappelijk beschouwt. Grensoverschrijdende voorbeelden van immaterieel erfgoed, gedragen door transnationale gemeenschappen, kunnen ook door een of meer staten worden voorgedragen. Voor inschrijving op de representatieve lijst dient het voortbestaan van het erfgoed niet in gevaar te zijn. Juist de levende culturele traditie is van belang. Het programma reduceren tot een lijst van 'meesterwerken' is onder meer door Barbara Kirshenblatt-Gimblett bekritiseerd. Directe steun aan lokale culturele actie is inzet van de Conventie, maar het levende en veranderlijke van het erfgoed dat in een persoon of groep van personen aanwezig is, komt op een lijst niet tot zijn recht.³

Volkscultuur en cultuurparticipatie in Nederland

Op 6 december 2010 schreef de staatssecretaris van Cultuur Halbe Zijlstra in de uitgangspuntenbrief aan de Tweede Kamer dat hij in 2011 maatregelen voorlegt om

'immaterieel erfgoed en volkscultuur levend te houden'. Volgens Riet de Leeuw, senior beleidsmedewerker bij het Ministerie van OCW, zit het ratificatieproces in de pijplijn. 'De term immaterieel erfgoed raakt steeds meer ingeburgerd en er is vanuit provincies en gemeentes ook meer aandacht. Ook onder de termen als volkscultuur, cultuurparticipatie of migrantenerfgoed is er beleid op dit gebied'. Op het Symposium Immaterieel Erfgoed van oktober 2010, georganiseerd door het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, sprak De Leeuw al over de manier waarop een Nederlandse inventaris georganiseerd zou kunnen worden. Het is de bedoeling dat met actieve participatie vanuit de gemeenschappen die hun immaterieel erfgoed levend willen houden én met behulp van experts een eerste proefinventarisatie wordt gemaakt.⁴ Bij instellingen als het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, het Meertens Instituut en dergelijke zit al veel expertise. Daarnaast leggen ook instellingen als het Theater Instituut Nederland, Imagine IC, Beeld & Geluid en Kosmopolis Rotterdam zich toe op performances en immaterieel erfgoed.

Hoe leeft immaterieel erfgoed bij musea of archieven? Voor dit artikel is het niet mogelijk om alle instellingen daarnaar te bevragen, maar een snelle belronde en webresearch gekoppeld aan eigen ervaring geven toch een indruk. Het sectorinstituut Erfgoed Nederland is zich terdege bewust van immaterieel erfgoed, zo blijkt uit hun definitie van erfgoed: 'door verschillende generaties overgedragen materiële en immateriële cultuuruitingen van een samenleving. Erfgoed krijgt vorm door de toekenning en toe-eigening van betekenissen. Het heeft betrekking op tal van terreinen en disciplines, zoals: historiografie, geschiedenis, kunst, sociologie, ruimtelijke ordening, antropologie, economie en psychologie. Erfgoed is ook: de steeds verschillende wijze waarop mensen, vanuit een tijd- en plaatsbepaalde context, betekenis geven aan 'het' verleden – waarvan er vele versies bestaan.⁵

Het Tropenmuseum reflecteert expliciet op het concept immaterieel erfgoed, geïnspireerd door de Conventie, zo schrijft Daan van Dartel. De vaste tentoonstellingen Verhalenreis (over liefde, list en moed) en Muziekwereld gaan er helemaal over. Ook in de overige presentaties is het vertellen van verhalen steeds prominent.⁶ Urban curator Irene van Renselaar verzamelt voor het Museum Rotterdam 'ketens van erfgoed; materieel, immaterieel en mentaal'. In het project De Stad als Muze werkt zij nauw samen met Noermi Franken die voor dit museum de 'educatie' doet. Een concreet voorbeeld van immaterieel erfgoed dat in Everywoman (een eenmalig tijdschrift volgens

de formule 'damesblad' dat maart 2011 verscheen) wordt belicht, is taartenbakster Joyce. Zij bestelde vroeger, toen ze nog op Curaçao woonde, haar verjaarscake altijd bij haar schoonmoeder en zus. Eenmaal aangekomen in Rotterdam kon dat natuurlijk niet meer. Hier ging zij de specifieke bak- en versierwijze die zij zich nog kon herinneren, namaken met ingrediënten en attributen die bij het ambachtelijke koken hoorden, maar aangepast aan de nieuwe omgeving en technieken van hier. Het gevoel van de taart is net zo feestelijk als toen. Het museum verzamelt de verhalen door participierend te observeren in de wijken van Rotterdam.

Jacqueline van der Mark, hoofd Programmering en Productontwikkeling bij het Nationaal Archief vertelt desgevraagd hoe immaterieel erfgoed bij het Nationaal Archief leeft. Voor haar is het immateriële een manier waarop stukken uit de collectie een menselijk gezicht krijgen. Zo heeft het contract dat 50 jaar geleden tussen Nederland en Italië werd gesloten, het eerste 'wervingsverdrag' voor gastarbeiders, dankzij het Verhalenarchief nu een interessante immateriële toevoeging gekregen. Het Landelijk Overleg Minderheden (LOM) kwam bij het Nationaal Archief met het idee om interviews met gastarbeiders te verzamelen. Dat leidde tot dit project over migrantenerfgoed voor het Verhalenarchief.⁷

Nederlandse musea en instellingen hebben inmiddels behoorlijk wat projecten gedaan, die immaterieel erfgoed centraal stellen, maar zelden onder deze noemer. Interculturele projecten, als het verzamelen van oral history van een buurt-, beroeps-, migranten- of andere groep of het opnieuw beschouwen van de collectie vanuit meer-
voudig perspectief, zijn manieren waarop musea al lange tijd met immaterieel erfgoed werken.⁸ Zo verzorgde Yvette Kopijn bij de tentoonstelling *The Unwanted Land* in het Museum Beelden aan Zee een verhalensalon. Oudere migranten wisselden hier aan de hand van een meegebracht dierbaar voorwerp en een foto ervaringen uit. Familiegeschiedenis, migratie-ervaringen, thuisvoelen en belonging stonden hierin centraal.⁹

Het Nederlands Openluchtmuseum presenteerde in 2010 'ingevlochten in het museumpark' verhalen van immi-

granten. Van gevluchte Vlaamse protestanten in de Veluwe papiermolens rond 1600, de slavernij op de Surinaamse plantages van een welgestelde Zaanse koopmansfamilie in de achttiende eeuw en de nieuwe Turkse burens van een jong Tilburgs gezin in de jaren '70. In het hier nieuw opgebouwde Chinees restaurant Azië is ook plaats voor immaterieel erfgoed. De laatste jaren zijn er diverse publieke discussies waar immaterieel erfgoed vanuit musea wordt benoemd. Digitaal erfgoed, technologie en nieuwe media hebben als virtueel erfgoed een eigen en overrompelende dynamiek, hoewel het concept immaterieel erfgoed op zichzelf daar tot nog toe geen grote rol speelt.¹⁰

Slavernijverleden

Een belangrijk aspect van immaterieel erfgoed is dat de culturele overdracht van groepen mensen, die niet dankzij rijke erfenissen via de musea vertegenwoordigd zijn, zichtbaar wordt. De meeste spullen in musea zijn immers van rijke mensen afkomstig. Om een geschreven stuk in een archief achter te laten, moet je de vaardigheid, tijd en geld hebben om woorden op papier te zetten. Van sommige groepen mensen is bijna niets bewaard. Dat merkte ik onlangs bij het maken van de expositie over kinderen in slavernij, *Kind aan de Ketting*, in opdracht van het Nationaal instituut Nederlands slavernijverleden en erfenis (NiNsee). Mensen die tot slaaf zijn gemaakt konden geen enkel voorwerp meenemen. De slavenhouder gaf hen een nieuwe naam, waardoor de eigen naam en afkomst soms verdween. Desondanks is er overdracht geweest van generatie op generatie, veelal in de vorm van rituelen, verhalen en liedjes.

Kennis uit de slavernijperiode wordt in de Surinaamse samenleving nog altijd overgedragen via liedjes en *odo's* (gezegden). Daarmee kan het materiële erfgoed van de slavenhouders, aanwezig in archieven en monumenten, enigszins vanuit het perspectief van de slaven worden ingekleurd. Hoezeer dit erfgoed leeft, werd duidelijk toen we de expositie *Kind aan de Ketting* in december 2010 tegelijk met een training voor professionals naar Suriname brachten. Door middel van 'learning by doing' en 'peer-to-peer learning', vond deze training van zeven dagen rondom Behoud en Beheer en Educatie en Expositie plaats. Voordat de groep cursisten de expositie hielp opbouwen in Openluchtmuseum Fort Nieuw Amsterdam in Commewijne, gaf Marlon Madasrip, operations manager in het museum en deelnemer aan de cursus, een rondleiding in het fort. Bij een 'kapa', een grote ketel waar de slaven het suikerriet tot suiker inkookten zette hij een lied in, dat iedereen zó meezong:

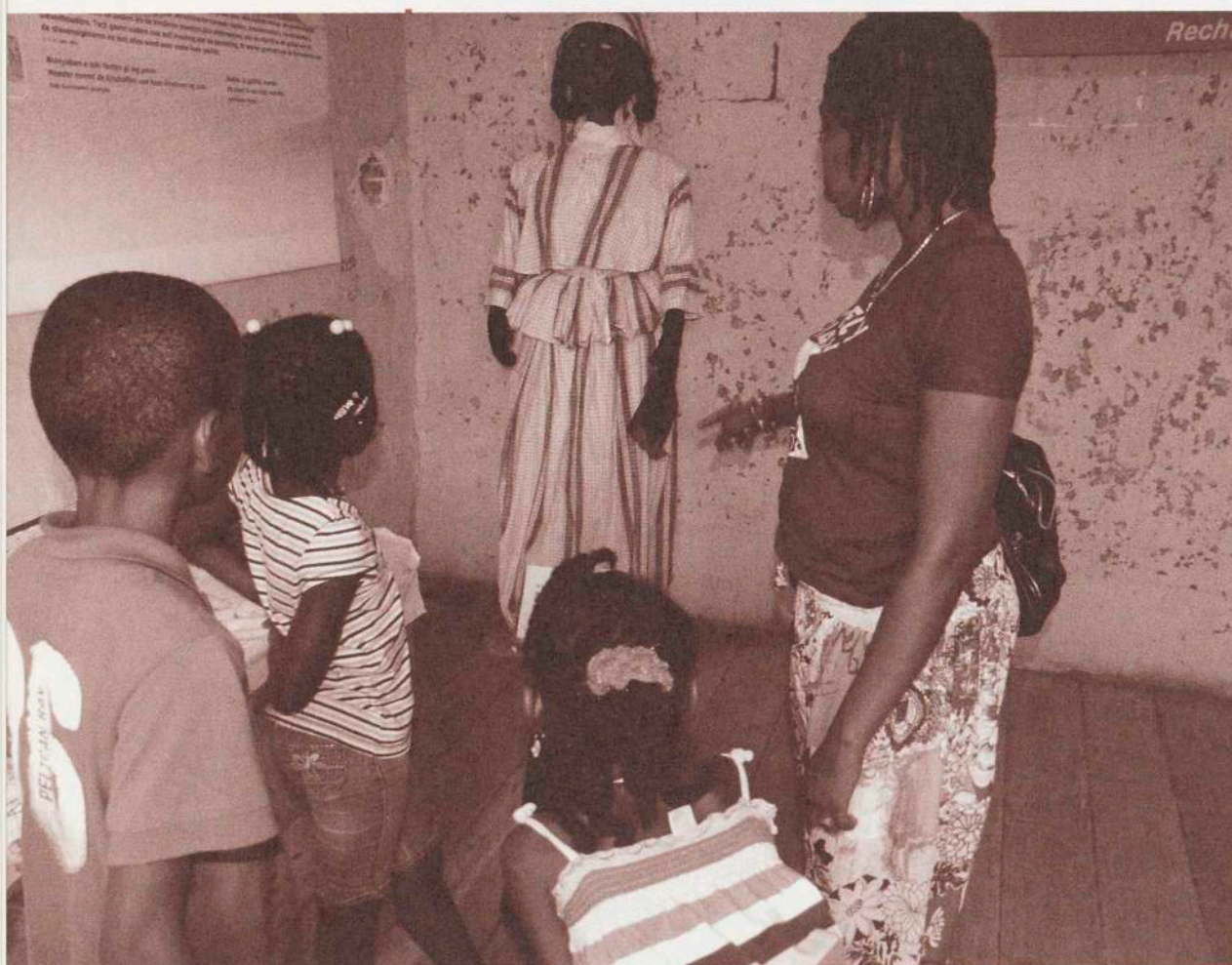
Fayasiton no bron mi so, no bron mi so,
dan yu lon gowe.
Agen masra Jantje e kiri suma pikin.

(Vertaald:)

Vuursteen, brand me niet, verbrand me niet,
dan ren je weg.
Weer vermoordt heer Jan iemands kind.¹¹

Dit liedje maakt deel uit van 'kanga' die de 'Krioro Mama', een oudere slavin, leerde aan de slavenkinderen op de plantage. De cursisten bedachten een mooie toevoeging in de expositie rond de Krioro Mama. Bezoekers en scholieren van nu kunnen boodschappen op lapjes textiel schrijven, gericht aan de kinderen op wie Krioro Mama

Krioro Mama bij de
expositie *Kind aan
de Ketting*.
(Alle foto's:
Ada Korbée)



past. De lapjes worden later een mamio, een lappendeken van katoen van allerlei kleuren en patronen. Manga, de overdracht van de Krioro Mama, en het ambachtelijk maken van een mamio, zijn beide voorbeelden van immaterieel erfgoed.

Een treffend voorbeeld van hoe sterk sommige Afrikaanse tradities nog leven in Suriname, maakte ik mee in Kameroen, als coördinator van het *Back to the Roots* project van het Tropenmuseum en NWO. Cabaretière Jetty Mathurin gaf in een grot van de voorouders in Kameroen een eerbetoon in een watersprenkel ritueel zoals zij dat uit Suriname kende. De aanwezige Afrikaanse vrouwen gaven haar daarop spontaan een 'wassie', een Afrikaans ritueel dat ook in het binnenland van Suriname sterk leeft en drie eeuwen scheiding heeft overleefd. De kracht van immaterieel erfgoed is enorm.

Juist door het initiëren van internationale samenwerking bij voorstellen voor transnationale elementen van immaterieel erfgoed, denk aan het Surinaamse gerecht pom, de Hindostaanse taal Sarnami, de Nederlandstalige hiphop, de fietscultuur, de Indische keuken, windmolens, waterbeheersing, poldermodel en talloze andere voorbeelden die door gemeenschappen op Nederlands grondgebied worden gekoesterd, kan Nederland een bijdrage leveren aan het welslagen van de Conventie.

Wat heeft een museum aan immaterieel erfgoed?

Immaterieel erfgoed als concept sluit naadloos aan bij moderne ontwikkelingen. Betekenisgeving staat daarin centraal. Het gaat niet meer alleen om het voorwerp of gebouw maar om de verhalen die je ermee kunt maken. 'Tastbaar erfgoed zonder immaterieel erfgoed is een lege schil, zonder energie', stelt Kirschenblatt-Gimblett. Objecten kun je beschouwen als 'trage gebeurtenissen', waarbij het maakproces, het gebruik en de context de betekenis bepalen. Immaterieel erfgoed vertegenwoordigt een omslag in het denken over erfgoed, die ook aansluit bij het digitale tijdperk. In de interpretatie van de Conventie is verandering een drijvende kracht bij immaterieel erfgoed, terwijl verandering/verval dé traditionele vijand van erfgoed was. Erfgoed was antiquarisch, nu wordt het moderne culturele en sociale actie.¹² Het is een open proces, dat verslag doet van de voortgaande pogingen van mensen om zich aan te passen aan nieuwe omstandigheden.

De culturele waarden van erfgoed worden versterkt door de beide kanten van het erfgoed, het verband tussen materieel en immaterieel erfgoed uit te bouwen.

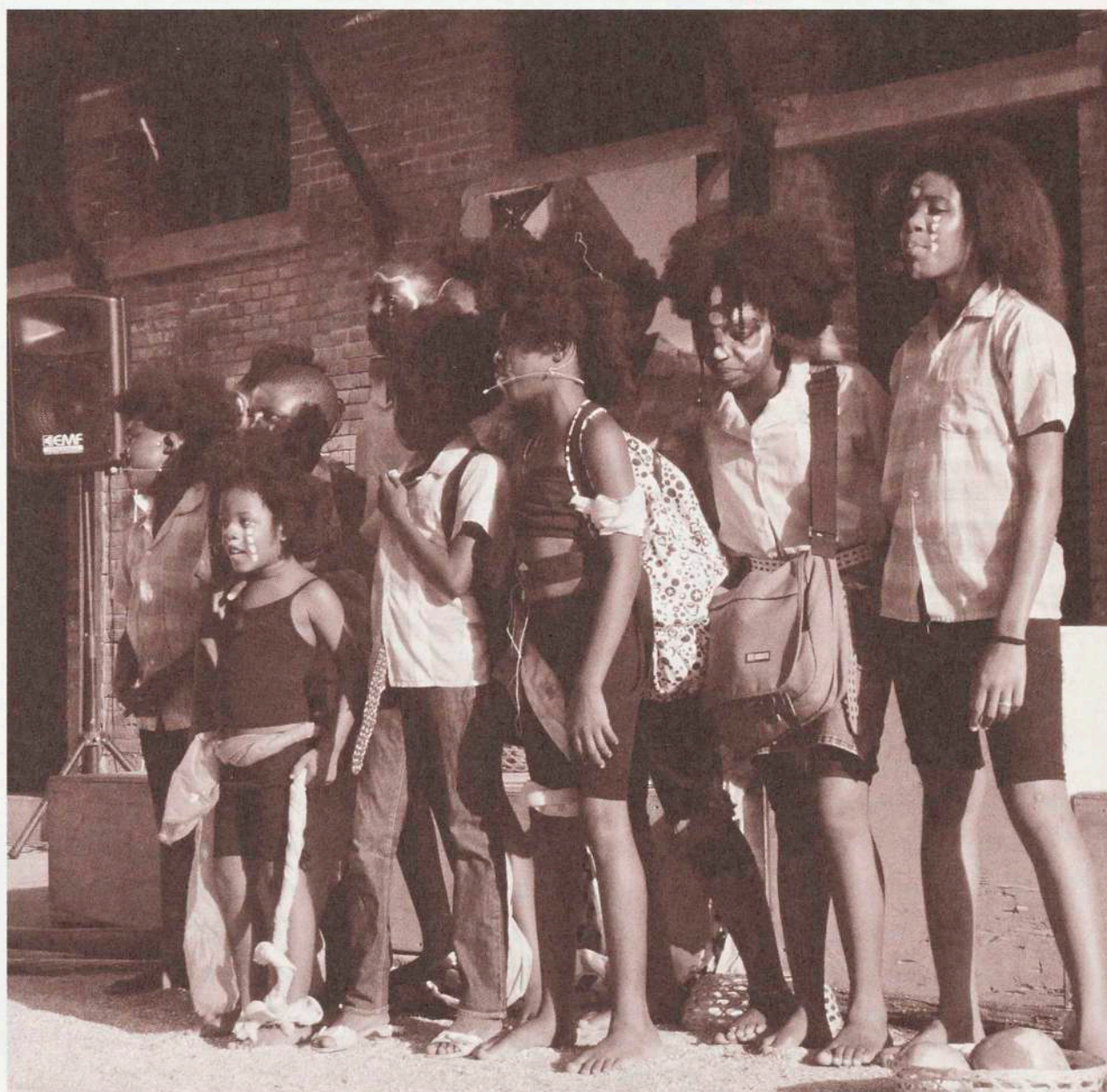
Een museum met een lokaal gerichte collectie kan via de invalshoek van immaterieel erfgoed ook de bevolking die nog niet in de collectie is vertegenwoordigd een plek geven. Lokale en internationale profilering gaan daarmee hand in hand. Ervaringen met participatie-acties rondom immaterieel erfgoed zijn leerzaam, ook voor musea. Waarom zou je een internationaal instrument laten liggen?

De brede definitie van immaterieel erfgoed geeft bovendien een goede kans om de transnationale kanten van het erfgoed op Nederlandse bodem te benoemen, bijvoorbeeld het postkoloniale erfgoed en het erfgoed van arbeidsmigranten en vluchtelingen. Samenwerking met ontwikkelingslanden (en ook met ex-koloniën) toont de verwevenheid van nationaal en internationaal erfgoed.

In een tijdperk waar competenties en processen in een leven lang leren centraal staan, is inhoud en kennis dynamisch, emotioneel en flexibel. Vroeger werd leren beschouwd als het omkeren van een emmer met kennis. Nu weten we dat mensen verschillende leerstijlen hebben, om zich de stof eigen maken – en zo zelf eigen stof maken. Net als de Mamio uit Suriname.

- 1 In 2006 schreef ik in opdracht van de Nationale Unesco Commissie de brochure Immaterieel erfgoed in Nederland. In 2008 volgde een position paper hierover. Discussies en inzichten uit dat werk zijn in dit artikel verwerkt. Zie <http://www.unesco.nl/themas/cultuur/immaterieel-erfgoed> voor het advies en de tekst van het position paper. Zie www.imhp.eu voor een pdf van de brochure.
- 2 Zie de officiële lijst op de website van UNESCO, geraadpleegd 26-1-2011 <http://www.unesco.org/culture/ich/>
- 3 Barbara Kirschenblatt-Gimblett, 'Intangible Heritage as Metacultural Production', in: Museum International no 221-22256, vol. 56, no. 1-2, 2004, p. 56.
- 4 VolkscultuurMagazine, jrg 4, nr 4 winter 2010 doet uitgebreid verslag van dit symposium.
- 5 Erfgoed Nederland, Erfgoed Nederland stimuleert cultureel vermogen. Beleidsplan 2008-2012 (2007)
- 6 Daan van Dartel, 'Inseparable elements of culture, Tangible and intangible heritage in museums', in: Constructing Intangible heritage, S. Lira/R. Amoeda (eds.), Barcelona: Green Lines institute for sustainable development, 2009, p.183-200.
- 7 www.hetverhalenarchief.nl. De website www.vijfeeuwenmigratie.nl geeft prachtige toegangen tot migrantenerfgoed en migratiegeschiedenis.
- 8 Zie veel voorbeelden van projecten op de database diversiteit bij Erfgoed Nederland. <http://www.erfgoednederland.nl/themas/culturele-diversiteit/good-practices> en op <http://www.imhp.eu/prisma/>. Discussies bijvoorbeeld in diverse erfgoedarena's en Framer Framed van november 2010, www.framerframed.nl.
- 9 Zie over de verhalen salons van Yvette Kopijn <http://zieraad.blogspot.com>
- 10 In Harry van Vliet, De digitale kunstkamer, lectoraal Cross Media Content, Hogeschool Utrecht, september 2009, komt het woord immaterieel niet een keer voor. <http://hbo-kennisbank.uvt.nl/cgi/hu/show.cgi?fid=23260> of http://crossmedialab.nl/files/MC022-07_Cahier_Cult_Erfgoed.pdf
- 11 Michiel van Kempen, Een geschiedenis van de Surinaamse literatuur. Deel 2. Uitgeverij Okopipi, Paramaribo 2002. te vinden op: http://www.dbnl.org/tekst/kemp009gesc02_01/kemp009gesc02_01_0020.htm
- 12 Neil Silberman tijdens het ENAME Between Objects and Ideas. Re-thinking the role of intangible cultural heritage. Congres in Gent, maart 2008.

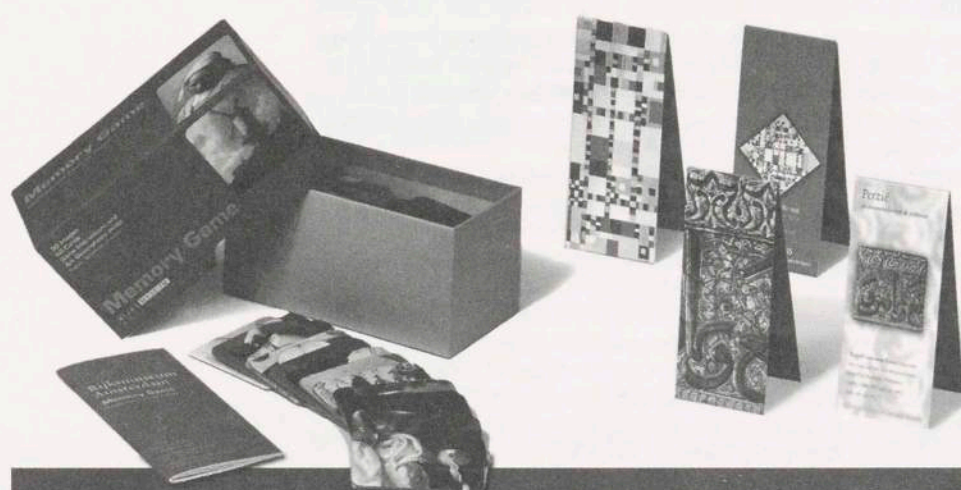
Hoe immaterieel erfgoed leeft bij kinderen: theater bij de opening van de expositie Kind aan de Ketting 12 december 2010.



LANZFELD MUSEUM MAGAZIJN: De leverancier voor al uw producten in de museumwinkel.

- Producten op maat gemaakt voor uw museumwinkel.
- Producten uit de catalogus die uit voorraad leverbaar zijn.
- Displays en presentatiemiddelen voor in de winkel.

Bekijk ook onze websites: WWW.LANZFELD.NL
WWW.MUSEUMMAGAZIJN.NL



Museum
Magazijn

Tel.: 088 - 33 66 990 • Fax: 088 - 33 66 999 • Email: info@lanzfeld.nl • Website: www.lanzfeld.nl

Lanzfeld
EDITIONS

voorheen jam producing

sjèm en ko. ontwerpt: van concept tot en met realisatie creatief, inspirerend, innovatief

Ons werkgebied ligt op het kruisvlak van kunst, cultuur en geschiedenis. Maar ook van natuur, tradities, erfgoed, individu en samenleving.

We zijn sterk in de probleemanalyse en het verbeelden ervan, met soms zeer verrassende perspectieven op het onderwerp. Met ervaring in en kennis van: mens en ruimte; vormgeving: grafisch, audiovisueel, industrieel en ruimtelijk; ordening en betekenisgeving; research en informatiewinning; pedagogiek: hoe mensen leren; semiotiek: hoe beelden spreken. Management: op projectbasis of als interim projectmanager; identiteit, imago en marketing; middelen: subsidie en fondsenwerving.

hanneke@sjem-en-ko.nl www.sjem-en-ko.nl
t 0596 54 25 82 m 06 14395124

all-round projectmanagement, conceptontwikkeling inhoud en vorm, markt en trendanalyses, educatieve museumprogramma's, lichtontwerp, audiovisuele media (geluidslandschappen), ruimtelijke en grafische ontwerpen, huisstijl, uitzonderlijke interieurs voor particulier en bedrijf.

Museumadvies *Els Thijssen*

adviseert en ondersteunt musea en overheden



Kwaliteitsmanagement Inspireert

Beleids- en Ondernemingsplannen Analyseert

Projectontwikkeling & Coördinatie Formuleert

Fondsenwerving Onderbouwt

Interim Management Realiseert



Archimedesplantsoen 20 - 1 1098 KC Amsterdam
T 020 - 694 91 74 M 06 - 517 206 21
ethijssen@museumadvies.nl www.museumadvies.nl

De Taalkamer in het Huis van Alijn

De eerste multimediale tentoonstelling over dialecten in Vlaanderen

Bijna tien jaar geleden, op 19 oktober 2002, opende de Taalkamer in het Huis van Alijn in Gent. Wij gingen praten met de conservator Sylvie Dhaene, die samen met prof. dr. Jacques Van Keymeulen en prof. dr. Johan Taeldeman van de Vakgroep Nederlandse Taalkunde in 2000 besliste om iets met de volkstaal te doen in haar museum. Dat idee resulteerde in de eerste Taalkamer in het Nederlandse taalgebied.

Veronique de Tier,
wetenschappelijk
medewerker
Vakgroep
Nederlandse
Taalkunde
Universiteit Gent

Het Huis van Alijn was het eerste museum in Vlaanderen dat iets structureels met taal deed. Hoe zijn jullie op het idee gekomen om in het museum een kamer in te richten die zich alleen op taal richtte?

Sylvie Dhaene: Het Huis van Alijn toonde en toont nog altijd het leven van alledag en het cultureel erfgoed dat daarmee verbonden is. Ook taal is een wezenlijk element van dat leven van alledag. We hebben taal nodig om te communiceren, zowel over het heden als over het verleden en dus ook om over ons erfgoed iets te kunnen vertellen. We hebben taal nodig om het leven van alledag zichtbaar te maken. In die periode heerste in musea vooral het idee dat musea objecten moesten tonen. Je had de geschreven taal natuurlijk wel nodig voor onderschriften om de bezoeker duidelijk te maken wat je toonde. En er waren in grotere musea natuurlijk ook wel audioguides waarmee men in het Standaard Nederlands of in een vreemde taal de bezoeker door het museum leidde. Het Huis van Alijn wilde breder gaan denken over hoe je dat leven van alledag kon visualiseren voor de bezoeker. De meeste bezoekers vinden volkskundige musea wel eens oubollig en ook daar wilden we iets tegen doen. De gedachte was dat erfgoed, volkscultuur niet alleen te vinden is in objecten, maar dat ook film, beeld en taal een nieuwe visie kunnen bieden op ons erfgoed. Dat is eigenlijk de insteek geweest om nieuwe paden te bewandelen. We wilden onze bronnen zo breed mogelijk houden. In die periode zijn we dus begonnen met experimenteren met taal, film en beeld. Omdat er ook verbouwingen waren in het museum en we niet alles tegelijk konden realiseren, zijn we begonnen met de identifikatiekamer en de taalkamer. Daarna volgden het filmproject en het digitale fotoalbum. Beeld, film en geluid waren de drie grote sporen voor de verbreding hier in het museum waarmee we toen begonnen te werken.

Maar beeld, film en taal had je toen ook al in grote musea, terwijl een taalkamer toch iets totaal nieuw was in die periode? Ik vermoed zelfs dat het woord taalkamer toen nog niet bestond. Hoe kwamen jullie op het idee om specifiek rond taalvariatie te gaan werken?

Het museum had het geluk dat prof. dr. Jacques Van Keymeulen, taalkundige aan de Vakgroep Nederlandse Taalkunde, lid was van ons bestuur. Hij is onder andere de promotor van het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten, een thematisch dialectwoordenboek. In die hoedanigheid kwam hij vaak in aanraking met volkskunde. Voor het maken van een goed dialectwoordenboek moet een

redacteur immers goed de achtergrond kennen van wat hij in een thematisch woordenboek wil opnemen. Zijn kennis over het erfgoed van alledag en zijn enthousiasme over de taal waarin over dit erfgoed gepraat wordt in het dagelijkse leven, de taal van alledag, het dialect en de gesprekken erover, resulteerden uiteindelijk in een idee om binnen de museumcontext iets met taal te gaan doen.

Hoe begin je aan zo'n project als museum? Waar haal je het taalmateriaal vandaan?

Daarvoor hadden we onze partner de Vakgroep Nederlandse Taalkunde van de Universiteit Gent. Vanaf de jaren '60 van de vorige eeuw is men in de Vakgroep begonnen met het maken van dialectopnames bij gewone mensen, die vertellen over gewone onderwerpen van het dagelijkse leven. De bedoeling van die dialectopnames was om van elk dorp in Vlaanderen en Nederland een aantal minuten vrije gesprekken te hebben, om bijvoorbeeld de grammatica van de dialecten te onderzoeken. Het enthousiasme waarmee Jacques Van Keymeulen vertelde over deze unieke bandencollectie die in de Vakgroep Taalkunde bewaard wordt, maakte ons nieuwsgierig naar de inhoud van deze geluidsbanden.

Het grote nadeel was immers dat die geluidsbanden nauwelijks ontsloten waren. We wisten dus niet vooraf wat er op de banden te horen was en of het wel interessant genoeg was voor ons museum. We hebben toen iemand in dienst genomen die maandenlang naar de verschillende geluidsbanden heeft geluisterd om de inhoud van de gesprekken te achterhalen. Voor het museum was het taalonderzoek immers niet een eerste vereiste, voor de universiteit was de taal dat wel. Om het interessant te maken voor het museumpubliek moet de inhoud aansluiten bij de collectie van het museum. En gelukkig bleek er meer dan voldoende materiaal aanwezig te zijn om hieraan te voldoen. Het project was voor beide partners geslaagd: de bezoeker die inhoudelijk geïnteresseerd is in de verhalen, komt toch bij taal terecht. En omgekeerd, wie in taal geïnteresseerd is, leert ook iets bij over de geschiedenis van het alledaagse door naar de verhalen te luisteren.

Welke onderwerpen kwamen er dan aan bod op die geluidsbanden?

Eigenlijk waren de onderwerpen waarover gesproken werd heel divers. Heel wat gesprekken gingen over landbouw. Vlaanderen was immers een agrarische maatschappij. Ook de oorlog kwam heel vaak als thema terug. Sommigen vertellen over hun beroepsbezigheden. Zo zijn er

verhalen over klompenmakers en vissers. En uiteraard – wat het belangrijkste was voor ons – is ook het gewone leven vaak het onderwerp van dergelijke gesprekken. Soms is het verbazend hoe open mensen vertellen over hun leven. Geboorte, huwelijk en sterven komen aan bod, ontspanning. In de grensstreek werd over het smokkelen verteld. Er is dus een ruime keuze aan onderwerpen. Een man vertelt bijvoorbeeld over de start van zijn volwassen leven. Hij had verkering met een meisje, maar de ouders van het meisje vonden zijn familie (het waren stropers) te min voor hun dochter en zij mocht dus niet met hem verkeren, ook al was ze zwanger van hem. Uiteindelijk liepen ze samen weg. Hij had een ovenbuur (een klein gebouwtje bij een boerderij waar brood gebakken werd) gehuurd en zij had een zak aardappelen gestolen bij haar ouders. Met de zak aardappelen in een kruiwagen en het kind vluchtten ze samen naar het ovenbuur. En daar begon dan de rest hun leven.

Of het verhaal van de vrouw die man en kinderen wegstuurde als ze haar kledij moest wassen. In die periode had men immers niet veel, en in dit geval zelfs geen reservekledij. Het zijn vaak heel aangrijpende verhalen, waarvan wij – nog geen vijftig jaar later – ons soms moeilijk kunnen voorstellen dat ze echt gebeurd zijn.

En jullie kregen ook voldoende medewerking van subsidiënten om het project tot een goed eind te brengen?

Ook de subsidiegevers vonden het idee vernieuwend genoeg om erin te investeren. Het was immers het eerste grote en zuiver publieksgerichte project over volkstaal. Het was ook de eerste keer dat een museum aandacht wilde besteden aan volkstaal in haar permanente tentoonstelling. En er werd gebruik gemaakt van moderne technologie, waarbij geluidsfragmenten door een computer ten gehore gebracht werden in een multimediale omgeving.

Maar zijn jullie, nu na bijna tien jaar, nog altijd tevreden over het project? Is de belangstelling nog altijd

groot en krijgen jullie veel reacties op deze kamer?

De bezoekers vinden het een zeer boeiende kamer. Iedereen vraagt naar zijn eigen biotoop. Zit er iets tussen van mijn dorp of van de omgeving? is altijd de eerste vraag. De ontsluiting per plaats was zeker een goede keuze. Het materiaal wordt op verschillende manieren aangeboden. Met een groep werk je met het touchscreen en luister je samen. Als je individueel komt luisteren, kan je je in de fauteuil laten vallen en met de hoofdtelefoon wat langer naar je eigen geselecteerde fragmenten luisteren. In het gastenboek worden vaak reacties neergeschreven die met de taalkamer te maken hebben.

Ook tijdens de rondleiding werkt deze kamer heel goed. Mensen vinden het vaak een soort rustpunt in het museum.

Leuk en verrassend is ook dat iemand soms zijn vader of moeder herkent. Bij de presentatie van de taalkamer tien jaar geleden werd op de regionale tv een stukje Gents gebruikt, en een luisteraar hoorde zijn moeder iets vertellen. Een bezoeker hier in het museum hoorde haar grootvader een verhaal vertellen. Iemand anders hoorde hier een volksliedje dat zijn grootmoeder nog had gezongen. Het zorgt voor veel ontroerende momenten. Deze mensen kunnen via de Vakgroep Nederlandse Taalkunde de volledige geluidsopname krijgen van hun familieleden en dat doet hen uiteraard plezier.

Jullie hebben ervoor gekozen om één kamer in het museum volledig in te richten als taalkamer. Waarom hebben jullie de taal niet verspreid in het museum?

Wij hebben daar inderdaad over nagedacht, maar uiteindelijk viel de keuze toch op een aparte kamer. Ons idee was, dat als je het te veel verspreidt over het museum, men dan dikwijls minder naar de objecten kijkt en meer naar het verhaal luistert, en dat is natuurlijk ook niet de bedoeling van het museum. De objecten blijven uiteraard belangrijk. Daarom leek een aparte kamer het beste alternatief. Wie nog meer wil weten over taal kan via de website ook nog extra informatie krijgen. Door het in een kamer te presenteren kunnen we ook

De Taalkamer in het Huis van Alijn.
(Foto: Huis van Alijn)



gericht iets meegeven over de geschiedenis van de dialecten in Nederlandstalig België. Aan de hand van taalkaarten en informatiepanelen, krijgen de bezoekers ook nog wat achtergrondinformatie over de dialecten. Indien taal verspreid zou worden in het hele museum, is dat weer moeilijker.

Wat vind je persoonlijk het meest geslaagd of het meest ontroerend aan de taalkamer?

Ik vind de 'echtheid' het meest geslaagd. Het zijn de echte stemmen van mensen die heel lang geleden geboren zijn – de oudste informant op de geluidsbanden is geboren in 1872 – en het zijn die mensen zelf die vertellen over hun leven van alledag. Het is echt, niet 'gefaket', het zijn geen teksten die door iemand anders worden voorgelezen, maar het is authentiek. Het zijn mooie, soms heel ontroerende verhalen die je te horen krijgt van mensen die je grootmoeder of grootvader hadden kunnen zijn. Je luistert als het ware naar de verhalen die je eigen familie je misschien wel had kunnen vertellen.

Tot slot

In Vlaanderen is de Taalkamer nog altijd een uniek project. Nederland volgde na enkele jaren met gelijksoortige projecten. In Zeeland kwam er een Zeeuwse Klapbank,

een reizende tentoonstelling over Zeeuwse dialecten (zie www.zeeuwseklapbank.nl). In Twente werd in de Twentse Welle in Enschede ook een deel van het museum ingericht als Taalkamer (beide projecten komen elders in dit nummer aan bod). Brabant kreeg een buurtkamer. Ook Gelderland en Groningen volgden met reizende tentoonstellingsprojecten rond taal. Op internet kun je op de website van het Meertens Instituut het project soundbites beluisteren (<http://www.meertens.knaw.nl/soundbites/>). Net zoals de Vakgroep Nederlandse Taalkunde beschikken ze hier over honderden banden geluidsmateriaal over de Nederlandse dialecten, verzameld vanaf de jaren '60 van de vorige eeuw. Dat geluidsmateriaal hebben ze nu beschikbaar gesteld via hun website. Uren luisterplezier gegarandeerd.

Het Huis van Alijn blijkt bijna tien jaar na de opening echt een trendsetter te zijn geweest met haar Taalkamer. De Vakgroep Nederlandse Taalkunde en het Huis van Alijn hebben ervoor gezorgd dat taal een plaats heeft gekregen in museale omgevingen. Laten we hopen dat dit voorbeeld nog veel nieuwe initiatieven tot gevolg heeft.

www.acoustiguide.com
Voor audiotours, multimediatours en apps

Musea en streektaal: initiatieven in Nederland

Girbe Buist,
Adviseur musea en
erfgoed, KCO,
Zwolle

Streektaal is een belangrijk onderdeel van ons immaterieel erfgoed. Diverse musea erkennen dit en organiseren daarom activiteiten rond dit onderwerp. In dit artikel geven we een aantal initiatieven van musea in Nederland, die werk maken van streektaal. De eerste taalkamer van Nederland, in het museum TwentseWelle, is er één van.

Het eerste voorbeeld betreft het museum TwentseWelle in Enschede. Dit museum vertelt het verhaal over hoe de mens net na de laatste ijstijd de streek Twente betrad en zich hier vestigde. De natuur, de jacht, het verzamelen, de landbouw, de ontwikkeling van land naar stad en streek, de opkomst van de industrie, arbeid, innovatie, techniek en samenleving zijn hierin de belangrijkste onderwerpen. Aan de hand hiervan laat Het Grote Verhaal zien hoe de mens en natuur zich in wisselwerking met elkaar ontwikkelden.

De grote verzameling natuurhistorische en cultuurhistorische objecten sluit aan bij Het Grote Verhaal en wordt getoond in het open depot; een van de grootste vitrines van Europa. Met behulp van (inter-)actieve presentaties wordt Het Grote Verhaal in een context geplaatst. Verschillende aparte diorama's leggen de link met mondiale thema's zoals water, identiteit en religie. Volgens de museumdirectie is taal ook een onderdeel van dit verhaal en daarom werd op 6 februari 2009 in TwentseWelle de eerste Taalkamer in Nederland geopend. Hier is aandacht voor alle vormen van de Nedersaksische taal, waarvan het Twents deel uit maakt. Het museum trekt ongeveer 60.000 bezoekers per jaar.

Activiteiten

Het museum hecht zoveel waarde aan de streektaal, dat TwentseWelle zelfs een streektaalconsulent in huis heeft, die wordt betaald door de provincie Overijssel. De huidige streektaalfunctionaris is Harry Nijhuis. Hij organiseert een scala aan activiteiten om het Twents onder de aandacht te houden. In Twente wonen ca. 620.000 mensen. 62% daarvan spreekt thuis Twents, 47% leest soms Twents en 76% zegt redelijk Twents te kunnen spreken. Het gebruik van het Twents staat onder druk en bovendien heeft de streektaal te lijden onder een nogal stoffig imago. De taak van Nijhuis is om het Twents te behouden, zichtbaar te houden in de verschillende maatschappelijke domeinen en het gebruik van de streektaal te stimuleren. Dat doet hij via cursussen, congressen, evenementen en exposities. Hij geeft bijvoorbeeld cursussen op de pedagogische academie om jonge leraren het belang van streektaal bij te brengen. Ook heeft hij onlangs een internationaal congres georganiseerd over het gebruik van streektaal in de zorgsector. Op dit congres bleek dat veel patiënten die zelf dialect spreken zich meer op hun gemak voelen als de arts of verpleegster deze taal ook spreekt. Verder organiseert hij jaarlijks met anderen het Zunnwendefestival en literaire wandelingen. Ook zijn er plannen voor een digitale cursus Twents. Deze zomer organiseert het museum samen met andere participanten

de Twentse Jazzerieje. Dat is een jazz-zangconcours met gloednieuwe jazzsongs op Twentse teksten. Daarnaast is het museum bezig met de cabaretier Herman Finkers om een audiotour in het Twents door het gehele museum te realiseren. TwentseWelle was tot nu toe het enige museum in Nederland dat streektaal in de vaste opstelling exposeert, en wel in de zogenoemde taalkamer.

De Taalkamer

De taalkamer laat bezoekers kennismaken met streektaal in het algemeen en Twents in het bijzonder. Het museum kwam op het idee van een taalkamer na een bezoek aan het Huis van Alijn in Gent, dat zoiets reeds had ontwikkeld. TwentseWelle heeft het concept van de taalkamer verder doorontwikkeld en kwam met een eigen versie. De taalkamer bestaat uit drie onderdelen. In de eerste plaats vindt de bezoeker een boekenkast met standaardwerken over het Nedersaksisch en het Twents in het bijzonder.

Bijzonder is ook de sprekende taalkaart, waarmee de bezoeker de overeenkomsten en verschillen tussen de verschillende Nedersaksische dialecten kan beluisteren. Ten slotte is er een kijk- en luisterbank waarop de bezoeker tal van audio- en videofragmenten in het Twents kan beluisteren en bekijken. Zo kan hij of zij bijvoorbeeld luisteren naar de verhalen van de bekende dominee Anne van der Meiden en de al eerder genoemde cabaretier Herman Finkers. De meeste bezoekers zijn enthousiast over deze kennismaking met de streektaal in de taalkamer. Wel is er enige kritiek op de plek van de taalkamer in een hoek van het museum. Maar met de herinrichting van het museum zal deze plek opnieuw worden bekeken. Intussen werkt TwentseWelle ook nauw samen met de Oudheidkamer Twente, die momenteel werkt aan een Twentse Taalbank, waarin alle uitingen van het Twents uit heden en verleden worden geïnventariseerd en digitaal ontsloten. Terwijl de taalkamer en de streektaalconsulent er vooral zijn om het Twents te exposeren en promoten via lessen en cursussen en het tentoonstellen van Twentse boeken of films voor het publiek, willen de medewerkers van de taalbank alles wat er ooit in en over het Twents verschenen is in kaart brengen en beschrijven. Interessante zaken, die de Taalbank ontdekt en inventariseert kan de Taalkamer weer exposeren. Inmiddels zijn er meer Nederlandse musea, die streektaal in hun exposities en activiteiten integreren.

Liemers museum

Zo gaat ook het Liemers museum in Zevenaar (Gelderland) meer doen met de Liemerse streektaal, een Nederfrankisch dialect. Het Liemers museum is in de zomer van

Streektaalconsulent Harry Nijhuis, die de opdracht heeft om streektaal onder de aandacht van het publiek te brengen en te houden.



2010 verhuisd naar de Kerkstraat in Zevenaar. De collectie bestaat uit historische voorwerpen uit de Liemers op het gebied van archeologie, natuurhistorie, kerkelijk leven en nijverheid. Daarnaast toont het museum een grote collectie uit het verenigingsleven uit de streek.

In het nieuwe museum is ook nog een dialectwand gepland en er volgen dialectavonden met oudheidkundige verenigingen.

In de koffiekamer daagt het museum de bezoekers straks uit om eens lekker 'plat te praoten'.

Het Liemers dialect toevoegen aan het werkterrein van het museum is al een oude wens, aldus directeur Ingrid Mens. Deze gelegenheid doet zich nu voor in het nieuwe museum.

Besloten is om te beginnen met een dialectwand, maar het streven is om ook een 'wetenschappelijk' tintje aan het project te geven. Dat gaat gebeuren door uitgesproken woorden en zinnen in het Liemers dialect op te nemen, af te spelen en te bewaren voor het nageslacht. Dit gebeurt in samenwerking met het Staring Instituut in Doetinchem.

Verder staan in een aantal Brabantse musea zogenaamde buurtbanken. Dat zijn meubels met ingebouwde opname-apparatuur, waarmee dialectverhalen over museale objecten worden opgenomen en via websites worden ontsloten. Zulke buurtbanken staan onder meer in Asten, Dongen, Vught en Oosterhout.

Streekmuseum Het Land van Axel (Zeeland) betreft komend jaar een nieuw gebouw, waarin ook een taalkamer wordt gerealiseerd.

Tot slot wordt er in het land nog een aantal reizende exposities aangeboden, die musea, bezoekerscentra en bibliotheken kunnen huren.

Reizende exposities

De Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland ontwikkelde in 2006 de Zeeuwse Klapbank, eerst als reizende tentoonstelling en later als website in digitale versie. De Zeeuwse Klapbank brengt mensen in contact met de Zeeuwse dialecten, zoals die nu en vroeger in het dagelijkse leven werden gebruikt. Zeeland bestond vroeger uit eilanden, die bepalend zijn geweest voor de Zeeuwse taal. De Zeeuwse dialecten worden nu nog altijd onderscheiden op basis van de eilanden in het Noord-Zeeuws (Goeree-Overflakkee, Schouwen-Duiveland, Tholen, Sint Philipsland en Noord-Beveland), Midden-Zeeuws (Walcheren en Zuid-Beveland) en Zuid-Zeeuws (Oost- en West-Zeeuws-Vlaanderen).

Via een aantal geselecteerde taalfragmenten worden de verschillende dialectgroepen van het Zeeuwse taalgebied belicht. De tekstfragmenten – mensen vertellen hierin over aspecten uit het leven van alledag – zijn opgenomen in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw en zijn afkomstig van het Meertens Instituut in Amsterdam en de vakgroep Nederlandse Taalkunde in Gent.

In de expositie wordt ook aan de hand van taalkaarten en foto's de structuur van het Zeeuwse dialectlandschap toegelicht.

In navolging van de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland heeft Gelders Erfgoed een aantal taalkoffers ontwikkeld die langs Gelderse erfgoedinstellingen reizen.

De genoemde musea en erfgoedinstellingen hopen allemaal via verschillende activiteiten de bezoeker ervan te overtuigen dat streektaal de moeite waard is om te beluisteren en dat het goed is om dit stukje immaterieel erfgoed te koesteren, te bewaren en te stimuleren.



Een impressie van de Taalkamer in museum Twentse Welle.

(Foto's: TwentseWelle)

Interactieve kaart en quiz over dialecten in het Limburgs Museum

Barbara Kruijsen,
conservator
Limburgs Museum,
Venlo

Vijf Limburgse streektaalgebieden vormen de basis voor een interactieve taalkaart en een quiz in het Limburgs Museum in Venlo. Ze maken deel uit van de nieuwe vaste presentatie 'Limburg ontstaat... steeds opnieuw' over de geschiedenis van Limburg en de Limburgers van de afgelopen 200 jaar.

Limburgers waarderen hun dialecten. Het geldt voor alle leeftijdsgroepen. Sms'en, twitteren of e-mailen, het geschiedt vaak in een van de vele dialecten die in de provincie worden gesproken. Bij een optreden van dialect-trots Rowwen Hèze brult een feesttent enthousiast met Jack Poels mee:

'..t Is ein kwestie van gedöld
Röstig wachte op d'n daag
Dat heel Holland Limburgs lölt.
Dat heel Holland Limburgs lölt.'

Trots op de oorspronkelijke dialecten, gesproken in stad of regio zijn de Limburgers nog niet zo heel lang. Wie in de jaren zestig of zeventig vanuit Limburg naar Amsterdam ging om bijvoorbeeld in poptempel Paradiso een concert bij te wonen, sprak geen dialect. De angst om als provinciaaltje te worden weggezet, was diepgeworteld. Maar het kon nog erger. Sommige dialecten in Limburg lijken op het Duits en voor Duitser worden aangezien, dat wilde natuurlijk niemand toentertijd. Maar tijden zijn veranderd. Als Rowwen Hèze nu in een uitverkochte Heineken Music Hall in Amsterdam optreedt, zingt iedereen vol

overgave mee, zodat het slechts een kwestie van geduld is...

Ieder dorp een eigen dialect

Het aardige is dat 'hét Limburgs' helemaal niet bestaat. Er zijn verschillende, vaak heel uiteenlopende dialecten. In feite wordt er in ieder Limburgs dorp of stad een eigen dialect gesproken. Wie van noord naar zuid door de provincie reist en met mensen praat, zal versteld staan van de verandering in klanken. Een dialectspreker uit Veulen (bij Venray), moet echt moeite doen om iemand uit Vaals te verstaan. En zelfs tussen de verschillende kernen van de gemeente Venlo hoort een geoefende dialectvorser subtiele verschillen. Van de andere kant overschrijden de Limburgse dialecten de landsgrenzen en zijn ze nauw verwant met zowel de Belgisch-Limburgse aan de west- en de Rijnlandse dialecten aan de oostkant.

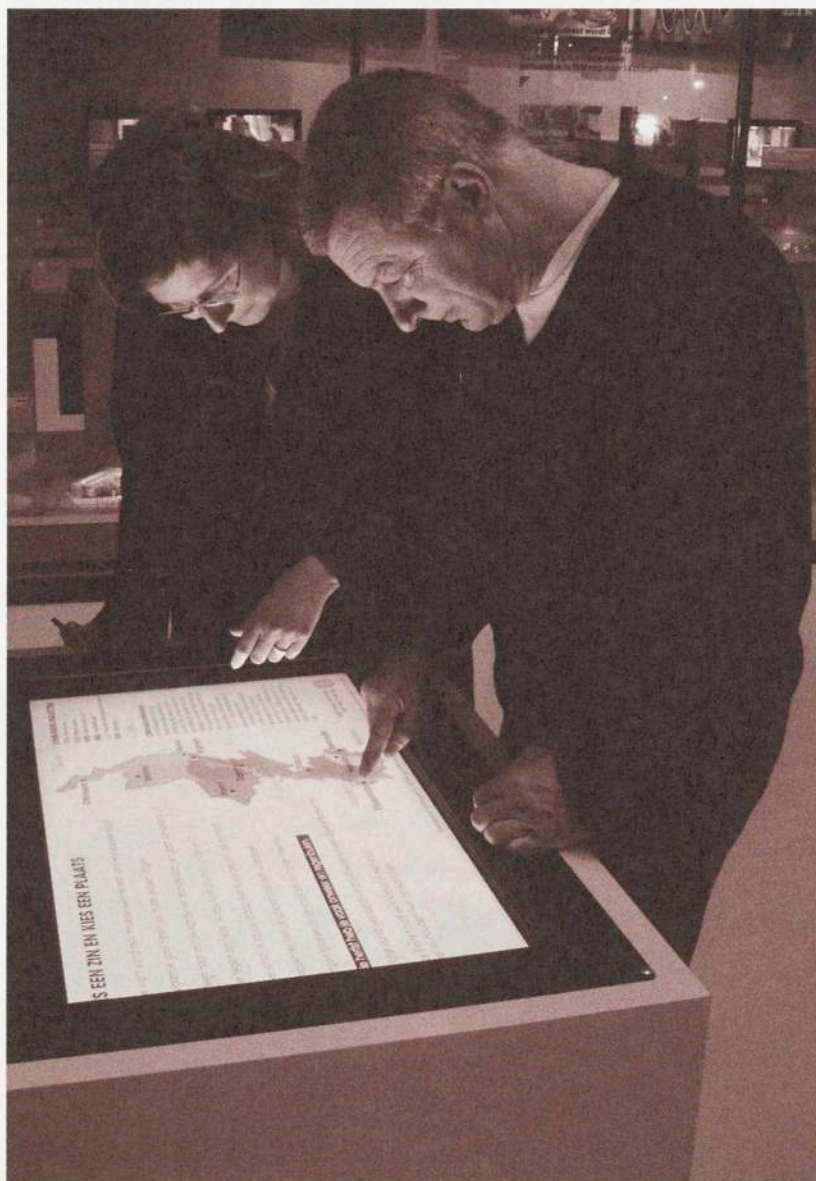
Er zijn niet alleen variaties in uitspraak, maar ook in zinsbouw en in woordkeuze. De verschillende varianten hebben natuurlijk wel allerlei overeenkomsten en zijn in te delen in vijf grotere streektaalgebieden met voor niet-ingewijden bijzondere namen: het Kleverlands, Michkwartier, Centraal-Limburgs, Oost-Limburgs en Ripuarisch. Deze taalgebieden vormen nu de basis voor een interactieve taalkaart en een leuke quiz in het Limburgs Museum in Venlo. Ze maken deel uit van de nieuwe vaste presentatie 'Limburg ontstaat... steeds opnieuw' over de geschiedenis van Limburg en de Limburgers van de afgelopen 200 jaar.

De taalkaart geeft achtergronden van de verschillende dialecten. Door op het grote scherm te tikken kun je tien verschillende zinnen laten uitspreken in het Limburgs van Gennep, Venray, Venlo, Tegelen, Weert, Roermond, Sittard, Heerlen, Kerkrade en Maastricht. Ter vergelijking hoor je dezelfde zin ook uit de mond van een inwoner van Aachen, Lanaken, Maaseik en Kleef. Zo ontdek je bijvoorbeeld dat de krant in Ottersum en Venray verandert via de gezèt (het Franse 'gazette') in Maastricht tot tsiedonk (het Duitse 'Zeitung') in Kerkrade. Je kunt er ook voor kiezen alle zinnetjes in het dialect van een bepaalde plaats te laten horen, en zo waan je je in het museum van Venlo voor heel even in het zuidelijke Kerkrade of in het Peel-land van Weert.

Quizmaster Lex Uiting nodigt bezoekers uit om de eigen dialectkennis te testen of het op te nemen tegen een ander in de Groeët Limburgse Dialek Kwis.

Als je in Venlo een blaffende hond stil wilt krijgen, zeg je dan 'koes hondj' of 'koes kielf'? En wat is 'un kaanjel' in het Maastrichts, een kastanje of een dakgoot?

De taalkaart in het
Limburgs Museum
in Venlo.



Museum Quality Products

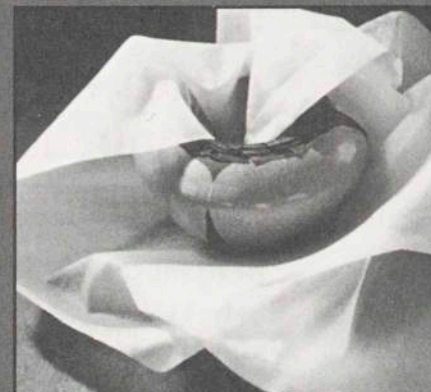
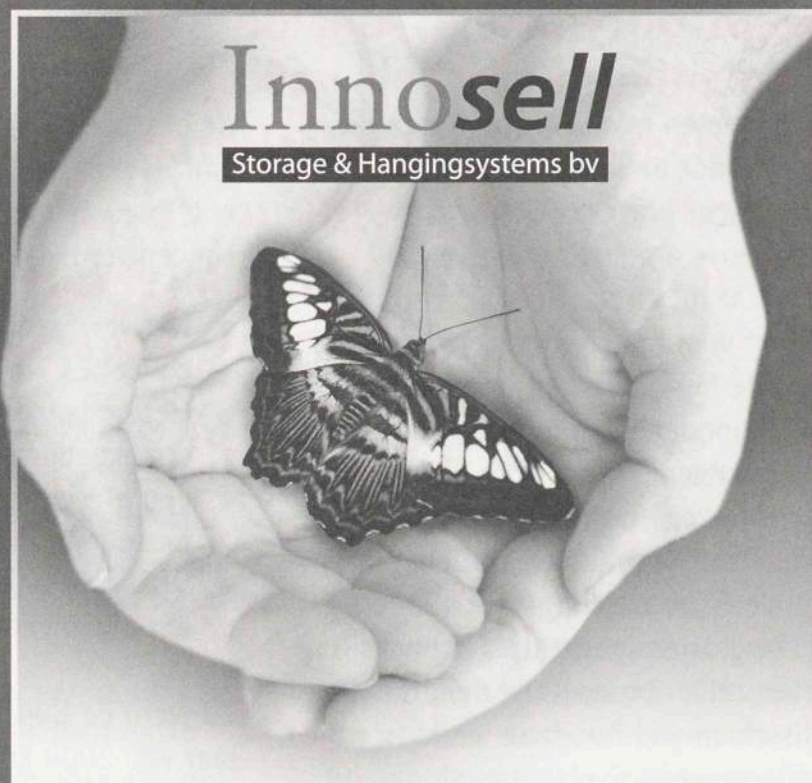
UW COLLECTIE VERDIENT INNOSELL

Leverancier van depotinrichtingen, verpakkingsmateriaal, verpakkingsconcepten en ophangsystemen voor schilderijen.

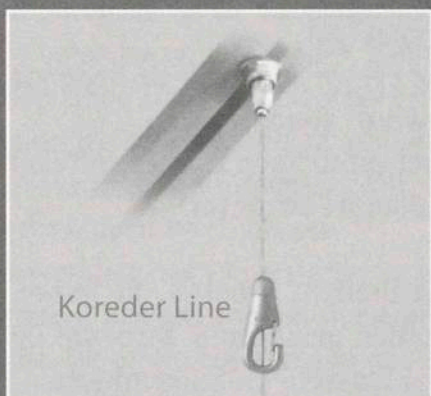


Magista depotinrichtingen

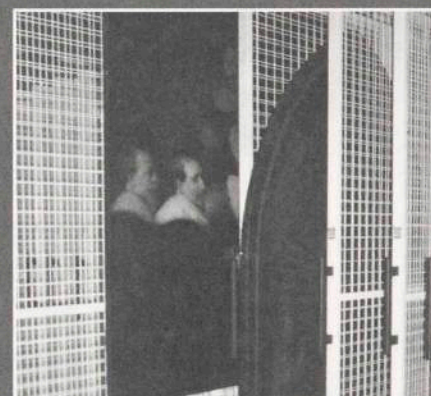
BETROUWBAAR • KWALITEIT • SERVICE



MAF verpakkingsmateriaal



Takiya ophangsystemen voor schilderijen



Magista depotinrichtingen

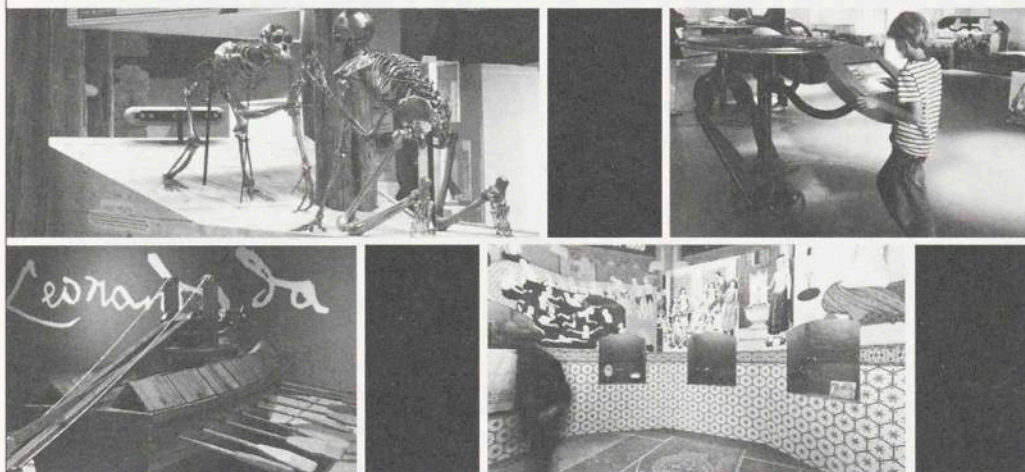
KOREDER LINE • MAF • MAGISTA

Tel +31-(0)74-2664466, fax +31-(0)74-2660273, info@innosell.com, www.innosell.com

Inspirerend vertellen...

Musea, informatiecentra, dierentuinen, erfgoed en themapaviljoens: bezoekers komen er voor hun plezier. Zij willen iets moois ervaren, een belevenis binnentreden. De juiste inrichting en inzet van interactieve media spelen hierbij een belangrijke rol.

Hypsos adviseert, ontwerpt en voert (deel-)tentoonstellingen uit tot in ieder detail.



hypsos.

0346 357500 info@hypsos.com

think.
design.
make.

brand experience • event • exhibition • interior • museum
point of sale • visitor attraction • visual management

MuseumWacht

"Alle specialismen onder één dak"

Restauratie

van alle voorkomende materialen en objecten

Calamiteiten

calamiteitenservice en maken van calamiteitenplannen

Transport

van museale objecten (Nationaal en Internationaal)

Reiniging en desinfectie

van collecties of objecten

Opslag

geklimatiseerd en beveiligd

Advies

mbt. brandbeveiliging en veiligheid

www.museumwacht.nl

Een Buurtbank voor Brabant

Caecilia Thoen,
adviseur collectie-
informatiebeheer
Erfgoed Brabant

Enkele jaren geleden kwam vanuit twee Brabantse musea bij Erfgoed Brabant de vraag binnen of er een methode kon worden ontwikkeld om de verhalen die er over de voorwerpen uit de collectie bestaan, te registreren en te ontsluiten. Erfgoed Brabant heeft toen met beide musea het concept ontwikkeld voor de Buurtbank Brabant.

Noord-Brabant kent vele kleine en middelgrote musea die een belangrijke rol vervullen voor de omliggende regio. Deze musea bezitten onder meer grote collecties die betrekking hebben op landbouw, ambacht en nijverheid en het streekleven vanaf 1800 tot circa 1960. De betreffende voorwerpen roepen bij vooral de oudere generatie bezoekers en vrijwilligers vele herinneringen op. Voor de jeugd en hun ouders zijn zij zonder extra informatie moeilijk in een context te plaatsen. Zo gaat het bijvoorbeeld om informatie over voorwerpen die bij bepaalde beroepen werden gebruikt. Door de industrialisatie en de ontwikkeling daarvan zijn veel gereedschappen en machines niet meer in gebruik. De jongere generaties hebben sommige van deze objecten zelfs nog nooit gezien, terwijl hun opa's en oma's er misschien wel hun hele werkzame leven mee in aanraking zijn geweest. Een groot deel van deze musea wordt bemand door vrijwilligers die in het verleden meestal nog zelf met de voorwerpen gewerkt hebben. Zij worden ingezet voor rondleidingen en in mindere mate voor een bijdrage aan de collectieregistratie. Het is erg belangrijk om de informatie die bij deze groep mensen in het hoofd zit, vast te leggen en voor het nageslacht te bewaren.

Interactieve en multimediale presentatie

Enkele jaren geleden kwam vanuit twee Brabantse musea dus de vraag of er een methode kon worden ontwikkeld om de verhalen die er over de voorwerpen uit hun collec-

tie bestaan, te registreren en te ontsluiten. Erfgoed Brabant is met beide musea rond de tafel gaan zitten en heeft vervolgens in samenwerking met Museumstudio een concept ontwikkeld. Uitgangspunten waren:

- Het verzamelen van de verhalen rond museale collecties
- Het op lange termijn inventariseren van beroeps- en streekgebonden spreektaal
- Een presentatie die ervoor zorgt dat de hedendaagse museumbezoeker wordt aangesproken
- De presentatie moet uitnodigen tot het vertellen van het eigen verhaal door de bezoeker.

Zo werd de Buurtbank Brabant geboren, die in het voorjaar van 2009 kon worden gelanceerd. Museum De Kluis in Boekel en Nationaal Vlasserij en Suikermuseum te Klundert hebben de Buurtbank inmiddels met succes in gebruik genomen. De Buurtbank Brabant houdt het museale erfgoed in leven door de bijbehorende verhalen – al dan niet gesproken in de taal van de streek – vast te leggen. Deze verhalen vormen de basis voor een interactieve multimediale presentatie waarbij juist ook bezoekers hun verhaal in beeld en geluid achter kunnen laten. De 'fysieke' Buurtbank is een meubel waarmee door middel van een speciaal ontworpen touchscreen-toepassing op een eenvoudige wijze filmpjes zijn op te nemen. In het Content Management System worden foto's en basisgegevens van objecten ingevoerd. De interviewer stelt vijf van te voren vastgestelde vragen over een door de geïnterviewde uitgekozen voorwerp. Met een aantal handelingen en een automatische upload zijn de filmpjes te bewonderen op www.buurtbankbrabant.nl.

Sinds de presentatie aan het werkveld op 3 juni 2009 hebben verschillende musea en andere culturele instellingen belangstelling getoond voor het werken met de Buurtbank, mits het meubel eenvoudiger te verplaatsen zou zijn en minder ruimte zou innemen. Reden voor Erfgoed Brabant om vormgever Frank Tjepkema de opdracht te geven om een Lite-versie van de Buurtbank te ontwerpen. Het ontwerp is een knipoog naar de vaak ambachtelijke collecties die veel van de Brabantse musea in hun bezit hebben. De verhalen kunnen letterlijk de 'kruiwagen' worden ingeladen. Vlak voor de kerstdagen werden de laatste van zes nieuwe exemplaren bij de betreffende instellingen afgeleverd, zodat zij in 2011 gevuld kunnen worden met vele nieuwe verhalen.

Het Buurtbank-meubel, een ontwerp van Frank Tjepkema



Zeeuwse musea tonen immateriële getuigenissen van de mens en zijn omgeving

Eén van de speerpunten van het provinciaal cultuurbeleid in de Provincie Zeeland voor de periode 2007-2012 is integrale aandacht voor het cultureel erfgoed van Zeeland, in de meest brede zin. In haar nota *Cultuur Continu* geeft de provincie aan dat het provinciaal beleid voor cultureel erfgoed in Zeeland (materieel én immaterieel erfgoed) in samenhang vorm moet krijgen en op integrale wijze moet worden uitgevoerd. Hoe geven Zeeuwse musea in hun presentaties aandacht aan immaterieel erfgoed in Zeeland? In dit artikel enkele voorbeelden.

Leo Adriaanse,
adviseur musea,
Stichting Cultureel
Erfgoed Zeeland

Gezien de breedte en de verschillende ontwikkelingen, taken en verantwoordelijkheden zijn voor vier afgebakende deelterreinen van het cultureel erfgoed separate uitwerkingsnota's uitgebracht, te weten: 1. Archeologie, 2. Cultuurhistorie & Monumentenzorg, 3. Immaterieel Erfgoed & Archieven en 4. Musea.

In de uitwerkingsnota Investeren in musea, een duurzame kwestie werd het provinciaal museumbeleid 2007-2012 toegelicht. De provincie Zeeland gaf in deze nota aan als eerste uitgangspunt voor de musea de ICOM-definitie (versie 2006) te hanteren: 'Een museum is een permanente instelling, niet gericht op het behalen van winst, toegankelijk voor publiek, die ten dienste staat aan de samenleving en haar ontwikkeling. Een museum verwerft, behoudt, onderzoekt, presenteert, documenteert en geeft bekendheid aan de materiële en immateriële getuigenissen van de mens en zijn omgeving, voor doeleinden van studie, educatie en genoegen'. Daarnaast liet de provincie weten ook wel te voelen voor de formulering van de mis-

sie van een museum, die op dat moment vooral in Engeland in zwang is: 'Een museum is onderdeel van het collectieve geheugen van een samenleving. Een museum verzamelt, documenteert, bewaart en ontsluit voorwerpen en ander bewijsmateriaal van de menselijke cultuur en zijn omgeving. Een museum ontwikkelt en verspreidt kennis en biedt daarnaast ervaringen gericht op al onze zintuigen. Een museum is open voor het publiek en draagt bij aan de ontwikkeling van een samenleving. Het doel van het museum is kennis voor de burgers.' Binnen deze missie werden, naar de mening van de provincie, de bredere maatschappelijke betekenis van het museum en de bijdrage van musea aan de duurzaamheid van Zeeland goed tot uiting gebracht.

Groeiende belangstelling

De provincie riep de musea in de museumnota op om gezamenlijk de Culturele Biografie van Zeeland uit te werken. De provincie rekende daartoe naast de museum-



Modeshow met
streekdrachten uit
Historisch Museum
De Bevelanden,
Goes.
(Foto's: Stichting
Cultureel Erfgoed
Zeeland)



collecties ook de vele andere in Zeeland aanwezige 'sporen' van erfgoed zoals monumenten, landschappen, archeologische vondsten en immateriële sporen zoals verhalen, gebruiken en opvattingen. De musea zouden echter bij uitstek geschikt zijn om het Verhaal van Zeeland te vertellen en te verbeelden. Vanuit hun traditie hebben musea de meeste ervaring met het omgaan met collecties (verzamelen, bewaren, documenteren) en het ontsluiten daarvan voor de eigen inwoners en toeristen. Daarnaast zouden de musea de verhalen over hun collecties moeiteloos moeten kunnen verbinden met de verhalen over de plek, het dorp, de stad of de regio waar het museum gevestigd is. Het buiten de musea aanwezige cultureel erfgoed belichaamt deze andere verhalen, aldus de provincie. Sinds 2010 worden de sporen voor de Culturele Biografie van Zeeland nader uitgewerkt door de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland.

Zeeuwse musea hebben sinds 2007 niet alleen met deze, maar ook met de andere uitwerkingsnota's te maken, zoals die voor immaterieel erfgoed & archieven. Immaterieel erfgoed (zoals tradities, rituelen en streektalen) staat meer dan ooit in de belangstelling. Het is erfgoed dat leeft, dat deel uitmaakt van ons leven, dat we willen doorgeven aan komende generaties. Het besef groeit dat het belangrijk is voor culturele diversiteit in de wereld, maar dat het ook vluchtig en kwetsbaar is. In 2006 trad het Verdrag ter Bescherming van het Immateriële Erfgoed van de Mensheid (uit 2003) van de UNESCO in werking, dat lidstaten oproep mondeling en immaterieel erfgoed te boekstaven, te behouden en (zo nodig) te beschermen. Hoewel Nederland die conventie niet direct ondertekende (inmiddels zijn de voorbereidingen hiervoor wel in gang gezet), gaf de provincie Zeeland in haar uitwerkingsnota uit 2007 al aan, dat niet alleen overheden, maar ook centra voor volkscultuur, erfgoedorganisaties en musea zich hiervoor dienden in te zetten.

De taal van streekdracht

Eén van de terreinen waarop Zeeuwse musea zich afgelopen jaren actief toonden, is het demonstreren van imma-

teriële zaken rondom de Zeeuwse streekdracht, zoals de 'taal' van de streekdracht. Kleding vertelt vaak bewust of onbewust iets over de drager. Met bepaalde kledingstukken of een speciale draagwijze kunnen ook signalen worden afgegeven en boodschappen overgebracht. Zo ook in streekdrachten. De dracht kan iets vertellen over de regio (soms zelfs over de plaats) van herkomst, over de leeftijd, over rijkdom of armoede, over de religieuze achtergrond, over de huwelijks staat, over feesten of rouw, et cetera. Ook uit accessoires zoals de 'paeremessen' (boerenzakmessen) valt informatie te herleiden. Er zijn in Zeeland 13 musea met collecties streekdrachten. Twee van hen besteedden de afgelopen jaren veel aandacht aan de 'taal' van de Zeeuwse streekdracht: het Historisch Museum De Bevelanden in Goes met modeshows van de oorspronkelijke drachten en het Zeeuws Museum in Middelburg, met shows van het zogeheten ZL-label, waarin modeontwerpers en academies zich laten inspireren door de museumcollecties.

Streektaal in een vaste presentatie

Een aankomend terrein is de presentatie van Zeeuwse streektalen. Enkele jaren geleden ontwikkelde de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland een reizende tentoonstelling 'De Zeeuwse Klapbank' over streektalen. De tentoonstelling verwees naar de klapbanken en klapkotten; centrale plaatsen, meestal een bankje of hokje, in een dorp of aan een haven waar mensen, vaak oudere mannen, samenkamen om met elkaar te praten over de dagelijkse dingen van het leven, om met elkaar te 'klappen' als het ware. De tentoonstelling nam de bezoeker mee naar de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw. Door middel van geluidsfragmenten vertelden mensen van toen verhalen over het leven van alledag en over belangrijke gebeurtenissen uit voorgaande jaren, zoals de watersnoodramp. Bij aanvang van het project waren de Zeeuwse musea nog niet erg geïnteresseerd. De eerste paar jaar reisde de tentoonstelling vooral langs bibliotheken in de provincie. Maar de laatste jaren neemt de belangstelling bij de musea om streektalen te collectioneren, conserveren en ontsluiten toe. Eén van de Zeeuwse taalgebieden is het

Land van Axel in Zeeuws-Vlaanderen. Streekmuseum Het Land van Axel betreft komend jaar een nieuw gebouw en in het vernieuwde museum wordt naast allerlei presentaties van de aloude collecties ook een vaste presentatie van de streektaal gegeven in een zogeheten taalkamer.

De 'Jaren van het Immaterieel Erfgoed' in 2011 en 2012 zullen zeker ook in Zeeland musea mobiliseren om aandacht te besteden aan de rijke tradities, aan de eigen culturele kenmerken en de identiteit van deze provincie, aan dat wat 'Echt Zeeuws' is.

Bereik meer dan 10.000 lezers in Vlaanderen

Allen geïnteresseerd in
musea en tentoonstellingen.
Neem een advertentie
in het tijdschrift
Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen,
in de gedrukte agenda
of op onze website.

{ Contact voor tarieven en inlichtingen:
b-promotion@telenet.be of
tel. 0485 94 15 16

openbaar
kunstbezit
vlaanderen

OKV

kunst- en erfgoedtijdschrift | 6,20 euro
46ste jaargang | tweemaandjks | juni - juli 2008 nr 3 | Erkenningsnummer PSA116



Visscherskoppen aan de kust
Heropening Nationaal Visserijmuseum

The British Royal Collection
Van Bruegel tot Rubens

(1853-1908)
Thema **Arthur Merghelynck**
Leven in een volmaakt verleden

Re-enactment in het Geniemuseum

Acteurs verlevendigen het museumweekeind

Hans Sonnemans,
museummanager
Geniemuseum,
Vught

Het Geniemuseum in Vught vertelt de geschiedenis van het Regiment Genietroepen, het technisch onderdeel van de Koninklijke Landmacht. Het is een militair-technisch museum met een grote buitenexpositie, met bruggen, bunkers, voertuigen, vaartuigen, pontons, en grote werktuigen. Het Geniemuseum maakt al sinds 2003 gebruik van re-enactment. Met name tijdens het Nationaal Museumweekend zijn acteurs (mannen en vrouwen) van re-enactmentvereniging 'MARS' vaste gasten op het museumterrein. Ze vinden hier een perfect decor voor het uitbeelden van een eenheid van de Amerikaanse 17e Combat Engineers in de periode eind 1944. In authentieke uniformen uit die tijd, compleet met wapens en voertuigen, geven ze voor de bezoekers een extra dimensie aan de beleving van de normale presentatie: de geschiedenis komt tot leven.

Het Engelse woord re-enactment betekent vrij vertaald 'heropvoering'. Een definitie van re-enactment luidt: 'het naspelen of uitbeelden van historische gebeurtenissen (vaak op de plaats waar deze oorspronkelijk plaats vonden) door deelnemers in historisch kostuum'. Dat heropvoeren kent een hele lange geschiedenis. Al in de Romeinse oudheid speelden legeronderdelen hun glorieuze overwinningen na voor het thuispubliek. In de Middeleeuwen gebeurde dit tijdens toernooien en in de negentiende eeuw werden veldslagen uit de indianenoorlogen nagespeeld door cavaleristen voor een niet-militair publiek. In de jaren '60 van de vorige eeuw herleefde de belangstelling voor re-enactment in Engeland en sinds die tijd zijn er veel verenigingen opgericht met diverse invalshoeken, van Romeinen en Vikingen tot en met de oorlog in Vietnam.

Levende Geschiedenis

Re-enactment wordt vaak in één adem genoemd met Levende Geschiedenis. Toch zijn er verschillen. Bij Levende Geschiedenis gaat het om 'het uitbeelden van historische gebeurtenissen of tijdvakken door middel van demonstraties van het dagelijks leven in gereconstrueerde historische kostuums met gebruik van eveneens gereconstrueerde historische gebruiksvoorwerpen op een bepaalde plaats (historisch of niet) voor educatieve doeleinden'. De voorgeschiedenis hiervan gaat veel minder ver terug, namelijk naar de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. Het is ontstaan als een zijtak van de archeologie, toen archeologen in Noordwest-Europa door middel van historische leefexperimenten probeerden bevestiging te vinden voor hun wetenschappelijke hypothesen die zij aan de hand van bodemvondsten opstelden. Levende Geschiedenis richt zich bij demonstraties op het uitbeelden van de totale historische samenleving en minder op het uitbeelden van een historische gebeurtenis, zoals bij re-enactment. Bovendien zijn deze demonstraties zuiver educatief bedoeld, terwijl dit bij re-enactment ook recreatief kan zijn. Hierdoor speelt authenticiteit bij

demonstraties van Levende Geschiedenis een (nog) grotere rol dan bij re-enactors.

De laatste jaren is de scheidslijn tussen Levende Geschiedenis en re-enactment steeds moeilijker te trekken. Verenigingen voor Levende Geschiedenis voeren steeds vaker militair-historische activiteiten uit en re-enactment verenigingen leggen de lat steeds hoger voor wat betreft authenticiteit.

Kansen en bedreigingen

Het werken met re-enactors biedt zeker mogelijkheden en kansen voor een museum. De acteurs zijn gewend met publiek om te gaan. Ze geven uitleg en (kleine) demonstraties. Voor bezoekers geven ze extra (attractieve, dan wel educatieve) waarde aan het museumbezoek.

Het Geniemuseum heeft in de afgelopen jaren geïnvesteerd in de relatie met de leden van de re-enactmentgroep. Zo kamperen ze twee nachten op het terrein van het museum, letterlijk in de buitenexpositie.

De re-enactors hebben tijdens de drukke dagen van het museumweekend ook een extra taak. Ze staan als schildwacht bij de ingang van het park en turven dan meteen de bezoekersaantallen. Enkelen treden op als hulp-supoost en ondersteunen zo de (personeels)organisatie van het museum zelf. Voor het Geniemuseum, dat voornamelijk op vrijwilligers draait, vormt dit een interessante ondersteuning.

Door het maken van goede afspraken met de leiding van de groep lukt het ieder jaar om een evenement op te zetten waar zowel de re-enactors, de bezoekers en het Geniemuseum gelukkig mee zijn.

Tegenover de kansen staan natuurlijk de dreigingen. In het geval van het Geniemuseum is het niet ondenkbaar dat veel van de re-enactors ook particuliere verzamelaars zijn, op eenzelfde gebied als het museum. Natuurlijk zijn de re-enactors gasten, of mogelijk tijdelijke medewerkers, maar er kunnen situaties ontstaan die niet wenselijk zijn. Het is natuurlijk niet de bedoeling dat ze, al dan niet



Re-enactment
tijdens het
museumweekend
in het
Geniemuseum.

(Foto:
Bernard Oude Nijhuis)

namens het museum, in hun contacten met het publiek schenkingen aannemen of hiervoor contacten leggen.

Afspraken en huishoudelijke zaken

In de ogen van het publiek zijn de re-enactors ook medewerkers van het museum. Dat betekent dat ze dus ook een visitekaartje zijn. Het is van belang dat hierover ook afspraken worden gemaakt, net zoals je dat met eigen medewerkers doet (representatieve kleding en gedrag). Verder dient het verhaal dat de re-enactors vertellen, overeen te komen met dat van het museum. Het is goed om de acteurs vooraf een uitgebreide rondleiding door het museum te geven en ze te vertellen over wat achtergronden. Ze moeten beseffen tijdens het evenement ook het museum 'te verkopen'.

Met de komst van een groep re-enactors krijgt het Geniemuseum heel wat extra inwonende gasten over de vloer. Ook hiervoor geldt: vooral duidelijke afspraken maken. Het moet heel duidelijk zijn wie als leiding kan worden aangesproken. De kosten moeten duidelijk zijn. Verwacht men vergoeding van reiskosten of mogelijk nog een aanvullende bijdrage, bijvoorbeeld voor de vereniging? Zo'n bijdrage kan soms ook 'in natura', zoals door het aanbieden van een afsluitende barbecue, kampeermogelijkheden, hout voor demonstraties of een kampvuur. Het is ook verstandig om duidelijk aan te geven wat men van de groep verwacht. Als je afspraken maakt over een aantal van dertig personen, dan verwacht je niet dat men met twintig verschijnt. Vrijwillig is immers niet vrijblijvend en dat geldt ook voor deze tijdelijke medewerkers. Komen er voertuigen mee of eventueel ook wapens? In dat laatste geval moeten er ook vergunningen geregeld worden etc.

Het lijkt een open deur, maar bij het maken van die

afspraken kun je beter zo duidelijk mogelijk zijn. Wie zorgt voor extra schoonmaak? Hoe laat men het terrein achter? In welke ruimtes of delen van het terrein zijn de tijdelijke medewerkers niet welkom? Met name die laatste afspraak is heel belangrijk voor de eigen medewerkers of zelfs voor veiligheid van de organisatie en/of de collectie.

Redding

Zoals gezegd, het Geniemuseum werkt al vele jaren samen met re-enactmentgroep 'MARS', tot tevredenheid van beide partijen. In 2006 vormden ze letterlijk de redding van het museumweekend. Door een beslissing van de brandweer werd op het laatste moment een vergunning ingetrokken en kon slechts een zeer beperkt deel van het museumgebouw open voor het publiek. Op het laatste moment leek alles in het water te vallen, maar door extra inspanningen van het re-enactment team kon het publiek in ieder geval terecht in de buitenexpositie en kwam men niet voor niets!

Immaterieel erfgoed en de helaasheid der dingen

Jan Sparreboom,
Adviseur historische
informatie en
collectie-
management

In het voorafgaande is in het algemeen een beeld geschetst van wat onder immaterieel cultureel erfgoed kan worden verstaan, en in welke domeinen het kan worden benoemd. De redactie is van mening dat lang niet alle van de hier gepubliceerde artikelen zich binnen de grenzen van de UNESCO-definitie van immaterieel cultureel erfgoed ophouden. Toch is gekozen voor publicatie. Een te beperkt redactioneel uitgangspunt zou de discussie over toepassing van immaterieel erfgoed in musea alleen maar kunnen fnuiken. En daar zijn wij niet op uit. Wel permitteren we ons hierbij een paar kanttekeningen en kritische opmerkingen.

Hoe breed de definitie ook geformuleerd is, het is het museale veld kennelijk nog lang niet ruim genoeg. Het gebruik van immaterieel cultureel erfgoed in musea in Vlaanderen en Nederland is uitgewaaierd over een breed scala aan instellingen en projecten (waarbij Vlaanderen op Nederland een voorsprong lijkt te hebben door wetgeving en de ondertekening van de UNESCO-conventie). Een scala dat varieert van het krijgsmachtonderdeel der genie tot de opleidingsperiode voor het kloosterleven van Minderbroeders in Sint-Truiden, van de Red Star Line die vanuit Antwerpen emigranten naar Amerika bracht tot remniscentieprojecten in het zorgcentrum en van de herinneringscultuur in Kazerne Dossin tot het documenteren van verhalen op de leugenbank in Brabant en Zeeland.

Nieuw... of niet?

Bij een aantal museuminitiatieven op dit gebied valt de vraag te stellen: is dit echt een nieuw initiatief op het

gebied van behoud of presentatie van immaterieel erfgoed? Of kunnen ze voor hetzelfde geld als behorend tot de reguliere documentaire museumtaken worden beschouwd? Oude wijn in nieuwe zakken? Gelukkig behoort het nog steeds tot de taken van bijvoorbeeld technische musea, volkenkundige musea en openluchtmusea om te werken met informanten, en met behulp van veldwerk, interviews en observatie bepaalde verschijnselen te documenteren en daarnaar onderzoek te doen. Vaak aan de hand van een object (gereedschap, klederdracht), een afbeelding of een gebruik (Koninginnedag op Marken bijvoorbeeld). Niets nieuws onder de zon. De kennis die hieruit voortvloeit behoort een museum te beheren en uit te dragen, door middel van presentaties en publicaties. En hier lijkt een aantal van de bijdragen wel van een zeker 'overbewustzijn' te getuigen: die kennis zelf wordt hier en daar als immaterieel erfgoed bestempeld. Die lijn doortrekkend werpen deze instellingen zich dus ook op als, of sprekend namens de 'gemeenschap' die, zoals de UNESCO-conventie het beoogt, zich bewust wordt van specifiek, behoudenswaardig immaterieel erfgoed. En dit lijkt een stap te ver. Musea zijn de hoeders van erfgoed, akkoord, maar niet de geestelijke eigenaars; niet de 'community', wel de 'communicators'. Hun 'producten': kennis, documentatie en presentaties en publicaties, zijn een afgeleide van hun traditionele museumtaken en het resultaat van naar wetenschappelijke objectiviteit en volledigheid strevend onderzoek.

Het museum als geheugenarchief

Dat neemt niet weg dat musea inmiddels intensief naar nieuwe methoden zoeken om samen met hun informanten het publiek te betrekken bij een bepaald verschijnsel, dat in hun ogen bescherming verdient. De methodes zijn in de artikelen hierna direct herkenbaar: mondelinge geschiedenis, re-enactment, reminiscentie, reconstructie (bijvoorbeeld experimentele archeologie), hedendaags verzamelen, bijvoorbeeld van taal of dialect en ten slotte ook: het doorvertellen van getuigenissen. De rol die sommige musea hierbij op zich lijken te nemen is die van een soort procesbegeleider, die als een vormingswerker groepen bijstaat bij en aanmoedigt tot het naar boven halen van herinneringen, of deze herinneringen zelfs laat herleven. Belangrijk verschil met het 'veldwerk' zoals dit hierboven werd genoemd is dat het meer in dienst staat van



de publiekstaken van het museum en van bewustmaking van de groepen die aangemoedigd worden om hun immaterieel erfgoed door te geven of over te dragen.

Goed voorbeeld hiervan is de in Museumpeil al eerder gememoreerde reconstructie van de Molukse barak in het Openluchtmuseum in Arnhem. De presentatie is samen met een groep Molukkers ontwikkeld ten behoeve van de inrichting en de voorlichting voor het publiek. Het is in eerste instantie materieel erfgoed, maar met een zware immateriële achtergrond van immigranten in een nieuw land, de muziekcultuur, eetcultuur en gezinscultuur van de Molukkers. Onderwerpen waarover met mondelinge geschiedenis en interviews belangrijke informatie naar boven gehaald wordt die in de archieven tot nu toe ontbreekt. Het museum, en bijvoorbeeld in dit nummer ook Kazerne Dossin en het MIAT werpen zich hier op tot hoeders van het archief van herinneringen, het geheugenarchief, van nog levende mensen.

Zijn herinneringen immaterieel erfgoed?

Maar herinneringen zijn, vastgelegd en gedocumenteerd, daarmee nog niet zomaar immaterieel of zelfs immaterieel cultureel erfgoed. Het zijn in musea, op zijn best, goed gedocumenteerde en ontsloten immateriële getuigenissen uit een recent verleden. Er lijkt met de boven genoemde methodes een soort wisseling van onderzoeks-object plaats te vinden, die sterk met het musealiseren te maken heeft. Het doen herleven of herbeleven van

bepaalde gebruiken, technieken of gewoontes leidt onherroepelijk tot het isoleren ervan uit hun context, waardoor de betekenis ervan anders wordt. De getuigenis wordt bovendien voor het museum een bron, en die bron wordt daarmee soms zelfs tot immaterieel erfgoed bestempeld. Hier zou een zekere terughoudendheid toch wel op zijn plaats zijn. 'Oral history, oral fantasy' is wel gezegd, om maar eens de gevaren te noemen die de methode kenmerken. En ook het heropvoeren van bepaalde gebruiken of het reconstrueren van technieken vraagt om kritische zin. Is het niet om aan de museale eisen van betrouwbaarheid te voldoen, dan wel om je ook persoonlijk af en toe eens af te vragen: waar ben ik mee bezig? Tot besluit een treffend voorbeeld, namelijk het hilarische verhaal van Dimitri Verhulst over de demente grootmoeder van de hoofdpersoon in *De helaasheid der dingen*. Zij wordt in het bejaardenhuis door volkskundig onderzoekers gestrikt om voor microfoon en opnameapparatuur de tweede zin van een dronkemansliedje te zingen die haar man en de nonkels van de hoofdpersoon altijd in de kroeg zongen. Die tweede zin komt niet meer, maar met de nonkels wordt het na de mislukte opnamesessie met veel bier alsnog een vrolijke boel. Als de opname-apparatuur en de onderzoekers al lang verdwenen zijn, weet grootmoeder tijdens het dronkemansgelag alsnog de tweede zin te zingen. De echte, onbedorven herinnering blijft op haar best bestaan in haar eigen context of milieu.

Klinkkaart

museum- en collectiemanagement

Specialist in:

- Museale bedrijfsvoering
- Businessplannen
- Begrotingen
- Exploitationeverantwoordingen
- Omvorming van 'non profit' naar 'not for profit' organisatie
- Verzelfstandiging
- Projectmanagement
- Vervangend management
- Fondsenwerving

www.klinkkaart.nl

klinkkaart
museum-en collectiemanagement

Veilig en overzichtelijk



Voor het horizontaal opbergen van uw waardevolle objecten.



BEDRIJFSINRICHTING

Volledig uittrekbare laden zodat alles overzichtelijk en binnen handbereik een eigen plek kan worden gegeven. De laden zijn geschikt voor een vakverdeling zodat locaties te registreren zijn en kunnen naar wens worden voorzien van een foam demping of een op maat gesneden foam binnenwerk.

Zeer solide uitvoering met een hoogwaardig sluitmechanisme.

Ook verkrijgbaar als stellingsysteem.

Informeer u naar de mogelijkheden
Tel. 0492 317466 of via
info@kpabedrijfsinrichting.nl

Zij kwamen op blote voeten... Mondelinge getuigenissen geïntegreerd in de vaste presentatie

Het Museum Vlaamse Minderbroeders in Sint-Truiden tracht bij de bezoekers interesse te wekken voor de rol die deze orde van volgelingen van Franciscus van Assisi door de eeuwen heen gespeeld heeft in religie en maatschappij in Vlaanderen. Een recent project documenteert het erfgoed en geheugen van de Minderbroeders tijdens hun opleiding in het zgn. 'seminarie'. Met verhalen, emoties en de 'overlevering' van de roeping van de 'paters' Minderbroeders.

Het museum beheert en ontsluit het (im)materiële franciscaanse erfgoed in Vlaanderen op een professionele en eigentijdse wijze. Via de franciscaanse collectie wekken we belangstelling en betrokkenheid voor het vandaag nog steeds actuele gedachtegoed van Franciscus en zijn volgelingen. Na jarenlang het materiële erfgoed van de orde verzameld te hebben werd het de hoogste tijd om onze aandacht te richten op de 'verhalen' die de paters te vertellen hadden. Gezien de systematische sluiting van kloosters, het gebrek aan nieuwe roepingen en de geleidelijke veroudering van de leden kon een project 'mondelinge geschiedenis' niet langer uitgesteld worden. Steven Cappellen werd als projectmedewerker aangesteld (2007-2009).

Om het beeld over de minderbroeders te vervolledigen werden niet alleen paters geïnterviewd maar ook clarissen, ex-confraters, burens, medewerkers en leken die op hun manier in de

franciscaanse geest voortgaan. Enkele interviews werden eveneens op beeld vastgelegd. De getuigenissen leverden heel wat informatie op over de minderbroeders vanaf de jaren '20 tot vandaag. Zo verkregen we een 'completer' beeld van de recente geschiedenis van de orde: niet alleen feiten maar ook persoonlijke ervaringen. Het project resulteerde in 48 diepte-interviews in 1910 bladzijden transcripties, 51 uren geluidsband en 28 uren beeldmateriaal. Dit materiaal diende in de eerste plaats om de vaste collectie verder te duiden, toegankelijker te maken en de beleefingswaarde te verhogen. Maar ook in de toekomst blijven deze mondelinge bronnen waardevolle informatie aanreiken voor verder onderzoek, tijdelijke tentoonstellingen of publicaties.

Integratie in de vaste presentatie

In 2009 werden audio- en beeldfragmenten van deze interviews ontsloten in de reeds bestaande vaste presentatie: 'Zij kwamen op blote voeten...'. In deze presentatie komt niet alleen de rijke geschiedenis van de orde aan bod maar ook het dagdagelijkse leven in een klooster, het apostolaat, de devoties, de spiritualiteit, hoe wordt men pater,... Op basis van de transcripties werden fragmenten geselecteerd binnen het kader van de presentatie. Nadien werden ze beluisterd en gemonteerd. De integratie van deze audio- en beeldfragmenten moest perfect aansluiten bij de opstelling. De vormgever kreeg als opdracht een luisterparcours met rustpunten te creëren. Om de belangstelling van de bezoekers gaande te houden vonden we variatie in de aangeboden luistervormen van cruciaal belang. Deze opdracht werd toe-

vertrouwd aan studio Luk van der Hallen, Art + Design bvba.

Luisterparcours

Het was voor de vormgever een uitdaging om creatieve, tijdloze en duurzame oplossingen te bedenken die perfect aansluiten bij de bestaande opstelling. Dit resulteerde in een luisterparcours bestaande uit een vertellende zitbank, een wand met luisterhoorns, een koorbank met luisterhoorns, een volgsplot die een voorwerp belicht terwijl je een getuigenis hoort, sprekende portretten en stemmen uit de hemel.

De sprekende portretten worden gevormd door kijkkastjes waar de bezoeker kan luisteren en kijken naar getuigenissen over het apostolaatswerk van de paters. Bij het verlaten van de zaal kan de bezoeker onder een grote wolk gaan staan en ervaren hoe de minderbroeders geïnspireerd worden door de kracht van Franciscus en hoe deze in de toekomst verder uitgedragen zal worden. Kinderen hebben hun eigen kijk- en luisterparcours. Aan het onthaal lenen ze een hoofdtelefoon en op verschillende plaatsen in de opstelling kunnen ze zelf inpluggen en luisteren naar getuigenissen en verhaaltjes op hun maat.

Getuigenisfilm

Met fragmenten van de beeldopnames werd er tevens een getuigenisfilm gemaakt. Maurice Noben van MMooF! stond in voor de registratie en de montage. Hij typeert de film als volgt: 'De film is een subjectieve poging om een verhaal te vinden in deze getuigenissen. Het lijkt op een herbarium, waarbij ingekleefde blaadjes een indruk moeten geven van een enorme boom. Een boom door Franciscus geplant, 800 jaar geleden! De geïnterviewden worden getoond zonder intercutting van inserts, dus zonder manipulatie van de verteltekst. Het is aan de hand van thema's die de geïnterviewden aansnijden dat er links tussen de verschillende religieuzen worden gelegd.

Christa Engelbosch,
Museum Vlaamse Minderbroeders
Sint-Truiden

Wand met
luisterhoorns in de
presentatie in het
museum.



Migratie en immaterieel erfgoed In Red Star Line | People on the Move

In 2012 opent in Antwerpen het nieuwe stedelijke museum Red Star Line | People on the Move. Het museum wordt ingericht in de gebouwen van Red Star Line, een scheepvaartmaatschappij die tussen 1874 en 1934 meer dan twee miljoen passagiers naar de Verenigde Staten en Canada bracht. Met migratie als actueel thema probeert het museum mensen met een recente migratieachtergrond bij het museum te betrekken.

De passagiers derde klasse van de Red Star Line moesten in het complex een medische en administratieve controle ondergaan, en een douche nemen terwijl hun reisgoed werd ontsmet in grote drukketels. Het bouwkundige belang van deze sobere gebouwen, die nu in volle restauratie zijn, is eerder gering. Ze ontleen hun waarde aan de geschiedenis waaraan ze herinneren, die van menselijke migratie en mobiliteit. Zowel in de collecties van de stedelijke Antwerpse musea als in enkele belangrijke privé-verzamelingen is nogal wat van Red Star Line terug te vinden. Het gaat om scheepsmodellen van de grote trans-Atlantische passagiersschepen, menu's, affiches, brochures, scheepsmeubilair, servies, memorabilia en persoonlijke reisobjecten van passagiers zoals koffers. Dit materiële, hoofdzakelijk maritieme, erfgoed is zeker aantrekkelijk voor een breed publiek. Het verdient een centrale plaats in onze opstelling. Aan de hand van deze collecties zullen we het verhaal van de rederij Red Star Line en bij uitbreiding dat van het trans-Atlantische passagiersvervoer vanuit Antwerpen voor de Tweede Wereldoorlog vertellen.

De kern van ons museumverhaal, de menselijke migratie,

is echter moeilijk in materiële objecten te vatten. Om te beginnen zijn de meeste artefacten verbonden aan het leven aan boord van de eerste klasse passagiers. De landverhuizers van de derde klasse lieten in Antwerpen nagenoeg geen materiële sporen na. Hun immaterieel erfgoed is des te belangrijker om hun geschiedenis te reconstrueren en van Red Star Line | People on the Move een persoonlijk verhaal van mensen te maken binnen een globale historische context.

Dankzij mondelinge getuigenissen kunnen we een beeld schetsen hoe de emigranten hun tocht beleefden. Waarom vertrokken ze, hoe verliep hun reis naar de vertrekhaven, hoe ondergingen ze de medische controles, hoe was het leven aan boord van een gigantische oceaanstomer en ten slotte: welk effect heeft migratie gehad op deze mensen? In de vaste opstelling, die we volop aan het ontwikkelen zijn, integreren we de persoonlijke verhalen in een museumparcours waarbij de bezoeker hetzelfde traject aflegt als de migrant. We volgen de tocht die migranten en passagiers ondernamen uit diverse plekken uit Europa (van Rusland tot België) naar Amerika of Canada.

Mandy
Nauwelaerts,
curator musea
Antwerpen



Migranten aan de
Rijnkaai (1905),
prentbriefkaart.

(Collectie Vrienden
van de Red Star Line
Antwerpen).

Subjectieve betrokkenheid

- Daarbij doen we beroep op gefilmde interviews die we onlangs hebben afgenomen van passagiers die nog met Red Star Line gevaren hebben en op mondelinge getuigenissen die op het einde van de twintigste eeuw van Amerikaanse migranten werden afgenomen. Een kritische historische benadering van de getuigenissen blijft hierbij essentieel. Als tentoonstellingsmaker ben je verantwoordelijk voor de gepresenteerde getuigenissen. Het gevaar van een zuivere nostalgische en/of zelfbevestigende omgang met de geschiedenis is immers reëel. De subjectieve betrokkenheid bij het verleden van diegenen die de reis zelf meemaakten, beschouwen we aan de andere kant veeleer als een troef dan als een hindernis. De 'facts and figures' van de massamigratie zijn genoegzaam bekend om de verhalen te objectiveren. We presenteren deze persoonlijke beleving dan ook zeer nadrukkelijk binnen een groter, meer objectiverend historisch kader. Ook maken we werk van een grondige selectie, en leggen waar mogelijk de mondelinge getuigenissen naast archiefbronnen
- Onze voornaamste bron vormen de interviews die het Oral History Project van het Ellis Island Immigration Museum op het einde van de vorige eeuw afnam van Amerikaanse immigranten uit Europa. Tussen de honderden interviews vonden we er meer dan zestig terug van passagiers die met Red Star Line waren vertrokken. Dankzij genealogisch onderzoek in de Verenigde Staten verzamelen we via de nakomelingen van de interessantste getuigen ook persoonlijke artefacten (pasfoto's, paspoorten, tickets) zodat we de mondelinge getuigenissen kunnen koppelen aan een 'zichtbaar' personage. De meeste getuigen zijn ondertussen overleden zodat we ons gedeeltelijk moeten behelpen met de bestaande (op band) opgenomen interviews. Gelukkig hebben we ook nog passagiers kunnen vinden die ons nog te woord konden staan. Zowel in de Verenigde Staten als in België namen we interviews af met passagiers die in het begin van de jaren twintig via Antwerpen zijn vertrokken. Deze verhalen zijn zeer uiteenlopend: de negenjarige Morris Moel die met zijn familie illegaal uit de Oekraïne naar Amerika

vertrok en later een radioloog van reputatie zou worden. Of de kleine Irene Bobelyn uit Oost-Vlaanderen, die tot haar grote spijt tijdens de Grote Depressie met haar ouders moest terugkeren naar België, en tot op de dag van vandaag heimwee heeft naar de 'American way of life'. Of Sonia Pressman Fuentes, die in 1933 als vijfjarig meisje met haar ouders in Antwerpen terecht kwam op de vlucht voor het antisemitisme in Duitsland. De familie werd ook uitgewezen uit België en vertrok in 1934 met een van de laatste Red Star Line schepen naar New York. Van de familie Pressman is in het Algemeen Rijksarchief te Brussel het vreemdelingendossier bewaard. Het staaft haar verhaal, vult het aan, en maakt het tegelijk tastbaar.

Relevant voor een hedendaags publiek

Migratie is van alle tijden, en een actueel thema. Om het Red Star Line verhaal relevant te maken voor een hedendaags publiek, en om mensen met een recente migratieachtergrond bij ons museum te betrekken, komt ook hedendaagse migratie aan bod. Naast de geschiedenissen en getuigenissen van de emigranten van weleer zullen verhalen van hedendaagse migranten gepresenteerd worden. Met dat doel voor ogen hebben we het 'Wie ben ik?'- project opgestart. Met een bestelwagen, omgebouwd tot een knusse studio, gaan we de boer op om in Antwerpen en de rest van Vlaanderen migratieverhalen op te tekenen. Bedoeling is niet om dwingende vergelijkingen te maken tussen verleden of heden, of om één of ander definitief statement te maken over het wezen van migratie. Toch is het verlaten van het thuisland, familie en vrienden om in een vreemde omgeving terecht te komen, soms na lange omzwervingen, een ervaring waarin de hedendaagse migrant zich kan herkennen. De persoonlijke beleving van migranten vroeger en nu lijkt ons dan ook de meest zinvolle manier om verleden en heden met elkaar te bevinden. Migratie wordt heel vaak benaderd vanuit maatschappelijk standpunt, met grote nadruk op politieke, sociale en culturele aspecten. Onze inbreng zal erin bestaan om daar tegenover ook het persoonlijke perspectief van de migrant te plaatsen.

Vertrek van een
schip van de Red
Star Line, 1910.

(Prentbriefkaart, Red
Star Museum)





SOMMIGE ZAKEN ZIJN ONVERVANGBAAR...

Bij het transport van kostbare kunstwerken, museumcollecties en historisch erfgoed komt meer kijken dan alleen goed inpakken en op tijd vervoeren. Koninklijke Saan geeft al ruim een eeuw speciale aandacht aan het transportklaar maken, het vervoer en de plaatsing op locatie van museale objecten. Bij onze uitstekend opgeleide en ervaren medewerkers zijn uw onvervangbare stukken in goede handen. Neem contact met ons op voor meer informatie of kijk op www.saan.nl.

Koninklijke Saan B.V.
Weesperstraat 78 - 82 1112 AN Diemen
Telefoon: 020 - 660 60 60 Fax: 020 - 660 60 66
Internet: www.saan.nl

OPMERKELIJK



Herbeleef de geschiedenis met een museumverteller

Sofie
De Schampheleire,
medewerker
communicatie,
en Koen Venken,
medewerker
educatie,
MIAT, Gent

Het MIAT heeft een jarenlange traditie op het vlak van mondelinge geschiedenis opgebouwd. Met de tentoonstelling en het boek 'Hun werk, hun leven. Getuigenissen uit de Gentse textielwereld' (1980) verrichtte het museum zelfs pionierswerk. De expo steunde op de overlevering van textielarbeiders en -technici: baanbrekend voor die tijd. Mondelinge geschiedenis genoot nog nauwelijks bekendheid in Vlaanderen. Het MIAT ging verder met dit elan. Na een vertelgroep heeft het MIAT nu een museumverteller. Hoog tijd voor een terugblik op hoe het allemaal begon.

'Als ge naar de wc ging dan moest ge den blok hangen. En als uwen blok te lang bleef hangen, ging er een kwartier van uw pré af,' vertelt Albert tijdens één van de wekelijkse samenkomsten van de vertelgroep. In 2001 startte het MIAT met deze vertelgroep. Een jaar lang kwamen zo'n tien oud-textielarbeiders uit de Gentse textielnijverheid wekelijks samen. Ze deelden allerlei herinneringen over hun werk en hun leven met elkaar. Het museum kreeg zo de kans om deze kostbare verhalen en getuigenissen te registreren en te bewaren voor de toekomst. Albert, Pauli, Fons en Margriet ... allemaal hadden ze de werkleeftijd al enkele jaren achter zich en genoten van een welverdiend pensioen. De jongste was 65, de oudste 85. Het waren zowel arbeiders als mensen die zich door bijscholing tot ploegbaas hadden opgewerkt. Hun verhalen waren schokkend en ontroerend, soms ook grappig en plezierig. Stuk voor stuk getuigenissen die je aangrepen. Tot op vandaag inspireren deze verhalen museumverteller Koen Venken, die de vertelgroep toen coördineerde. Hij herinnert zich nog levendig het verhaal van twee textielarbeidsters uit een spinnerij. 'Deze dames hadden allebei aan de "natte continu" gewerkt,' vertelt Koen Venken. Bij de natte continu lopen de vlaswieken door een bak gevuld met warm water. Vervolgens wordt het natte vlas gesponnen. Erg zwaar en ongezond werk. 'Eén van hen vertelde het met tranen in de ogen, zo erg had ze het werk gevonden. De andere vrouw had een heel andere kijk op het werk, zij had het zelfs graag gedaan,' gaat hij verder. 'Waarop Albert van de vertelgroep al lachend reageerde: hebt gij in de Congo gewerkt, want zo noemden ze de "natte continu's". Nat, warm en met weinig kleren aan.' Zo zie je maar: verhalen zijn subjectief. Maar ze schetsen wel een belangrijk tijdsbeeld. Enkele van deze getuigenissen zijn verwerkt in de permanente tentoonstelling Katoenkabaal in het MIAT over de katoenproductie. De getuigen spraken zelf hun verhaal in. De getuige zelf aan het woord laten heeft een zekere charme. Maar het getuigenis door een verteller laten naver- tellen beklijft vaak nóg meer. Een verteller gaat immers te werk als een acteur. Hij weet perfect de aandacht van publiek te trekken én vast te houden. Hij speelt met spanningsbogen en speelt bovendien handig in op de eigenheid van iedere groep. Een getuige daarentegen die zijn eigen verhaal doet, komt soms wat stroef over. Denk aan 'en toen, en toen ...'.

Stille getuigen

Verhalen en getuigenissen zijn van groot belang voor het MIAT. Zij helpen om de geschiedenis zo volledig mogelijk te reconstrueren. Er zijn grote en kleine verhalen. In het MIAT wordt het grote verhaal van de industriële samenleving verteld. Dat gaat terug naar 1750 en loopt tot vandaag. Je ziet de stille getuigen van dat grote verhaal: een stoommachine, een zware baal katoen, een spinmolen ... En dan is er het kleine verhaal van bijvoorbeeld Marcel en Margriet. Twee mensen die ooit in het MIAT werkten, toen het museumgebouw nog een actieve katoenspinnerij was in Gent. Zij vertellen over hoe ze elkaar ontmoetten. Ze werden verliefd, verloofden zich en trouwden. Het grote verhaal zit vervat in hun persoonlijke levensverhaal. Zo botsten zij, net als vele andere textielarbeiders in het begin van de twintigste eeuw, op sociale conflicten en stakingen. Het verhaal 'Marcel en Margriet', dat de ondertitel 'Geluk op het werk' meekreeg, brengt het leven in een textielfabriek opnieuw tot leven. Ook dit verhaal bereikte ons via de wekelijkse vertelbijeenkomsten. De museumverteller brengt dit verhaal meestal na een rondleiding met een gids. Door in de huid te kruipen van Marcel brengt hij het kleine verhaal van deze twee mensen weer tot leven. Voor de bezoekers is dit een bijzonder goede illustratie bij het grote verhaal dat de geschiedenis is. Dat werkt verhelderend.

**'De mens is een
verteller.
Zijn leven lang is hij
omringd door de
verhalen van zichzelf
en de anderen.
Hij ziet de wereld
door de bril van
die verhalen.'**

Jean-Paul Sartre



De padjolder vertelt
(foto: MIAT Gent)

Hoe leefde men vroeger op het platteland? Hoe kwamen er fabrieken in de stad? Allebei vragen, waarop kinderen en jongeren je vandaag het antwoord schuldig blijven. Het MIAT tracht hen een beeld te geven over het leven en werken aan het einde van de achttiende en negentiende eeuw. Met 'Het boerke van Zomergem' neemt museumverteller Koen Venken de kinderen mee van het platteland naar de fabriek in de grote stad. De landarbeider laat zijn boerderij achter en trekt met zijn gezin naar de stad om te overleven. 'Toen ik zo oud was als jullie werkte ik hier, in deze fabriek aan deze machine,' vertelt de museumverteller aan een industrieel weefgetouw in het museum. Hij kruipt hiervoor in de huid van de vader van het gezin: dit maakt het voor de kinderen heel helder en tastbaar. Vertellen brengt de dode materie weer tot leven. Getuigenissen die slechts dode letters op papier blijven, zijn niet interessant. Een levensecht verhaal dat aangedikt is met de nodige humor en verteld wordt door een verteller die zich in de situatie inleeft. Dat is wat

kinderen nodig hebben, maar ook volwassenen appreciëren het heel erg. Een vertelact houdt de aandacht van het publiek langer vast dan een tekst op een museumwand.

Een verhaal is onvermijdelijk een subjectieve getuigenis die de verteller naar zijn hand zet. Hij voegt humor toe, past het verhaal aan de groep aan en probeert de spanning er in te houden. Een verteller moet steeds de grens bewaken tussen entertainment en historische juistheid. Nochtans primeren in een museumcontext de historische juistheid en het educatieve aspect. Het MIAT meent dat de vertelacts van haar museumverteller de geschiedenis op een heldere wijze vertalen voor kinderen, jongeren en volwassenen. Het blijft noodzakelijk om de historische gegevens te laten toetsen door praktijkdeskundigen en (indien mogelijk) terug te koppelen aan de getuigen zelf.

www.miat.gent.be

Erfgoed brengt levensvreugde

Marlene Martins

Momenteel is de samenwerking met zorg- en welzijnsorganisaties in opkomst binnen de erfgoedsector. Erfgoedinstellingen, zoals musea, archieven en provinciale erfgoedhuizen, gaan werken aan herinneringsprojecten in samenwerking met woonzorgcentra, verpleeg- en verzorgingshuizen, ziekenhuizen en andere ouderenorganisaties. Herinnering is een werkmethode, afkomstig uit de zorg, die wordt ingezet voor het stimuleren van het geheugen. Herinnering is bedoeld voor ouderen, die beperkingen ervaren door hun hoge leeftijd, en die buitengesloten zijn van de samenleving, onder meer doordat zij gebruik maken van een zorginstelling. Ik zal hier ingaan op enkele herinneringsprojecten, die ik heb onderzocht voor mijn afstudeerproject aan de Reinwardt Academie.¹

Tijdens een herinneringsactiviteit – individueel of in groepsverband – worden herinneringen van ouderen op een comfortabele manier gestimuleerd voor het opbouwen van zelfvertrouwen, het vasthouden van de eigen identiteit, en voor het doorbreken van sociaal isolement. Voor deze stimulans worden diverse materialen gebruikt ofwel 'triggers', zoals gebruiksvoorwerpen, geluiden, foto's en filmbeelden, die gerelateerd zijn aan het leven van de ouderen; hun schooltijd, gezinsleven, het huishouden, oude ambachten, drink- en eetgewoontes et cetera. Anders gezegd: zowel materieel als immaterieel erfgoed wordt ingezet als middel, waardoor het welbevinden van ouderen toeneemt. Familieleden kunnen beter in gesprek komen met de ouderen, en zorgverleners kunnen zorg beter toespitsen op de wensen en behoeften van hun cliënten. Met herinneringsprojecten verleent het erfgoedveld een dienst aan de sector zorg en welzijn. En tegelijkertijd krijgt het erfgoedveld een dienst terug,

namelijk dat ons cultureel erfgoed een groter deel van de samenleving bereikt en vertegenwoordigt. De verhalen, die naar boven komen met herinnering, kunnen verzameld en bewaard worden, en kunnen vervolgens toegankelijk gemaakt worden voor de samenleving.

Rest de vraag hoe de samenwerking tussen het erfgoedveld en de sector zorg en welzijn betreffende herinnering werkt in praktijk. In mijn onderzoek naar de duurzaamheid van herinneringsprojecten van erfgoedinstellingen en zorg- en welzijnsorganisaties in Nederland voor de master Museology van de Reinwardt Academie in Amsterdam¹ heb ik verschillende erfgoedinstellingen en zorg- en welzijnsorganisaties benaderd. Ik zal op enkele van hun herinneringsprojecten dieper ingaan.

Samenwerking

Voor herinneringsprojecten wordt samengewerkt vanuit een directe relatie tussen de erfgoedinstelling en de zorg- en welzijnsorganisaties. Op deze manier spelen beide partijen een gelijkwaardige rol binnen het project. Samen kan gezocht worden naar financieringsmogelijkheden en de producten worden zo ontwikkeld, dat zij direct aansluiten bij de doelgroep. Herinneringsprojecten worden meestal gefinancierd als pilots door de provincie of gemeente, waartoe de erfgoedinstelling behoort. Door de positieve projectresultaten krijgt herinnering vaak een vervolg en kan het zelfs ingebed worden in de bestaande museumtaken. Het promoten van de herinneringsprojecten en het bereiken van de doelgroep vraagt meer input dan projecten die zich richten op de standaard museumgebruikers. Herinneringsprojecten nemen daardoor meer tijd in beslag. Belangrijk is dat zorg- en welzijnsorganisaties van begin af aan worden betrokken bij het project, en niet pas in de ontwikkelingsfase. Op deze manier wordt het aanbod direct afgestemd op de behoefte en de mogelijkheden.

Zo heeft Historisch Centrum Overijssel het project 'Geheugen in Beeld Zwolle' (project overgenomen van het Drents Archief en toegespitst op Zwolle) opgezet in samenwerking met Woonzorgcentrum De Wissel. Binnen het project zijn spelvormen – puzzel, bingo, memoriespel e.d. – ontwikkeld met beeldmateriaal en historische informatie van de erfgoedinstelling zelf en de Historische

Een tafel vol met voorwerpen, gebruikt bij herinnering.

(Foto van de auteur)



Kring in Dalfsen. Tevens beschikt De Wissel over een Verhalentafel. Van de spelvormen is een pakket samengesteld, dat zorginstellingen uit de regio kunnen aanschaffen voor het doen van herinneringsactiviteiten met hun bewoners. Historisch Centrum Overijssel onderzoekt momenteel mogelijkheden om spelvormen als digitale producten te kunnen aanbieden. Toekomstige generaties ouderen zullen immers steeds meer bekend zijn met technische middelen, zoals digitale camera, DVD-speler e.d. en zij groeien op met internet. Wanneer erfgoedinstellingen gaan werken met herinnering, zullen zij van begin af aan moeten nadenken over het voortdurend actualiseren van hun producten.

Herbestemmen van museumcollecties

Het initiatief voor het herinneringsproject van Stads museum Harderwijk is gekomen van Gelders Erfgoed, waardoor de verantwoordelijkheid voor de communicatie en verslaggeving bij een van de museumconsulenten is komen te liggen. Binnen het project zijn twee producten ontwikkeld. Als eerste een cursus bedoeld voor actieve senioren, waarbij gebruik is gemaakt van websites met historische informatie, onder andere Collectie Gelderland. Als tweede stelt het Stads museum Harderwijk leskisten samen in overleg met Stichting Welzijn Ouderen voor het uitvoeren van herinneringsactiviteiten binnen de dagopvang. Het museum heeft een deel van zijn collectie een rekvisietenstatus gegeven. Het gaat hier om objecten, die ingezet kunnen worden voor activiteiten, waarbij zij intensief gebruikt mogen worden. Deze objecten zijn dus herbestemd.

De assistent collectiebeheer verzorgt het transport van de leskisten. Zorginstellingen zijn daar zelf vaak niet toe in staat.

Streekhistorisch Museum Tweestromenland in Beneden-Leeuwen, Gelderland, werkt momenteel met een herinneringsmedewerker, die zich volledig richt op herinnering en zich niet bezig houdt met andere museumtaken. Het werken met herinnering als een van de standaard museumtaken is hier voortgekomen uit een spontane samenwerking met Verpleeghuis St. Elisabeth van Zorggroep Maas en Waal. Inmiddels beschikt het museum over een twintigtal vaste themakisten, die door verpleeg- en verzorgingshuizen in de regio kunnen worden geleend ten behoeve van herinnering. Voor de kisten wordt gebruik gemaakt van objecten, waarvan in de tijd meerdere exemplaren zijn verzameld en die van minder museale waarde zijn dan de kerncollectie van het museum. Het museum selecteert tegenwoordig binnenkomende objecten voor de kerncollectie, voor educatie met scholen en voor herinnering. Museum Tweestromenland heeft inmiddels de ervaringen van afnemers van zijn themakisten geëvalueerd. Het museum zal zijn herinneringswerk laten aansluiten bij de veranderingen in het regionale zorgbeleid.

Verzamelen van immaterieel erfgoed

Bij herinneringsprojecten gaat het om outreach werk, ofwel werken buiten het eigen werkveld voor het bereiken van de doelgroep. De erfgoedinstelling zal daarom buiten haar bestaande netwerk, samenwerking moeten zoeken met organisaties, die een eigen sociaal netwerk hebben opgebouwd. De Meierijsche Museumboerderij in Heeswijk-Dinther (Noord-Brabant) heeft de Katholieke

Bond van Ouderen benaderd voor het bereiken van ouderen, de generatie boeren van de Meierij. De museumboerderij biedt deze doelgroep – maar ook ouderen van zorginstellingen uit de regio – een programma in de boerderij, waarbij ouderen het boerenleven van rond 1900 herbelevan. Voor deelname wordt een kleine bijdrage gevraagd. Herinneringsprojecten zullen uit geringe kosten moeten bestaan voor de zorginstellingen en hun cliënten. Zoals eerder gezegd, gaat het bij herinnering om een wederdienst. Het ouderenprogramma van de Meierijsche Museumboerderij bestaat uit een film en een interactieve rondleiding, waarbij de verhalen van de ouderen voorop staan. Deelnemers worden tevens voorzien van een brandewijntje en Brabantse peperkoek voor de totaalbeleving. Het totale gebeuren wordt met toestemming van de deelnemers vastgelegd met camera's en taperecorders. Dit wordt gedaan om dit immaterieel erfgoed over te kunnen dragen aan toekomstige generaties gidsen en museumbezoekers. Daarnaast wil de museumboerderij gaan aansluiten bij de Buurtbank Brabant, een initiatief van Erfgoed Brabant om verhalen van Brabantse musea te bundelen in de Brabantse taal voor het behoud van de Brabantse identiteit. Het ouderenprogramma behoort inmiddels tot het vaste activiteiten aanbod van de Meierijsche Museumboerderij.

Samenvattend: herinnering zorgt voor collectieontwikkeling, het bereiken en insluiten van een nieuwe doelgroep en het werken op een maatschappelijk verantwoorde manier. Om herinnering in te kunnen bedden in de reeds bestaande museumtaken, is het van belang onze eigen expertise op een nieuwe manier in te zetten. Als erfgoedinstelling zullen we als gelijke partner moeten opereren met zorg- en welzijnsorganisaties, die een eigen sociaal netwerk hebben opgebouwd waar wij gebruik van willen maken. Herinneringswerk is volgens de onder-vraagde erfgoedinstellingen en zorg- en welzijnsorganisaties een kwestie van doen: het draagt bij aan de levensvreugde en levenskwaliteit van de ouderen in onze samenleving.

1 Dit artikel is gebaseerd op Marlene Martins' afstudeerscriptie: 'Survival of reminiscence projects – The sustainability of reminiscence projects between heritage institutions and the care and welfare field' 2010. Zij studeerde in oktober 2010 af als Master of Museology aan de Reinwardt Academie in Amsterdam. De tekst van de scriptie is verkrijgbaar via de redactie.

Immaterieel erfgoed in Kazerne Dossin Mechelen

Marjan Verplancke,
pedagogisch
verantwoordelijke
Kazerne Dossin
Mechelen

XX/1277. Een nummer op een lijst. En een naam. Leon Srebnik. Hij was, volgens de administratie in het Sammellager Mecheln, 32 jaar oud, schoenmaker, geboren in Siedlice en statenloos. Gedeporteerd naar Auschwitz op 19 april 1943. Tot voor kort bleef er van Leons leven niets anders over dan deze kille gegevens. Eén regeltje tekst tussen 25.000 andere regeltjes. Maar vandaag, schijnbaar door toeval, hebben we een beter zicht gekregen op wie Leon was.

We kunnen ons nu iets voorstellen bij het verhaal van Leon Srebnik, zijn dromen, zijn verwachtingen, zijn lot... We weten waarom hij in 1931 vanuit Polen naar België kwam, we hebben de huwelijksakte van hem en zijn vrouw Maria en we kunnen foto's bestuderen van het grote feest dat hij hield toen in 1934 hun zoontje Charles geboren werd. We weten dat ze samen probeerden onder te duiken op de vlucht voor de nazi's, dat Leon uiteindelijk toch gearresteerd werd, dat hij in de kazerne pakketjes ontving, dat hij erin slaagde uit het XXste transport te ontsnappen en dan toch weer opgepakt werd, uiteindelijk met transport XXI in Auschwitz aankwam. En nooit meer terugkeerde... We hebben een album vol foto's van hem en van zijn familie. Er is een kerstkaartje en een trouw-uitnodiging, er is de inschrijving in het jodenregister, zijn immigratiedossier, etc.. Al die tastbare puzzelstukken reconstrueren voor ons zijn verhaal. Toeval bestaat niet, zegt men. En inderdaad, het 'toeval' werd een handje geholpen door onze documentatiedienst, door vele jaren nauwgezet speuren en zoeken, inventariseren en catalogiseren, interviewen en contacten leggen, orde scheppen in de archiefchaos. Het is de schoondochter van Leon Srebnik, de Amerikaanse Jo Ann, die ons zijn verhaal uiteindelijk hielp samenstellen. Een schoondochter die hij zelf nooit heeft gekend, want Charles was maar negen jaar oud toen Leon verdween.

Leon, Maria en
Charles Srebnik.
(Foto: JMDV-KD
Mechelen, met dank
aan de familie
Srebnik).



Tastbare flarden geschiedenis

Dat is dus wat we doen: zoveel mogelijk immateriële herinneringen tastbaar maken. Vage verhalen vastleggen voor wie na ons komt. Zo vechten we met spons en zuurvrij papier, met scanner en met database tegen wat de nazi's van plan waren: elk materieel spoor van de genocide en van alle levens die ze verwoestten, voorgoed laten verdwijnen. De digitalisering van het jodenregister is één van onze wapens. De Duitse verordening van 28 oktober 1940 verplichtte alle joden zich te laten inschrijven in het Jodenregister van hun woonplaats. Zo'n 56.000 steekkaarten en documenten werden door ons gereinigd, gedigitaliseerd, zuurvrij verpakt en geïndexeerd. Zo komen we meer te weten over de naam, voornamen, datum en plaats van geboorte, nationaliteit, beroep, godsdienst, grootouders, ouders, kinderen, datum van aankomst in België en opeenvolgende adressen van de vervolgte joden. Een ander sterk voorbeeld zijn de immigratiedossiers van de dienst vreemdelingenzaken. Meer dan 93% van de vervolgdgen in België blijken immers migranten te zijn, die dus bijna allemaal een dossier bij de dienst vreemdelingenzaken hadden lopen. In 2004 verwierven wij de toelating om de dossiers van de gedeporteerde joden en zigeuners te digitaliseren. Deze dossiers staan bol van de informatie. Vaak is het op die manier voor de eerste keer mogelijk om naast een naam op een lijst ook een foto te klevén. We doopten dit project dan ook 'Geef ze een gezicht'. Maar het meest sprekende voorbeeld is ongetwijfeld het archiefbestand dat wij 'de relieken' noemen. De 'reliken' zijn zo'n 3000 briefomslagen waarin documenten zitten die de gevangenen bij hun aankomst in het Sammellager aan de kampadministratie moesten afgeven. Het gaat om foto's, brieven, identiteitskaarten, lidmaatschapskaarten, diploma's, etc. Ooit vonden we in zo'n enveloppe een zorgvuldig geplooid, prachtig geborduurde zakdoek.

Vertaalslag

Materiële sporen verzamelen van een immaterieel verhaal, dat is niet alleen wat we doen, dat is ook wat we moeten doen. 'Kijk eens naar deze kaart', zegt de gids. Ze heeft net uitgelegd hoe in Brussel en Antwerpen in 1943 massale razzia's werden uitgevoerd en hoe op die manier duizenden mensen uit hun huizen werden gesleurd. Haar hand wijst een kaartje aan: een kleine, rechthoekige, zichtbaar beduimelde postkaart, waar een aantal regels op gekrabbeld staan. Hanenpoten. In allerijl. 'Il est cinq

heures du matin. On est venu nous chercher hors des lits. Je ne sais pour où ni quoi. Adieu. Boris' En het is nu pas, door die eenvoudige krabbels op dat kaartje dat de groep zich écht een beeld vormt van wat een razzia was. Materieel erfgoed is soms nodig om het immateriële te versterken, te illustreren, te 'bewijzen', om het behapbaar te maken voor scholieren en navorsbaar voor onderzoekers. Als de nazi's écht in hun opzet geslaagd waren en er geen enkel materieel overblijfsel van de genocide meer te vinden was, zouden er dan nog woorden aan vuil worden gemaakt? Heeft men louter aan verhalen genoeg om geschiedenis te kunnen schrijven? Ik betwijfel het. Wat niet wil zeggen dat een eenvoudig verhaal niet sterker kan zijn dan honderd foto's en documenten bij elkaar. Wanneer Natan Ramet, onze stichtend voorzitter, plaats neemt voor een groep jongeren heeft hij geen materieel erfgoed nodig. Hij vertelt en vertelt en vertelt.

Hoe hij als jongen van zeventien slachtoffer van de nazi's werd. Hoe hij zijn vader zag sterven in het kamp. Hoe hij tot op de dag van vandaag blij is dat hij toen zijn vaders stuk brood niet opgegeten heeft. Hoe hij de nazi's misleidde door opnieuw in de selectierij te gaan staan. Hoe zijn leven gered werd door twee kameraden tijdens de dodenmars. Hoe zijn moeder hem bij thuiskomst niet herkende. Bloedstollende, grappige en intrieste fragmenten uit een onwaarschijnlijk levensverhaal. En de jongeren luisteren. Ze luisteren niet alleen, ze onthouden ook. 'Het is zo,' schrijft Rens, bachelor lerarenopleiding aan de Katholieke Hogeschool Zuid-West-Vlaanderen, 'dat jonge gasten als ikzelf zijn opgegroeid met allerlei multimedia zoals tv, radio, internet, ... (...) Een getuigenis als de uwe doet echter je ogen terug openen en duwt je met je neus op de keiharde realiteit. (...) Hoe vreemd het misschien klinkt, het drong tot me door dat de persoon die nu voor mij zat één van die mensen was die we zien op de vele beelden in de media. En we dus dringend bewuster moeten omgaan met dergelijk materiaal. (...) Het aanhoren van uw ervaringen in uw leven, zijn werkelijk een unieke ervaring geworden in mijn leven.' Nochtans heeft Natan Ramet de meest gruwelijke vorm van archiefvorming, het meest cynische materieel erfgoed dag en nacht bij zich: het getatoeëerde nummer op zijn arm. Hij toont het niet. Dat is niet nodig. Zijn verhaal volstaat.

Een bijzondere collectie

En uiteraard zullen die indringende verhalen van ooggetuigen binnen afzienbare tijd niet meer mogelijk zijn. Daarom maken we van die abstracte getuigenissen zoveel mogelijk materieel erfgoed. We nemen ze op, op band en op beeld, en kopiëren ze telkens naar de meest veelbelovende drager. In de hoop dat het verhaal bewaard toch blijft voor vele generaties.

En zo breidt onze 'collectie' zich telkens uit. Al blijft het toch steeds een beetje een bijzondere collectie. 'Echte' objecten zitten er amper tussen. Een vlag hier en daar, wat persoonlijke spullen, een wapen, een ster, een stuk wagon. In Kazerne Dossin, memoriaal, museum en documentatiecentrum over holocaust en mensenrechten zullen die luttele objecten een plaats krijgen in het memoriaal. Als de enige tastbare sporen van wat er op die plek is gebeurd. Eén groezelige teddybeer kan bijvoorbeeld symbool staan voor alle 5500 kinderen die vanuit Mechelen naar Auschwitz werden gedeporteerd. Meer 'echte' objecten zijn er niet meer. En ook dat is een deel van dit verhaal. De eigendommen van de joden werden aangeslagen,

X	1267. Oestreicher	21.1.12	AG stl.	4	noch a santé du train - est présent
	Robert	a santé du train			
✓	1268. Behr	4.10.69	stl.	1	Rabbiner
	Lucien	Neuviller			
X	1269. Behr-Hoenel	24.6.71	stl.	1	Hausfrau
	Julie	Minversheim			
X	1270. Edelstein	20.4.91	stl.	1	Kaufmann
	Szlama	FRIEDMAN, Chana			
✓	1271. Gans-Heissfeld	24.6.87	stl.	1	Klavierpädagoge
	Margarete Sara	GANS, Arnold			
V	1272. Goldner-Klein	15.7.90	stl.	1	Hausfrau
	Risa	GOLDNER, Heinrich			
X	1273. Brlich	20.4.98	stl.	1 (R)	Lederarbeiter
	P. Berek	Lipski			
X	1274. Brlich-Lipski	27.1.04	stl.	1	Lederarbeiter
	Lazar Lopa	ERLICH, Berek			
X	1275. Brlich	12.7.29	stl.	1	Schüler
	Willy	Anderlecht			
V	1276. Heffner	27.4.11	stl.	7	Schneider
	Bartali	Dubiecko			
X	1277. SREBNIK	20.6.10	stl.	3	Schuster
	Rejzor Icek	Sluszná, Jolanta			
O	1278. Braun	16.5.94	stl.	3	Kaufmann
	Adolf	SCHLESSINGER, Klemm			

hetzij door de nazi's, hetzij door de bureu. Objecten uit het Sammellager hebben de oorlog amper overleefd. En wat er na de bevrijding nog was, leek de moeite van het bewaren niet waard. Te weinig interesse. Zo is onze collectie er één van papieren, van foto's, van digitale bestanden en van herinneringen in hoofden van overlevenden. Heel veel moeilijke herinneringen.

Een transportlijst met namen.
(Foto: Dienst Oorlogsslachtoffers).

Een boeiende zoektocht naar Turks familiaal erfgoed

Kathleen
De Blauwe,
project-
verantwoordelijke
Vlaamse Vereniging
van Familiekunde
(VVF)-Brussel

Migratie heeft onze hedendaagse maatschappij en de bevolkingssamenstelling in relatief korte tijd drastisch veranderd. Deze nationale en internationale geografische mobiliteit van vroeger en nu heeft ook de betekenis van het niet-tastbaar immaterieel en roerend erfgoed vormgegeven. Zodoende zijn ook de Vlaamse archiefinstellingen, musea en familieverenigingen geleidelijk aangespoord om de interculturele diversiteitswerking te verwerken in de beleving, werkwijze en participatie aan de hedendaagse culturele erfgoedgemeenschap. Een voorbeeld daarvan is een project over Turkse migrantenfamilies in Brussel.

Tijdens het project Familiegeschiedenissen van Turkse Brusselaars bleek echter dat veel Belgische Turken zich niet herkennen in de voor hen vaak bedreigende en onvolledige officiële administratieve bewaarinstanties in België en Turkije en de klassieke genealogische instrumenten. Als familiekunde louter en alleen wordt opgevat als een stamboomonderzoek met exact schriftelijk bewijsmateriaal van primaire gegevens over namen, data van geboorte, dood en huwelijk en (woon)plaatsen, dan vormt het ontbreken van deze registratie, het kunnen raadplegen, lezen en interpreteren van deze gegevens in de Turkse en Belgische archieven een serieuze beperking. Omwille van de strenge privacybescherming, de vele interne en externe migratieverplaatsingen tijdens het Ottomaanse Rijk en later in Turkije en in België en de sterke verscheidenheid aan Belgische Turken, die afstammen van een verscheiden waaier aan etnisch-culturele minderheden in Turkije, zal de Turkse Brusselaar er niet in

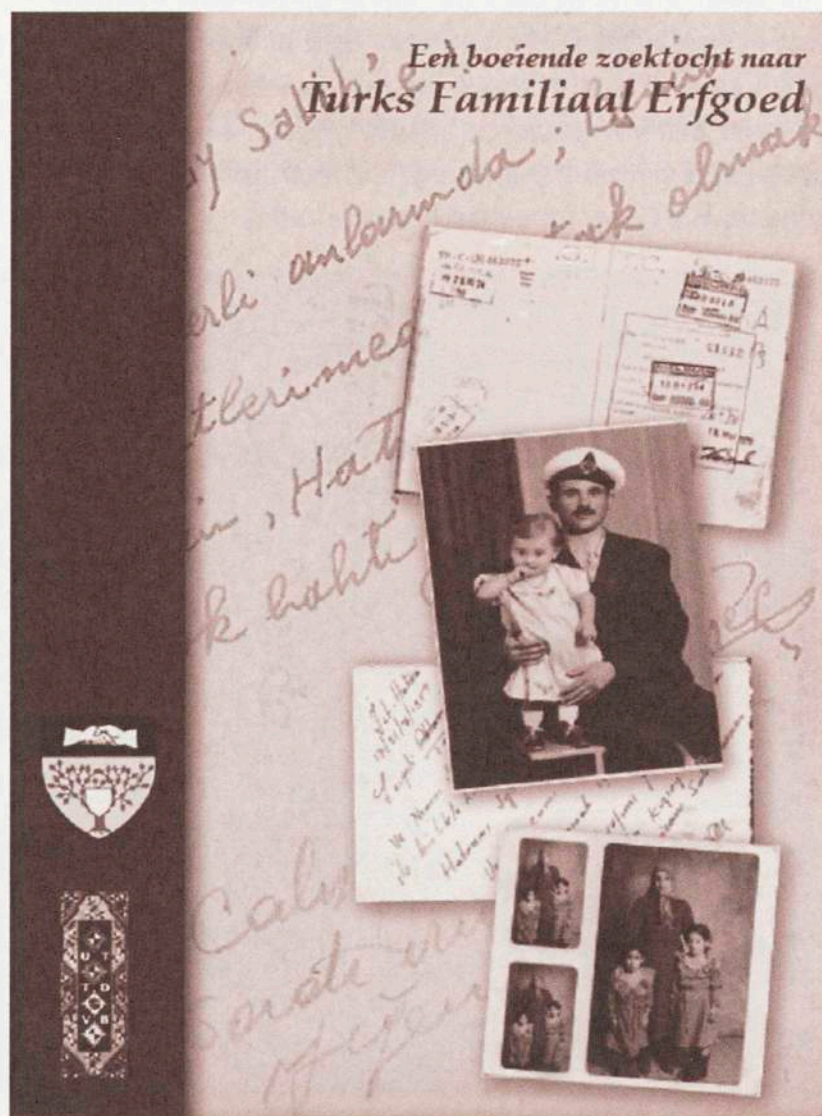
slagen om aan de hand van 'onze exclusieve' klassieke genealogische praktijken zijn eigen familiegeschiedenis te reconstrueren.

Toch ontwikkelen de eerste, tweede, derde en vierde generatie van migranten een sterke belangstelling voor hun roots, de geschiedenis van hun voorouders waarmee het allemaal begon. De kleinkinderen van Turkse migrantenfamilies zullen zich ooit afvragen: wie ben ik, ofwel: sen kimsin? En misschien zijn hun oma en opa niet meer in leven om een antwoord te geven op de vraag: waar komen we vandaan? Het materiaal en de methode om te kunnen inspelen op deze actuele vragen moet dan wel voorhanden zijn.

Samen met Taylan en Tayfun Barman, Yurdagul Söyüt en nog drie Turkse families in Brussel werd er in dit pilootproject voor het eerst op zoek gegaan naar de wijze waarop de afstammelingen van deze nieuwe Brusselaars hun familiegeschiedenis beleven en ervaren. Hoe gaan ze ermee om, en wat vinden zij waardevol om te onthouden uit hun verleden en door te geven aan volgende generaties?

Uit deze puur persoonlijke immateriële familiegetuigenissen van Turkse Brusselaars werd er getracht om de klassieke familiekunde 'inclusief' uit te breiden aan de hand van de thema's: familiestukken, keuze van voornamen, oorsprong van familie - en dorpsnaam, literaire bronnen van de voorouders, correspondentie met familie in Turkije, familiebezoek in streek van herkomst, remigratie en veranderende familierituelen en beleving in Brussel. Deze negen diverse vormen van familiaal erfgoed zijn een eerste verkennende stap in een zoekend discours naar diversiteit in familiekunde, in het verlengde van een gemeenschappelijk en transcultureel kader waarin de wij-zij grenzen vervagen. Om de Turkse migranten en de gevestigde Vlamingen te stimuleren in het schrijven en bewaren van hun familiegeschiedenis werden de nieuwe vormen van omgang met roerende en immateriële getuigenissen uit hun familieverleden in een brochure samengebundeld. Deze thema's uit de brochure en het eindrapport zouden verder verkend kunnen worden in cursussen en workshops, die door de musea, integratiediensten, zelforganisaties en familiekundige verenigingen georganiseerd kunnen worden.

De brochure bij het
project Familie-
geschiedenissen
van Turkse
Brusselaars.



Nieuws uit Nederland

Verschenen: handleiding voor het besturen van een vrijwilligersorganisatie

De handleiding 'Beleid en praktijk' biedt een handzaam overzicht van alles wat je moet weten om in een historische vereniging bestuurlijk actief te zijn. Hoe maak je een beleidsplan? Hoe organiseer je de financiën? Hoe motiveer je de eigen vrijwilligers, die vaak actief zijn in verschillende werkgroepen? Wat kun je doen aan de eventuele vergrijzing van je vereniging en hoe jongeren erbij betrekken om de vereniging ook wat dat betreft een toekomst te geven? Op deze en andere vragen geeft de handleiding 'Beleid en praktijk' het antwoord. Het boek is geïllustreerd met vele praktische voorbeelden. Van besturen van historische verenigingen of van andere vrijwilligersorganisaties wordt tegenwoordig heel veel verwacht. Niet alleen wordt van je verwacht dat je inzicht hebt in het besturen van je eigen vereniging en in het motiveren van de vele vrijwilligers, vaak actief in verschillende werkgroepen. Ook van buiten wordt aan je getrokken, bijvoorbeeld met de vraag om te participeren in monumentencommissies van de gemeente. Het besturen van een vereniging moet tegenwoordig voldoen aan de vereisten van good governance. Je moet niet alleen een tijdschrift in elkaar kunnen zetten, je moet ook een deugdelijk beleidsplan kunnen maken met een bijpassende begroting. 'Beleid en praktijk. Handleiding voor historische verenigingen' is te bestellen door € 17,50 over te maken op giro 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur o.v.v. beleid en praktijk.

Inspiratieboek over vinden en binden van vrijwilligers in de culturele sector

Naar aanleiding van de toenemende professionalisering in het culturele vrijwilligerswerk hebben Kunst & Cultuur Overijssel (KCO) en Movisie een inspiratieboek gemaakt over het vinden en binden van de hedendaagse vrijwilliger.

Dagelijks verrichten vrijwilligers talloze werkzaamheden in culturele organisaties, ook in onze musea. Maar, werkzaamheden die aanvankelijk door vrijwilligers werden verricht, staan onder druk doordat de vrijwilliger is veranderd. De vrijwilliger van nu is minder snel bereid zich voor langere tijd in te zetten, zoekt korte klussen in een professionele organisatie met duidelijk zicht op resultaat. Zowel voor zichzelf als voor de organisatie. Daarnaast wordt van vrijwilligersorganisaties in toenemende mate verwacht dat ze zich professioneler opstellen. Het inspiratieboek gaat in op de toenemende professionalisering van het vrijwilligerswerk in Overijssel. Op basis van gesprekken met adviseurs van KCO en acht vrijwilligersorganisaties uit de Overijsselse cultuursector is nagegaan wat de huidige ervaringen met professionalisering zijn. Vijf belangrijke gevolgen van professionalisering in de sector komen aan bod.

De publicatie is te verkrijgen voor € 5,- via Kunst & Cultuur Overijssel, e-mail: aborst@kco.nl o.v.v. publicatie Professioneel Vrijwilligersmanagement.

Nieuws uit Vlaanderen

MAS / Museum Aan de Stroom opent in Antwerpen

Het nieuwe Antwerpse museum MAS / Museum aan de stroom opent half mei 2011 in een opmerkelijk gebouw op 't Eilandje', in het oude havengebied aan de noordelijke rand van de historische stad. Het MAS verzamelt de sporen van uitwisseling tussen mensen doorheen de eeuwen en vertelt er nieuwe verhalen mee. Over de stad, de stroom en de haven van Antwerpen. Over de verbondenheid van Antwerpen met de wereld. Neutelings Et Riedijk Architects – Rotterdam realiseerde een museaal stapelhuis dat vlot toegankelijk is via een verticale, spiraalvormige wandelstraat met zicht op stad, de haven en de Schelde (www.neutelings-riedijk.com).

Het jongste museum van Antwerpen kan putten uit 470.000 objecten. MAS verenigt de collecties van het Etnografisch Museum, het Nationaal Scheepvaartmuseum en het Volkskundemuseum. Samen met deelcollecties van het Vleeshuis I Klank van de Stad krijgen ze een nieuw onderdak én een nieuw elan. Belangrijk is de Precolumbiaanse collectie van Paul en Dora Janssen-Arts. Het MAS is opgebouwd rond vier thema's: Machtsvertoon (over prestige en symbolen); wereldstad (over hier en elders); wereldhaven (over handel en scheepvaart); en leven en dood. Het kijktdepot toont de schatkamer van het museum aan het publiek. De openingstentoonstelling 'Meesterwerken in het MAS. Vijf eeuwen beeld in Antwerpen' loopt nog tot 30.12.2012. Voor meer informatie: www.MAS.be

Twee depotconsulenten aan de slag in de provincie West-Vlaanderen

Sinds kort zijn in de provincie West-Vlaanderen twee depotconsulenten aan de slag om het depotbeleid binnen de provincie verder uit te stippelen. Livia Snauwaert werd op 1 september 2010 aangeworven en staat in voor advies omtrent collectieregistratie. Momenteel voert zij een onderzoek uit naar het gebruik van registratiesoftware binnen de provincie. Op 1 februari 2011 kwam Annelies Anseeuw als tweede depotconsulent in dienst. Zij volgt de uitbouw van nieuwe regionale erfgoeddepots op en biedt ondersteuning op het vlak van behoud en beheer. Voor meer info over het depotbeleid binnen de provincie West-Vlaanderen: Livia.snauwaert@west-vlaanderen.be, Annelies.anseeuw@west-vlaanderen.be

VMV wordt ICOM Vlaanderen

Op 4 april keurde een Bijzondere Algemene Ledenvergadering van de Vlaamse Museumvereniging (VMV) nieuwe statuten goed. Het belangrijkste punt hieruit is dat de vereniging voortaan ICOM Vlaanderen zal heten (ICOM Belgium Flanders in een internationale context). ICOM Vlaanderen wil expliciet een antenne zijn van ICOM, de internationale museumvereniging. Net als het "moederhuis" in Parijs (www.icom.museum) zal bij ICOM Vlaanderen de nadruk liggen op de rol van draaischijf voor kennis, van doorgeefluik voor knowhow en ervaringen tussen Vlaanderen en de internationale context. ICOM Vlaanderen wil ten dienste staan van de musea en de museumprofessional door een blik te bieden op internationale ontwikkelingen. ICOM onderstreept op internationaal vlak het belang van erfgoed in de maatschappij, in onderwijs en ontwikkeling. Vanuit Vlaanderen wil het museumveld hier graag aan meerwerken. In samenwerking met FARO is op 9 mei 2011 een studiedag gepland waar, naast reflecties over musea en besparingen, ook de rol van ICOM Vlaanderen wordt besproken en verfijnd.

Voorjaarsnummer tijdschrift FARO over migratie & erfgoed

In dit themanummer van Museumpeil, gewijd aan immaterieel erfgoed en musea, willen we van de gelegenheid gebruik maken om de aandacht te vestigen op het zopas verschenen nummer van FARO, tijdschrift over cultureel erfgoed. Het voorjaarsnummer staat hoofdzakelijk in het teken van migratie en erfgoed, met bijzonder veel aandacht voor de immateriële aspecten, de nieuwe verhalen die aan het collectief geheugen worden toegevoegd, en hoe musea hiermee omgaan en hieraan vorm geven. De vele gezichten van migratiemusea, hoe de beleving van migratie in een vaste opstelling te gieten (met als voorbeeld het toekomstige museum van de Red Star Line in Antwerpen), de keuze voor diversiteit en interculturele zoektocht van het Designmuseum in Gent, en zoveel meer. Het driemaandelijks tijdschrift FARO is een uitgave van het gelijknamige Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed. Een jaarabonnement kost voor Belgische abonnees €12,50. Buitenlandse abonnees betalen €15,- maar U kunt – eenmalig – een gratis proefnummer aanvragen via bestellingen@faronet.be of <http://www.faronet.be/abonnementen>.

Museumconsulenten in Vlaanderen

OOST-VLAANDEREN

Anneke Lippens
T (+32) 09 267 72 52
E anneke.lippens@oost-vlaanderen.be
Mieke Van Doorselaer
T (+32) 09 267 72 85
E mieke.van.doorselaer@oost-vlaanderen.be

WEST-VLAANDEREN

Carmen Henckens
T (+32) 050 40 34 44
E carmen.henckens@west-vlaanderen.be

ANTWERPEN

Frank Herman
T (+32) 03 240 64 29
E frank.herman@admin.provant.be

LIMBURG

Anne Milkers
T (+32) 011 23 75 80
E amilkers@limburg.be

VLAAMS-BRABANT

Rebecca Schoeters
T (+32) 016 26 76 19
E rebecca.schoeters@vlaamsbrabant.be

VLAAMSE GEMEENSCHAPSCOMMISSIE

Peggy Voesterzoons
T (+32) 02 208 02 94
E peggy.voesterzoons@vgc.be

FARO, VLAAMS STEUNPUNT VOOR CULTUREEL ERFGOED

Leon Smets, consultant behoud en beheer
E leon.smets@faronet.be
T (+32) 02 213 10 70
Hildegard Van Genechten,
consultant publiekswerking
E hildegard.vangenechten@faronet.be
T (+32) 02 213 10 71

Museumconsulenten in Nederland

GRONINGEN

Roeli Broekhuis
Museumhuis Groningen
T (+31) 050 313 00 52
E r.broekhuis@
museumhuisgroningen.nl

FRIESLAND

Mirjam Pragt
Museumfederatie Fryslân
T (+31) 058 213 91 85
E mpragt@museumfederatiefryslan.nl

DRENTHE

Pim Witteveen
Drents Plateau
T (+31) 0592 30 59 34
E p.witteveen@drentsplateau.nl

OVERIJSSSEL

Girbe Buist
Stichting Kunst & Cultuur Overijssel
T (+31) 038 422 50 30
E g.buist@kco.nl

GELDERLAND

Functie nog open
E info@gelderserfgoed.nl

FLEVOLAND

André Geurts
Nieuw Land Erfgoed Centrum
T (+31) 0320 260 799
E a.geurts@nieuwlanderfgoed.nl

UTRECHT

Marianne de Rijke
Landschap Erfgoed Utrecht
T (+31) 030 220 55 34
E m.derijke@
landschaperfgoedutrecht.nl

NOORD-HOLLAND

Stichting Cultureel Erfgoed
Noord-Holland
T (+31) 023 553 14 98
E info@cultureelerfgoednh.nl

ZUID-HOLLAND

Judith Tegelaers
Stichting Erfgoedhuis Zuid-Holland
T (+31) 015 215 43 50
E tegelaers@erfgoedhuis-zh.nl

ZEELAND

Leo Adriaanse
Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland
T (+31) 0118 67 08 70
E lcm.adriaanse@scezn.nl

NOORD-BRABANT

Annette Gaalman
Erfgoed Brabant
T (+31) 073 615 62 62
E annettegaalman@erfgoedbrabant.nl

LIMBURG

Agnes Vugts
Huis voor de Kunsten Limburg
T (+31) 0475 39 92 74
E avugts@hklimburg.nl

Landelijk Contact van Museumconsulenten (LCM)

Secretariaat: Judith Tegelaers
p/a. Erfgoedhuis Zuid-Holland
Oude Delft 116
Postbus 3092, 2601 DB Delft
T (+31) 015 215 43 50
I www.museumconsulenten.nl





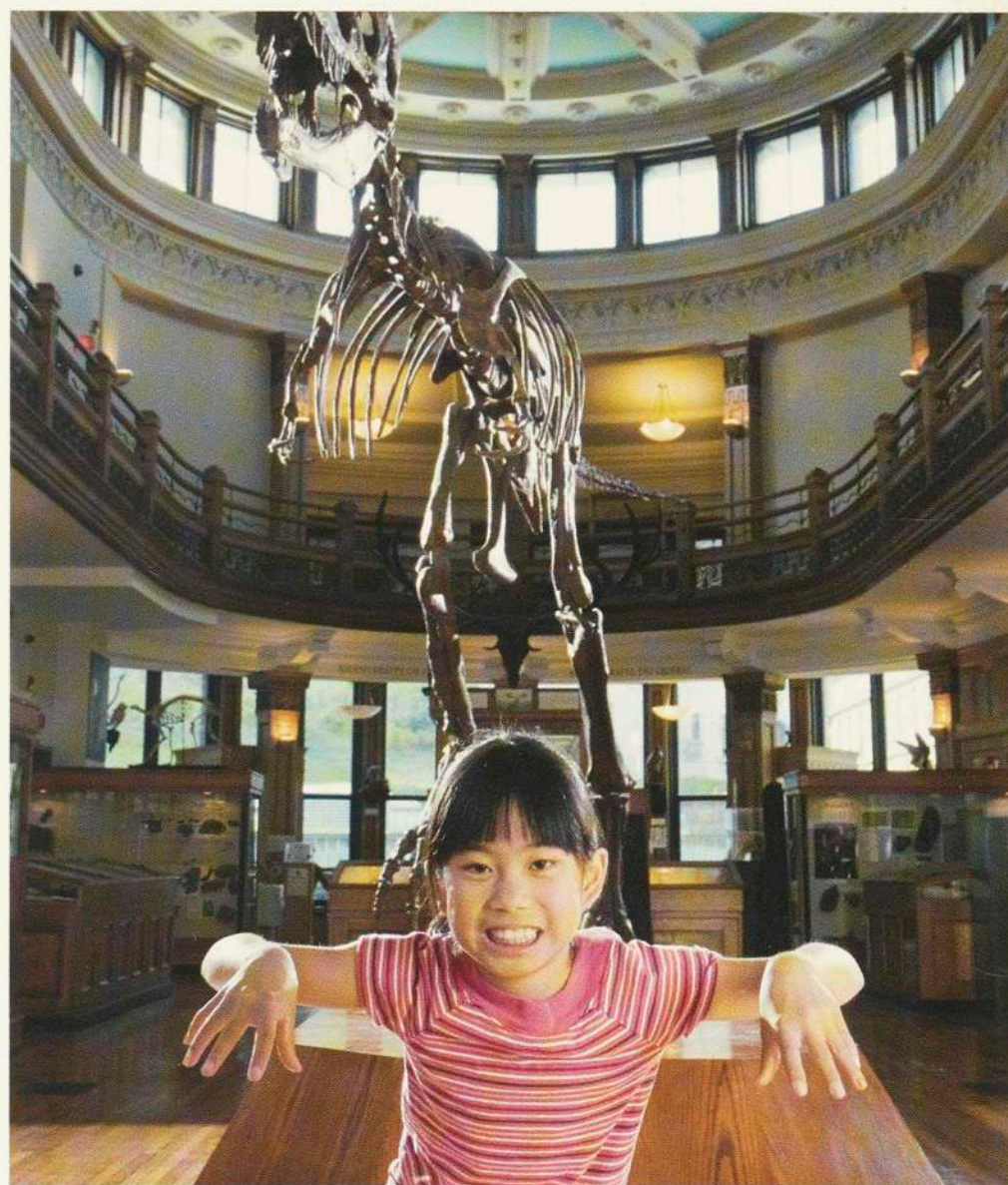
Archief wordt verstand van zaken

Adlib Archief is de professionele software voor het beheer van historische, bedrijfs- en overheidsarchieven. Duurzaam, want dankzij de open architectuur blijven uw archiefstukken tot in de lengte der dagen te raadplegen. In Adlib Archief beschrijft u uw archief tot op ieder gewenst niveau. De stukken worden overzichtelijk in context getoond, zodat u gerelateerde informatie direct in beeld heeft. Bovendien bieden verschillende zoekingen u snel en gemakkelijk toegang tot alle bronnen. Met Adlib Archief legt u het verleden vast voor de toekomst



Adlib Archief

Uitgebreid Overzichtelijk Flexibel Van globaal tot gedetailleerd
Conservering- en Restauratiemodule Studiezaalmodule
Bewaarbeheer Inschrijvingen Meerdere zoekmogelijkheden
Meertalig Internationale standaarden ISAD (G) EAD ISAAR(CPF)
Unicode Integreerbaar met Adlib Bibliotheek en Adlib Museum
tot één 'crossdomain' systeem Databasekeuze MS SQL Server,
Oracle en Adlib Open System API-koppelingen Aanpasbaar aan
elk soort archief.



Uw collectie een levend bezit

Met Adlib Museum houdt u uw collectie inzichtelijk en toegankelijk. Een levend bezit en daardoor een waardevol bezit. Adlib Museum ondersteunt ieder aspect van collectiebeheer. Gebruiksgemak, volledigheid en betrouwbaarheid zijn het resultaat van jarenlange betrokkenheid bij het vakgebied. Niet voor niets is Adlib Museum het meest toegepaste collectiemanagementsysteem ter wereld.



Adlib Museum

Veelzijdig Overzichtelijk Gebruiksvriendelijk Efficiënt Perfect
thesaurusbeheer Grote musea, kleine musea Aanpasbaar aan
elke collectie Meerdere collecties Conserverings- en restauratie-
module Meerdere zoekmogelijkheden Mobiel (ook) in het magazijn
Workflowmanagement Meertalig Internationale standaarden
Spectrum Cidoc OAI-PMH Unicode Integreerbaar met Adlib
Bibliotheek en Adlib Archief tot één 'crossdomain' Systeem Keuze
databases MS SQL Server, Oracle, Adlib API-koppelingen